

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

İlk öğretim Öğrencilerinde
KELİME HAZİNESİNİN GELİŞTİRİLMESİ

137273

Yüksek Lisans Tezi

137273

Mehmet Akif Çeçen

Danışman: Doç. Dr. Hasan Kavruk

Malatya 2002

T.C. YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANİTASYON MERKEZİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İşbu çalışma jürimiz tarafından Türkçe Eğitimi Anabilim Dalında BİLİM UZMANLIĞI TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan Doç. Dr. Hacer Kavrak
Adı, Soyadı ve Unvanı

Üye Yard. Doç. Dr. M. Çiğdem Sakin
Adı, Soyadı ve Unvanı

Üye Yard. Doç. Dr. Nesrin Sıs
Adı, Soyadı ve Unvanı

ONAY

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

09.03.2004

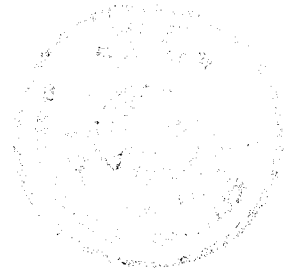
İmza
Adı, Soyadı ve Unvanı
Enstitü Müdürü

Prof. Dr. S. Kemal KARTAL

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖN SÖZ	III
KISALTMALAR	VIII
TANIMLAR	IX
ÖZET	XII
1. Kelime Hazinesinin Önemi ve Eğitim Programlarımızdaki Yeri	1
2. Kelime Hazinelerinin Durumu	10
3. Kelime Hazinesinin Gelişimiyle İlgili Sorunlar	14
4. Kelime Hazinesinin Geliştirilmesi	16
4.1. Kelime Hazinesini Geliştirmeye Başlangıç	16
4.2. Kelime Hazinesinin Geliştirilmesi İçin Yapılacak Çalışmalar	19
4.2.1. Okuma Alışkanlığının Kazandırılması	19
4.2.2. Metinlerle Kelime Hazinesi Gelişimi	21
4.2.2.1. Yeni Kelimelerin Öğrenilmesi	22
4.2.2.2. Kelimelerin Doğru Kullanılışlarının Öğrenilmesi	35
4.2.2.3. Kelimelerin Yeni Kullanılışlarının Öğrenilmesi	38
4.2.2.4. Yakın Anımlı ve Eş Sesli Kelimeler ile Anlam Farklarının Öğrenilmesi	51
4.2.2.5. Edilgin (Pasif) Kelime Hazinesini Etkin (Aktif) Duruma Getirme	53
4.2.3. Oyunlarla Kelime Hazinesi Gelişimi	59
4.2.4. Dramatizasyon Yoluyla Kelime Hazinesi Gelişimi	63
4.2.5. Ezber Yoluyla Kelime Hazinesi Gelişimi	65
4.2.6. Televizyonun Kelime Hazinesi Gelişimindeki Rolü	72
4.2.7. Sözlüklerin Niteliği ve Kullanımı	73
4.2.8. Kelime Anımlarının Kavranmasına Yönelik Test	80
5. Kelime Hazinesini Geliştirmede Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar	84
5.1. Öğrencide Kelime Öğrenme İhtiyacı Uyarma	84
5.2. İlgi ve Seviyeye Uygun Kitap veya Metin Seçimi	85

5.3. Yapılan Hatalar	88
5.4. Telaffuz ve İmlâ	90
SONUÇ	92
KAYNAKLAR	94
TEMEL SÖZ HAZİNESİ	102

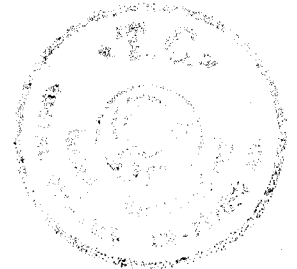
ÖN SÖZ

Dil eğitiminin temel amacı bireyin kendini iyi ifade etmesi ve bilgilerini aktarması, okuyup dinlediklerini anlayabilmesidir. Bu, ferdin sosyalleşmesi adına çok önemli bir adımdır. Kelime hazinesi ise dilin genişliğinin en önemli göstergesidir.

Dünya dilleri arasında yazılı belgelerinin geçmişi itibariyle en eski, onu konuşan nüfus ve konuşulduğu coğrafya bakımından da en yaygın dillerden olan Türkçe, geçmişi ve yaygınlığının yanında ifade gücü yüksek bir dildir. Ancak Türkçe'nin bu zenginliği, yazık ki bu dili konuşan ve bu dilde yazanlar tarafından yeterince ortaya konamamaktadır. Bu yüzden de Türkçe kısır bir dil gibi görünmektedir. Oysa Türkçe'de, ortak dilde bulunmasa bile değişik yörelerde konuşulan ağızlarda binlerce kavrama rastlanabilir. (D. Aksan, 1996,9) Bu, o ölçüde bir zenginliktir ki, bazı eserlerimizi yabancı dillere çevirenler, eserde geçen bazı kelimelerin çevirdikleri dilde bulunmayışından dolayı zorlanmakta ve bu durumdan yakınmaktadırlar. (R. Çiftlikçi, 32)

Dilimizin zenginliğine rağmen yukarıda belirtildiği üzere Türkçe konuşanlar ve yazanlar çok az kelime ile konuşup yazmaktadırlar. Konuşmacı ve yazarlarımızın ifadelerindeki bu kelime kısırlığının, onların muhatabı durumunda olan okuyucu ve dinleyicilerin anlayış ve kavrayış yeteneklerini, düşünce kabiliyetlerini geliştirme adına katkıda bulunması zordur.

Öyleyse bize düşen, dilin zengin söz varlığının dimağlara yerleştirilmesi ve bu varlığın geliştirilmesi yolunda çalışmaktır.

'Kelime hazinesini geliştirmek için yapılan hiçbir Şey yoktur.' denemez. Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerden sonra, öğrencinin bilmediği tahmin edilen kelimeler, anlamlarıyla birlikte verilir. Ancak görünen o ki bu, yeterli bir faaliyet değildir. Kelime dağarcığını geliştirmeye ilişkin çalışmaları artırmak, onunla ilgili olabilecek her türlü malzeme ve üniteyi gündeme almak, bunlardan en verimli bir Şekilde faydalanmak gerekir.

Okuma alişkanlığı kazanmak ve öğrencilerimize bu alişkanlığı kazandırmak söz dağarcığını geliştirmeye yönelik en önemli ilk adım sayılabilir. Kelime öğretmekten gayemiz kelimeyi yalnızca lafız yani Şekil olarak değil, Şekil-anlam bütünlüğü içinde algılanmasını sağlamaktır. Şekil ve anlam da bütün olarak metinlerde yer aldığına göre, ciddi bir okuma alişkanlığı kazandırılacak, okunan metinlerden de en st seviyede verim elde edilmesi sağlanacaktır.

Bu çalışmada, ilköğretim dönemi ğrencilerinin kelime hazinelerini mümkün olabildiği kadar geliştirebilmek için uygulanması gereken hususlar üzerinde durulacaktır. Kelime hazinesi gelişimi için ilköğretim dönemi en önemli fırsattır. Sözcük dağarcığının hızla zenginleştiği dönem bu dnemdır. Özellikle ilk okuma ve yazma evresini açan çocuklar, bu evre süresince günlük hayat için gereken sözcüklerin büyük bir bölümünü öğrenirler. Yine günlük konuşma diliyle ilgili türlü bilgi dallarına özgü yeni sözcük ve terimleri de bu devrede kazanırlar. (Kavcar-Oğuzkan-Sever, 6)

Çalışmanın hedef kitlesi olan ilköğretim devresi öğrencileri iki kademeli eğitim görmektedirler. Birinci kademede ilk beş sınıf, ikinci kademede de 6., 7. ve 8. sınıflar yer almaktadır.

İlköğretim düzeyindeki bütün öğrencilerin dünyasında oyunun yeri çok büyüktür. Özellikle ilk kademede oyun daha çok önem arz etmektedir.

Hatta bu devrede dünyalarındaki en temel ögenin oyun olduğu söylenebilir. Öyleyse kelime kazandırmada oyundan da mümkün olduğunca yararlanılabileceğini yahut kelime hazinesi çalışmalarını oyunlaştırmanın yerinde olacağını düşündük. Çünkü böylece kazandırılması hedeflenen kelimeler, zorlamaya gitmeden, sevdirilerek verilecektir. Sonuca ulaşmak bu yolla daha kolay olacaktır.

Oyunun kelime hazinesine katkısı konusunda şu ana kadar yapılmış herhangi bir akademik çalışmaya ulaşamadığımız için biz, incelememizde hemen hepsi okuma yazma öğretimi için düşünülmüş olan oyunları, bazen olduğu gibi alarak, bazen de kısmen konumuza uyarlayarak kullandık.

Okullarımızda yapılan dramatizasyon çalışmalarından da kelime hazinelerini geliştirme konusunda faydalanılabileceğini düşündük. Dramatize edilecek metnin iyi oynanabilmesi benimsenmesine bağlıdır. Oynadığı metni kendi duygu ve düşünce dünyasına mal edebilen öğrenci ise içten gelen bir ihtiyaçla onu anlamak isteyecektir. Öğrenci, bilmediği kelimeyi metnin akışından anlayabileceği gibi sorarak ya da sözlüğe bakarak da öğrenebilir. Öğrenci bunu özünden gelen bir istekle yaptığı için öğrenme daha etkili ve kalıcı olacaktır.

İlköğretim düzeyindeki öğrencilerin zihinleri henüz çok tazedir. Çocukluk döneminde onlar için metin ezberlemek hem kolay ve eğlenceli hem de zihin geliştiricidir. Özellikle sık karşılaşılan metinler, anlamlarıyla birlikte ezberletildiği takdirde, ezberlenmiş olduklarından ötürü sürekli hafızada canlı kalacak, bu metinlerin kelimeleri de dağarcığa mal olacaktır.

Gerek çocukların gerekse yetişkinlerin günlük hayatının önemli bir parçası hâline gelen ve kayda değer oranda vaktini alan televizyondan da kelime hazinesinin geliştirilmesinde yeterince faydalanılmalıdır. Bunun için

çalışmamızda televizyonun kelime hazinesini geliştirmeye ilgili amaçlarımız açısından nasıl kullanılacağı konusunda bazı fikirler üretmeye çalıştık.

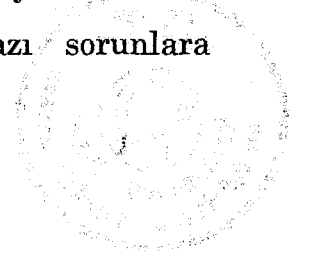
Sözlükler, kelime çalışmalarının en temel kaynaklarıdır. Bu yüzden ulaşmak istediğimiz hedefler bakımından sözlüklerin hangi özellikleri taşıması gerektiği ve sözlüklerin nasıl kullanılacağı konularına da yer verdik.

Kelime hazinesini geliştirme konusunda kelime testleri üzerinde de durmak gereği duyduk. Öğretilmesi hedeflenen kelimelerin ne derece öğrenildiği ve ne ölçüde kavrandığının tespit edilebilmesi için Wais-R kelime alt testini ve bu testin kullanımını verdik.

Baştan beri değindiğimiz problemlerin çözümü için verilen bilgilerin önemi ve uygulanması gerektiği açık. Ancak bu aşamalar sırasında çalışmaların işleyişinde bozuklukların olmaması ve hedefe en az aksama ile ulaşılabilmesi için dikkat edilmesi gereken bazı hususlara da değindik.

Bütün bu hedeflerden sonra ortaya önemli bir sorun çıkmaktadır. O da hangi kelimelerin öğretilmelidir. Bu konuda da çözümde kolaylık sağlamak için 'Temel Söz Hazinesi' adıyla bir kelime listesi verdik.

Kısacası çalışmalarımız sırasında öncelikle 'Temel Eğitim Programlarımızda Kelime Hazinesinin Yeri Nedir?' ve 'Kelime Hazinesi Neden Önemlidir?' sorularına cevap aradık. Daha sonra, yapılmış bazı çalışmalarını inceleyerek ülkemizle gelişmiş ülkelerde kelime hazinelerinin ne seviyede olduğunu kıyaslayarak bu konudaki yerimizi ve durumumuzu tespit etmeye çalıştık. Bu tespitten sonra ise ilköğretim düzeyinde kelime hazinesinin geliştirilmesi çalışmalarında karşılaşılan bazı sorunlara

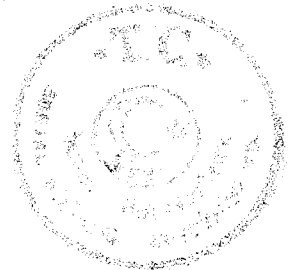

değindik. Daha sonra kelime hazinesinin geliştirilmesi ile ilgili olarak yapılabilecek çalışmalar merkezli birtakım önerilerde bulunarak çalışmalar sırasında dikkat edilmesi gereken hususlar üzerinde durmaya çalıştık. Son olarak da öğretilmesini uygun gördüğümüz, Türk dilinin temel söz varlığına ilişkin bir kelime listesi sunduk.

Gerek tez konusunun seçiminde gerekse çalışmalarım sırasında bana yardımlarını esirgemeyen kıymetli hocam Doç. Dr. Hasan Kavruk'a, kaynak konusunda yardımlarını aldığım, kendilerinden mânevî destek gördüğüm hocalarım Yrd. Doç. Dr. M. Ünal Şahin'e, Yrd. Doç. Dr. Nesrin Sis'e, Yrd. Doç. Dr. Songül Taş'a, Yrd. Doç. Dr. Ramazan Çiftlikçi'ye ve benimle aynı odayı paylaştığı gibi sıkıntılarımı da paylaşan meslektaşım Araş. Gör. İlhan Erdem'e teşekkür ve minneti borç bilirim.

Mehmet Akif Çeçen

Malatya 2002

KISALTMALAR

BGM	: Binbir Gece Masalları
bkz.	: Bakınız
C	: Cilt
çev.	: Çeviren
DS	: Derleme Sözlüğü
haz.	: Hazırlayan
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
ör.	: Örnek
Öss-Öys	: Öğrenci Seçme Sınavı-Öğrenci Yerleştirme Sınavı
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
TDK	: Türk Dil Kurumu
TÖMER	: Türkçe Öğretimi Merkezi
vb.	: Ve benzeri
vs.	: Ve sair
YKY	: Yapı Kredi Yayınları

TANIMLAR

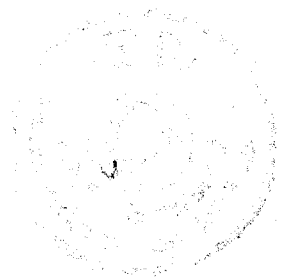
Dil bilimi: Sosyal bir kurum olan dilin genel ve özel niteliklerini ve dil olaylarını inceleyen; dillerin doğuşlarını, zaman içindeki gelişmelerini, yeryüzündeki yayılışlarını ve aralarındaki ilişkileri araştıran ve niteliği bakımından diğer birtakım bilim dalları ile de yakın ilişkileri bulunan bilim dalı. (Z. Korkmaz)

Eş anlamlı: Anlamları aynı veya birbirine yakın olan kelimeler. Dilbilimi açısından aslında anlamca birbirine tıptı tıpına denk düşen çok az kelime vardır. Eş anlamlı sözler, genellikle bazı kelimelerdeki kavram inceliklerinin çeşitli sosyal ve dil kesimlerinde zamanla gölgelenmeye uğrayarak anlamaca birbirlerine yaklaşımlarından oluşmuştur. (Z.Korkmaz)

Eş dizimlilik: İki ya da daha çok sayıda dil biriminin genellikle aynı dizimlerde yer alması. Eş dizimlilik kavramı, sözlükbilime dağılımsal ölçütlerin uygulanmasından kaynaklanır ve birimlerin anlam yönünün dizim içi kullanımlarıyla yakından ilişkili olduğu görüşüne bağlanır. (B. Vardar, 1980)

Eş sesli: Söyleniş ve yazılışları birbirinin aynı olup da anlamları (veya görevleri) ve gösterdikleri kavramlar açısından birbirleriyle hiçbir ilişkisi bulunmayan ek ve kelimelerdir. (Z. Korkmaz)

Eş yazımlılık: Kimi dillerde görülen söyleniş ayrı yazılış aynı olan sözcüklerin özelliği. (B. Vardar, 1980)

Gösterge: Bir başka şeyin yerini alabilmesini sağlayan özellikler taşıdığından kendi dışında bir nesne, olgu, varlık belirtebilen ögedir. (B. Vardar, 1998, 73)

İlköğretim: Eğitim ve öğretimin, okuma ve yazmayı öğreten ve temel bilgi ve alışkanlıkları kazandıran ilk basamağı. (Türkçe Sözlük, MEB)

Kelime dağarcığı: bkz. Kelime hazinesi

Kelime hazinesi: Bir dilin bütün kelimeleri; bir kişinin veya bir topluluğun söz dağarcığında yer alan kelimeler toplamı: İngilizcenin kelime hazinesi, üniversite öğrencilerinin kelime hazinesi, aydınlar kesiminin kelime hazinesi vb. (Z. Korkmaz)

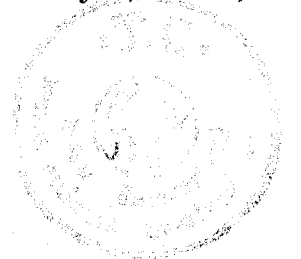
Söz dizimi: → Cümle bilgisi: Bir dilde kelimelerin, kelime gruplarının cümle ve söz içindeki görevlerini, birbirleriyle olan ilişkilerini, sıralanışlarını ve cümle türlerini inceleyen bilim dalı. (Z. Korkmaz)

Söz hazinesi: Kelime hazinesi.

Sözlükbilimi: Bir dilin veya karşılaştırmalı olarak çeşitli dillerin söz varlığını sözlük biçiminde ortaya koyma yöntemlerini ve uygulama yollarını gösteren dil bilimi dalı. (Z.Korkmaz)

Standart dil: Bir dili toplum olarak konuşan ve yazanların hep birlikte uydukları belirli ölçü ve kurallara bağlı ortak dil. (Z. Korkmaz)

Terim: Bir kelimenin veya kelime grubunun, hemen herkesçe bilinen genel (sözlük) anlamının dışında, kullanıldığı alan içerisinde (edebiyat, sanat,

felsefe, siyaset veya herhangi bir bilim/meslek dalında) özel bir anlam kazanarak kullanılış biçimi. (T.Karataş)

Zıt anlamlı: Anlamca birbirinin zıddı olan kelimelerden her biri. (Z. Korkmaz)

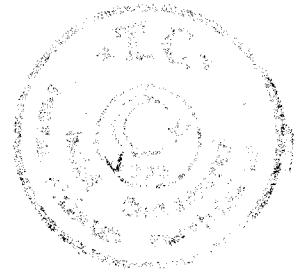
ÖZET

Bu çalışma ile ilköğretim seviyesindeki öğrencilerin kelime hazinelerinin geliştirilmesi için yapılabileceklerin tespiti amaçlanmıştır.

Araştırma, öncelikle kelime hazinesinin genel olarak öğrencide, özelde eğitim süreç ve programlarındaki işlevi ve önemi incelenerek; olgunun günümüzdeki durumu, sorunları ve geliştirme yolları irdelenmiştir. Kelime varlığının geliştirilmesinin gerekleri ve yöntemleri belirlenerek okuma, oyun, ezber, görsel basın, dramatizasyon ve sözlük kullanımı gibi kelime edinmeye katkı sağlayan alanlarla ilgili görüşler, araştırmalar ve bulgularla desteklenmiştir.

Kelime olgusu, öğrenilmesi, kullanılması ve farklı kelime yapılarının belenmesi, kavram düzeyine yükseltilmesi (anlamalarının kavranması) gibi zihinsel işlemlerle geliştirilen araştırma, bu alana yönelik bir test önerisiyle olgunlaştırılmıştır.

Son olarak kelime hazinesini zenginleştirmede dikkat edilmesi gereken hususlar, yapılan hatalar ve metin seçimi konusunda seviyeye uygunluk çerçevesinde çeşitli bulgular ve bilgiler sunulmuştur.

1. KELİME HAZİNESİNİN ÖNEMİ

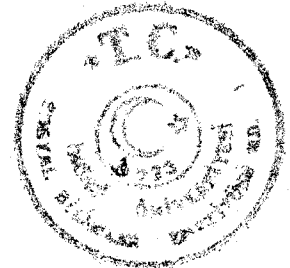
ve

EĞİTİM PROGRAMLARIMIZDAKİ YERİ

Türkçe Öğretiminin amaçları, İlkokul Programı'nda (1968) altı madde, Temel eğitim Programı'nda da (1982) sekiz madde olarak belirtilmiştir. Bu iki programda yer alan amaçlar temelde birbirinden farklı değildir.(Ş. Ünalın, 49)

Buna göre, İlköğretim Okulları'nda Türkçe öğretiminin amacı, Milli Eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak;

1. Öğrencilere, görüp izlediklerini, dinlediklerini, okuduklarını tam ve doğru olarak anlama gücü kazandırmak;
2. Onlara, görüp izlediklerini, dinlediklerini, okuduklarını, incelediklerini ve düşündüklerini, tasarladıklarını söz ya da yazı ile doğru ve amaca uygun olarak anlatma beceri ve alışkanlığını kazandırmak;
3. Öğrencilere Türk dilini sevdirmek, kurallarını sezdirmek; onları, Türkçe'yi gelişim süreci içinde bilinçle, özenle ve güvenle kullanmaya yöneltmek;
4. Onlara dinleme, okuma alışkanlık ve zevkini kazandırmak; estetik duygularının gelişmesinde yardımcı olmak;
5. Türlü etkinliklerle öğrencilerin kelime dağarcığını zenginleştirmek;
6. Onların ulusal duygusunu ve ulusal coşkusunu güçlendirmede kendi payına düşeni yapmak;
7. Sözlü ve yazılı Türk ve dünya kültür ürünleri yoluyla, Türk kültürünü tanıma ve kazanmalarında; Türk yurdunu ve ulusunu, doğayı hayata, insanlığı sevmelerinde yardımcı olmak;

8. Onlara, bilimsel, eleştirici, doğru, yapıcı ve yaratıcı düşünme yollarını kazandırmada Türkçe dersinin payına düşeni gerçekleştirmektir. (Türkçe Eğitimi Programı, 3)

İlköğretim öğrencileri, Türkçe dersinde edinecekleri bilgi, beceri, güç ve alışkanlıkları ile ana dilimizi belirli bir düzeyde anlar, konuşur, okur ve yazar duruma gelmelidirler. (Ş. Ünalın, 49)

Beşir Göğüş ana dili eğitimi çalışmaları arasında 'söz dağarcığının geliştirilmesi için sözcük çalışmaları' nı (B. Göğüş, 42), ana dili eğitiminin amaçları arasında 'geniş bir sözcük dağarcığı edinmek' i (G. V. Avşar, 20), Julia Marshall da Avrupa'da dille ilgili çalışmaları sıralarken bunlar arasında 'söz haznesi çalışması'nı sayar. (J. Marshall, 44) Yine Marshall, Strazburg toplantısına katılan Avrupa ülkeleri temsilcilerine ana dili öğretimiyle ilgili olarak hangi teknikleri kullandıkları sorulduğunda verdikleri cevaplar arasında 'söz haznesi' nin yer aldığını belirtir. (J. Marshall, 71)

Programda belirtilen sekiz maddeden biri (türlü etkinliklerle öğrencilerin kelime dağarcığını zenginleştirmek), olduğu gibi, diğerleri de doğrudan veya dolaylı olarak kelime hazinesiyle ilgilidir. Bu maddeleri merkez alarak onlar üzerinde durmak istiyoruz.

Anlama gücünün geliştirilmesi için kelime dünyasının genişliğinin büyük önemi vardır. Okunan veya dinlenen bir metnin yahut dinlenen bir konuşmanın anlamlı parçalar olan kelimelerden meydana geldiğini biliyoruz. Kusursuz bir anlama için metinde geçen kelimelerin bilinmesi, tek başına yeterli olmasa da 'olmazsa olmaz' bir temel parça niteliindedir.

“İki tarafına muntazam ağaçlar dikilmiş bir yoldan geçiyorlardı” (R.N.Güntekin, 13) cümlesini okuyan öğrenci ‘muntazam’ kelimesinin ‘düzenli, sıralanmış, bir sırada olan’ anlamına geldiğini bilmesede, yolun her iki tarafına ağaç dikildiğini anlayabilir. Ancak bu, kusursuz ve tam bir anlama değildir. Cümlede ‘muntazam’ ın işlevselliği söz konusu ise (ki öyle olmadığı durumda kullanılması gereksizdir) bu kelimeyi bilmeden cümleyi okuyan, tam bir anlamayı gerçekleştirememiş demektir. Bu şekilde anlama gücünün geliştirilmesi de mümkün olmayacaktır.

“Sarnıca kapatılmış olan delikanlıya gelince, evde gürültü kesilir kesilmez saklandığı yerden çıkmış, bacalarını yele vermiş” (BGM, 44) örneğinde de ‘yele ver-’ birleşik fiilin mecaz olarak ‘çok hızlı git-’ anlamında kullanıldığını bilmeden cümlenin anlaşılması bile neredeyse imkânsızdır.

Göz ardı edilmemesi gereken bir husus da şudur:

“Zekâ ile öğrenilen kelime ve kavramlar arasında doğrudan bir ilişki vardır. İnsanlar bildikleri kelime ve kavramlar ölçüsünde düşünebilir, anlayabilir, bildiklerini yorumlayabilir ve birtakım yeni sonuçlara ulaşabilirler.” (H.Yılmaz,189) Dolayısıyla zihinsel kavrayış için de ciddi bir kelime dağarcığına ihtiyaç vardır.

Anlatım beceri ve alışkanlığının kazandırılması, kazandırılmak istenen her türlü beceri ve alışkanlık gibi bir altyapı ve temel ister. Bunun içinse, konuyla ilgili bilgiyle donanmış olmanın yanında yine başta konuyla ilgili olmak üzere yeterli sözcük dağarcığına ihtiyaç vardır. Zira zengin kelime hazinesi serbestliği, ifadede doğruluk ve netliği sağlar. (Casson, 23)

İnsanın duygu ve düşüncelerini söze dökmesi zor olduğu için bunu kısmen de olsa başarabilenler, toplum hayatında özel bir yere gelmiş, bu sâyede önlerindeki birtakım engelleri aşmış ya da bazı imtiyazlar elde etmişlerdir. Çünkü, “düşünce ve duygularını uygun sözcüklerle anlatan kimseler başkalarıyla daha sağlıklı ilişkiler kurabilirler.” (Kavcar-Oğuzkan-Sever, 7)

Anlatım beceri ve alışkanlığına sahip olmak, aynı zamanda kendini ifade edebilmek demektir. Kişinin kendini yeterince ve kolaylıkla ifade edebilmesi ise her türlü ilişkinin ve iletişimin en önemli bir parçasıdır. Tabii, zengin kelime hazinesine sahip olmak, yalnızca sözlükten kelime ezberlemekle mümkün değildir. Önemli olan aynı zamanda bildiği kelimeleri en verimli şekilde, en uygun yerde, en etkili ve doğru bir biçimde kullanmaktır. En sevilen edebî türlerden olan şiirin özünde duygu ve bilgi yoğunluğunun olması bunun önemini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Ancak bu konuda öğrencilerimizin yeterli olduğunu söyleyebilmek ne yazık ki mümkün değildir. Kelime hazinelerimiz olması gereken seviyenin çok altındadır.

Ahmet Haşim, terbiye mütehassısı bir Fransızın Temps gazetesinin bir nüshasındaki kelimeleri sayarak 3838 çeşit kelime tespit ettiğini belirterek, medenî dünyanın bir gününe ait havadisi nakleden bir gazeteyi baştan başa okuyup anlamak için okuyucunun 4000 kelimelik bir lehçeye (söz dağarcığına) sahip olması lâzım geldiğini, zamanımızda, orta derecede bir fikir terbiyesinin zekâyâ verdiği inkişafın genişliğine bundan daha net bir ölçü olamayacağını belirterek ‘Gelişmiş bir dimağın tamamlayıcısı, artık zengin bir lehçedir.’ der. Haşim’e göre bu yüzden bizde orta tabaka ve işçi sınıfı en fazla 1000 kelimelik bir sermaye ile yaşar, köylünün lehçesi ise 500

kelimelik bile değildir. Onun için, halk dilinde 'işaret' birçok kelimelerin yerini tutmuştur. Pazarlarda, çarşılarda müşterilerin ekserisi, alacakları malın ismini bilmedikleri için satıcıya 'şundan ver', 'bundan kes' derler. Bu durum halk tabakaları arasında bir kopukluk olduğunu gösterir. Haşim, halk tabakaları arasındaki anlaşmanın ise ancak halk lehçesini zenginleştirmekle mümkün olabileceğini; böyle bir maksat için 'fikir' lehçesini daraltmaya imkân olmadığını, zira bu takdirde 'fikir'in öleceğini savunur. (A. Haşim, 146)

Günlük konuşmalarda, bir düşünceyi, bir duyguyu ifade etmede zorluk çekildiğinde, uygun kelime bilinemediği veya hatırlanamadığında herkesin sıkça kullandığı bir sözcük vardır: 'şey'. 'şey' i kullanma alışkanlığı konuşmanın öğrenilmeye başlandığı ilk yıllara dayanır. Anladığı hâlde çocuğun bazı sözcükleri kullanamamasının altında sözcükleri kullanma fırsatı bulamaması yüzünden yeterli alışkanlığı geliştirememiş olması yatar. (M. Taşdemir, 9) Bunun için anne babalar, öğretmenler, çocuk 'şey' li bir cümle kurduğunda, bunu gözden kaçırmamalı, 'ne', 'kim', 'nasıl', 'niçin' gibi soru sözcükleriyle 'şey' in yerini tutan nesneyi, kavramı, duyguyu, düşünceyi, durumu aratmalı, buldurmalıdır. (Ö. Demirel, 47)

Konuşurken gereksiz el kol, gövde hareketleri yapmak gibi davranışlar, konuşandaki heyecan, bilgi eksikliği, sözcük dağarcığının fakirliği gibi durumların sonucudur. Bu davranışları, ilk sınıflardan itibaren çocuğa uygun konuşma ortamları yaratarak gidermeye çalışmak gerekir. (Ö. Demirel, 47)

Gelişmiş bir kelime hazinesi fertlerin yanında grupların ve sınıfların iletişimini de güçlendirecek, fikirleri yükseltecek ve yüceltecektir.

Dil bilgisi dersleri öğrencilerin sözcük dağarcığını geliştirmede önemli rol oynar. (N. Madenciöğlu, 57) Türk dilinin sevdirmesi ve temel dil bilgisi kurallarının kavratılması için de kelime hazinelerinin belli bir düzeyde olması gerekir. Şöyle ki:

Morfoloji (Kelime Bilgisi) konusu işlenirken eklerin anlatıldığını varsayalım. Anlatılan bir ekin görev ve işlevini, sözcüğün türünü-isim, fiil, sıfat veya zarf olduğunu bilmeyen bir öğrencinin konuyu öğrenmesi oldukça güç olacaktır.

Öte yandan kelimeyi bilmeyen ve anlamayan bir öğrenci, kelimeyi cümle içinde ya kullanamayacak ya da yanlış kullanacaktır. Sonuçta karşımıza bir sorun çıkmaktadır. Bu sorunun çözülebilmesi için kelimedeki ses-anlam ilişkisi bağlamında izlenmesi gereken bir yol vardır: Kelimeyi öğrenmek ve kavramak.

Bir kelimenin öğrenilmesi ve kullanılabilmesi için şu çalışmaların yapılması gereklidir:

- a. Kelimeyi tanımak,
- b. Kelimenin anlamını kavramak,
- c. Kelimenin anlamına uygun tepkide bulunmak,
- d. Kelimeyi cümleler içinde kullanabilmek(uygulamak). (N.Alperen, 146)

Dilin yapı taşlarını sözcükler teşkil etmektedir. Sözcükler, bir bakıma dilin hücreleri konumundadırlar. Dil ile sözcükler arasında, insanla bünyesindeki hücre arasındakine benzer bir bağ vardır. Hücrenin, bir parçası olduğu canlının hayatıyeti (yaşamsallığı) üzerinde etkisi olduğu gibi kelimenin de dil üzerinde etkisi vardır. Çünkü bir dilin bozulması ve yok

olmasının başlangıcı, sözcüklerin benliğini kaybetmesiyle olur ve öyle devam eder. Bir dilin başka dillerin etkisi altına girdiğinin ilk belirtisi sözcüklerde görülür.

Dolayısıyla dil sevgisinin ve bilincinin kazandırılmasının temeli, dildeki kelimelerin sevdirmesi ve bu sevginin bir bilinç şeklinde kazandırılmasıyla atılacak, sonraki öğeler de bu temel üzerine kurulacaktır.

Küçük bir çocuğun yeni öğrendiği bir kelimeyi gün boyunca durmadan yinelemesi, dinleyenler için sıkıcı olabilir ancak çocuk için zannedildiği gibi hiç de sıkıcı değildir. Çocuk için öğrendiği bir kelimeyi yüzlerce kez tekrar etmek büyük bir haz ve övünç kaynağıdır. Çünkü o daha önceleri yalnızca vücut hareketleriyle ve seslerle niyetini ve ihtiyaçlarını belirtirken şimdi, aynı ifade şekillerine kelimeleri de katarak bütün hâlinde mesajlar üretebilmekte ve onları muhataplarına iletebilmektedir. Yetişkinlere ne denli ilkel ve basit gelse de çocuğun kelimeleri kullanma yeteneğinden gurur duyması, onun iletişim konusundaki gelişimi yönünden çok faydalı ve önemlidir. Çocuğun öğrendiği her yeni kelimeyi ya da cümleyi kullanmada ustalaşma konusunda attığı her adım, onun kişisel olarak doyum sağlamasına da neden olmaktadır. Çocuklar bu konuda gösterdikleri çabaların çevrelerindeki diğer insanları memnun ettiğini de kısa sürede fark ederler ve bundan da gurur duyarlar. Çocukların diğer insanlarla iletişim kurma yolundaki çabaları çeşitli şekillerde ödüllendirildiği için çocuk aynı davranışı yinelemekten zevk alır. (T. Gürkan, 28-29)

Hele çocuk bir kelimeyi, yaşadığı bir olay karşısında duymuş ve öğrenmişse onu kullanmaktan oldukça zevk alır ve kolayca öğrenir. Çünkü tecrübeyle (deneyimle) kazanılan ve tanımlanan kelimeler, tecrübeyle elde edilmeyen ve tanımlanmayan, yani deneyim sonucu anlam kazanmayan kelimelerden daha çabuk ve daha kolay öğrenilir. (Tierney-Readence, 394)

Dinleme ve okuma alışkanlık ve zevkinin kazandırılması ise, öncelikle anlama gücüne ve yukarıda belirtildiği üzere dil gelişimine ve kelime hazinesine bağlıdır. Çocuğun yaşamı için gerekli olan her türlü bilgiyi öğrenmesinin temelinde de dinleme ve okuma yatar.

Dilini, yaşının gerektirdiği ölçüde öğrenmemiş bir öğrencinin, ilk öğretimin 1.-3. sınıflarda Sosyal Bilgiler ve Fen Bilgisinin çeşitli ilgi alanlarına, diğer sınıflarında ise öteki derslerin konularına ilgi duyabilmesi, öğretmenlerin sınıfta anlattıklarını, ders kitaplarında okuduklarını anlayabilmesi, anladıklarını anlatabilmesi, dolayısıyla bu derslerde başarılı olabilmesi imkânsızdır. Bu gibi öğrenciler, pek doğal olarak nedenini bilmedikleri bu başarısızlıklarını ortadan kaldırabilmek için, öğretmenlerinin anlattıklarından bölük pörçük tutabildikleri notları, ders kitaplarında yazılı olanları ezberleme yoluna başvururlar. Bunun ise ne kadar zararlı olduğu ortadadır. Bunun içindir ki, ilk öğretimin 1.-5. sınıflarında öğretmen, ana dili çalışmalarını yalnız Türkçe derslerine bırakmamalı, Sosyal Bilgiler, Fen Bilgisi, Matematik gibi derslerde en küçük fırsatlardan yararlanarak, çoğu zaman bu fırsatları kendisi yaratarak, öğrencilerin Türkçe yanlışlarını düzeltmeli, eksiklerini tamamlamalıdır. (Ö.Demirel, 28)

Ancak kelime hazinesinin gelişimiyle okuma ve dinleme alışkanlık ve zevkinin kazanılması arasında doğrudan bir ilişki ve paralellik olduğu da, göz önünde bulundurulması gereken hususların başında gelir. Kelime hazinesinin gelişmiş olması okuma ve dinleme alışkanlık ve zevkinin kazanılmasına yardımcı olacağı gibi okuma ve dinleme de kelime hazinesini artıracaktır. Kısacası her iki unsur, birbirini desteklemek suretiyle gelişecek ve edinilecektir.

Kelimelerin ses ve âhengini yakalamış, kelimenin, yerine göre yüklendiği ince ve derin mânâları sezmiş bir öğrenci, dinleme ve okuma alışkanlığı kazanacak ve onun zevkine erecektir.

Çocukların ulusal duygu ve coşkusunun gelişmesi için en temel unsurlardan biri dilin sevdirmesi, bunu yapmanın yollarından biri de yukarıda belirtildiği gibi kelime hazinelerinin geliştirilmesi ve dildeki kelimelerin sevdirmesidir.

Kelime hazinesinin hem açıktan hem de satır aralarındaki şekliyle temel eğitim programlarımızla ilintisi açıkça görülmektedir. Yapılması gereken programlarda yer alan ifadelerin olduğunca yerine getirilmesidir.

2. KELİME HAZİNELERİNİN DURUMU

İlköğretimin ilk sınıfından son sınıfına hatta yetişkinlik dönemine kadar öğrencilerimizin veya yetişkinlerimizin kelime hazineleri ne durumdadır? Buna karşılık gelişmiş ülkelerdeki durum nedir, arada ne ölçüde bir farklılık vardır?

Yapılan araştırmalar bu konuda pek iyi sayılmayacak bir yerde olduğumuzu göstermektedir. TÜBİTAK Marmara Bilimsel ve Endüstriyel Araştırma Merkezi bünyesinde Nejat İnce tarafından yapılan bir araştırma ne yazık ki Ahmet Haşim'in yukarıdaki sözlerini doğrulamaktadır.

Nejat İnce, Avrupa'da bir ailenin ortalama 5000 kelime ile konuştuğunu, bizde ise bu rakamın 200 civarında kaldığını belirtmektedir. Araştırmacı, bu durumun çocuğun eğitime olumsuz biçimde yansıdığını ifade ediyor. Kelime serveti darlığının, doğrudan eğitimi etkilediği, kısır kelime serveti ile yapılan eğitimin ise meslekî başarı yaşını, olması gereken 25-30'ların yerine 30-35'lere kadar yükselttiği belirtilmektedir. (M. Çiftçi, 20) Genel durumla ilgili yapılan farklı araştırmalarda çıkan bulgular birbirine yakındır. İstatistiklerden elde edilen bilgilere göre ülkemiz nüfusunun çoğunluğu hayat boyu üç yüz sözcükle konuşmaktadır. (G. Dayıoğlu, 527)

Sivas'taki okullarda bir araştırma yapan Özay Karadağ'ın kelime hazinelerine ilişkin bulguları şöyledir: İlköğretim beşinci sınıf öğrencilerinin kullandığı farklı kelime sayısı 343 (Ö. Karadağ, 187), sekizinci sınıflarınki ise 501'dir. (Ö. Karadağ, 189)

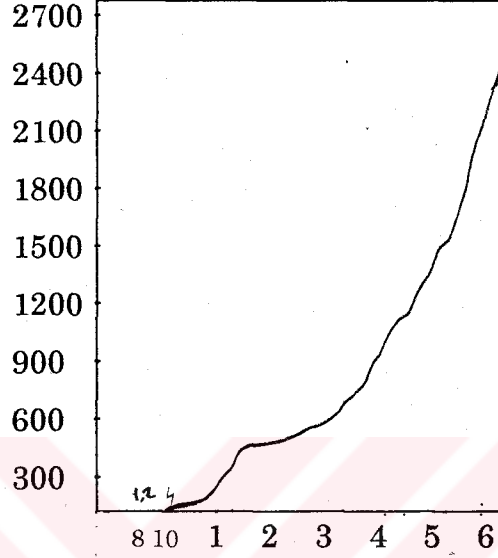
Yapılan bir başka araştırma ise üniversite öğrencilerinin sözcük dağarcıklarının ne kadar dar olduğunu göstermektedir. Bu araştırmaya

göre üniversite öğrencileri 3916 çeşit kelime kullanmışlardır. Bu kelimelerin de yaklaşık 1300'ü (1273-1324) aktif kelime hazinesinden sayılmıştır. (M.Çiftçi, 110)

Oysa bu sayı, Batı'daki 6 yaş grubu çocukların sözcük dağarcığının altındadır. Krause, normal gelişen, ev şartları elverişli olan ve şehirde büyüyen 6 yaşında bir erkek çocuğunun kelime hazinesini ölçüyor ve 1.700 kelime buluyor. (M.Çiftçi, 118) İngilizler ve Almanlar okul öncesi çocuklarına 2.000 kelime, 7-12 yaş grubundaki çocuklarına en az 5.000 kelime öğretmeyi hedeflemektedirler. Ayrıca bir insanın, günlük hayatında yaklaşık 3000 kelime kullandığını, kültürlü bir insanın kelime dağarcığında 22.000-27.000 civarında kelime bulundurması ve bunları kullanması gerektiğini, yetişkin bir insanın ise 40.000 kelime bilmesi gerektiğini tespit etmiş ve eğitimde hedef olarak göstermişlerdir. (İ. Karakuş, 121)

Ülkemizde benzer bir çalışmayı Ömer Harit yapmıştır. Harit, her harf için farklı sayıda (ör. A harfi için 707, K harfi için 195 öğrenci vb.) ilköğretim birinci sınıf (6-7 yaş) öğrencisini denek olarak almış ve onların kelime hazinesini belirlemeyi hedeflemiştir. Çalışma sonucunda toplam 9351 öğrenciden elde edilen birbirinden farklı kelime sayısı 1684'tür. Bu sayıya öğrencilerin %5'inden azının dağarcığındaki kelimeler ilave dilmemiştir. (bkz. Ö. Harit) İlave edilmeyen kelimeleri kattığımızda da sonuç pek farklı olmayacaktır. Çünkü bir tarafta tek bir çocukta görülen 1700 sayısı, diğer taraftaki ancak binlerce çocukta görülebilmektedir. Bu çalışmanın yapıldığı tarihte (1972) iletişim araçlarının günümüze göre oldukça geri olduğu, bu yüzden belirtilen bilginin güncellenmesi gerektiği düşünülebilir. Ancak çalışmaların bütünü göz önüne alındığında kelime hazinesi bakımından Batı ülkeleri ile aramızdaki farkın belirgin ölçüde büyük olduğu görülecektir.

Okul öncesi çocuklarının kelime serveti ve gelişimini gösteren aşağıdaki tablo, ifade ettiklerimizi başka bir açıdan ortaya koyuyor. (Reich,42)

Görüldüğü gibi 6 yaşındaki bir çocuğun kelime serveti 2500 kelimeyi geçkindir. Bu sayı aktif kelime sayısıdır. Aynı araştırmacıya göre 6 yaşındaki bir çocuğun dağarcığındaki pasif kelime sayısı 8 bin olarak tahmin edilmektedir.

İlköğretim düzeyindeki (6-12 yaş) öğrencilerin fiziksel ve sosyal gelişimleriyle orantılı olarak iletişim becerilerini ortaya koyan Owens'a göre çocuklar 6 yaşında kendilerini 2600 kelime ile ifade ederken 20 ile 24 bin arasında kelimeyi algırlarlar ve bu kelimelerin işlevlerini bilirler. 12 yaşında ise 50 bin kelimeyi algılayacak seviyeye gelirler. (Owens, 103)

Owens, liseyi bitiren bir gencin kelime hazinesinin 80 bin kelimedenden oluştuğunun tahmin edildiğini de belirtiyor. (Owens, 105)

193 eser veren bir yazarımızın kullandığı toplam kelime sayısının 2500 olduğunu, oysa Ahmet Mithat Efendinin eserlerini 13000 kelime ile yazdığı da göz önünde tutulursa durumun giderek vahimleştiği görülecektir. (İ. Karakuş, 124)

Sözcük dağarcığı konusunda kriterlerin iyi belirlenmesi gerektiği muhakkaktır. Zira bu konuda Batı dünyasının veya Türkçe'nin dışındaki dillerin ölçü alınması salt doğru olmasa gerektir. Şöyle ki, Türkçe'de kelime sayısının az olmasından kaynaklanan açık, kelimelere yeni ve farklı anlamlar yüklenmek suretiyle giderilmiş ve giderilmektedir. Kelimelere yeni ve farklı anlamların yüklenmesi -kısmen de olsa- dilimizin açığını kapatsa da onu konuşanların söz dağarcıkları o kadar zayıftır ki, aynı yolla bu açığın kapanması mümkün görünmemektedir. Öyleyse çözüm, kelime hazinelerinin geliştirilmesindedir.

3. KELİME HAZİNESİNİN GELİŞİMİYLE İLGİLİ SORUNLAR

Kelime hazinesiyle ilgili problemlerin en önemlisi Türkçe'nin öğretilmesi gereken temel söz varlığının tespit edilmemiş olmasıdır. Temel söz varlığı günümüz dil biliminde özel bir yer ve önem kazanmışken; dilin en sık geçen, en gerekli sözcüklerinin tespiti, bu öğretimden alınacak sonucun başarılı olup olmamasında ciddi bir rol oynamakta iken Türkçe söz konusu olduğunda bu alandaki çalışmaların beklenen seviyede olmadığı, Türkçe'nin söz varlığına ilişkin güncel bilimsel çalışmaların yapılmamış olduğu görülmektedir. (H. Gür, 176) Bu durum ise kelime hazinesini geliştirme çalışmalarında hedefsizliğe neden olmaktadır.

Kelime hazinesini zenginleştirme çalışmalarını aksatan veya zorlaştıran sorunların kaynakları da çok farklıdır. Aile ve diğer çevresel faktörler, öğrencinin kişisel durumu, eğitim sistemimizdeki aksaklıklar gibi etkenler bu sorunların kaynağı olabilmektedir.

Karşılaşılan problemlerden en önemlileri okumayı engelleyen yahut zorlaştıran problemlerdir. Ülke genelinde okul ve sınıf kitaplıklarının yetersiz olması, sınıfların kalabalık oluşu sebebiyle okuma saatlerinin düzenli yapılamaması, amaca uygun değerlendirilemeyişi, ders kitaplarında zengin anlatıma dayalı metinlere yeterince yer verilemeyişi okuma alışkanlığının okulda kazandırılmasını engelleyen başlıca faktörlerdir. (S. Küçük, 78)

Bir diğer husus ise homojen sınıfların olmayışıdır. İlköğretimin ikinci basamağındaki öğrencilerin çoğu birinci basamaktan eksik eğitimle gelmektedir. Çoğunun okuma alışkanlığı yoktur veya azdır. Öte yandan öğrenme biçimleri çok farklıdır. Aynı öğrenme biçimine sahip iki kişi

yoktur. (S. Küçük, 78,79) Bizde çevresel etkiler arasındaki farklılık da durumu iyice körüklemektedir.

Çevresel unsurlar içerisindeki önemli etkenlerden biri de aile içinde standart dil kullanımınıdır. (S. Küçük, 79) İç göçün fazla olması her şehirde çok farklı yörelerden insanın bulunmasına dolayısıyla bir sınıfta da farklı yörelerde yetişmiş öğrencilerin varlığına yol açmaktadır. Aile içinde çoğunlukla yöresel dilin konuşuluyor olması sorunun kısa vadede çözümünü zorlaştırmaktadır. Yöresel dillerin kendi aralarında ve bunlarla standart dil arasında hem fonetik hem morfolojik farklılıkların olması öğretmeni birden fazla sorunla karşı karşıya bırakmakta, öğrencilerin çoğuyla tek tek ilgilenmesini gerektirmektedir. Belirttiğimiz gibi sınıfların kalabalık oluşu ise bunu imkânsız kılmaktadır.

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

4. KELİME HAZİNESİNİN GELİŞTİRİLMESİ

4.1. Kelime Hazinesini Geliştirmeye Başlangıç

Çocuklar özellikle de okul öncesi düzeyde olanlar için kapsamlı bir kelime hazinesi kazanmak çok kolay ve eğlencelidir. Bunun için aileler bu işe, çocuğun doğumuyla başlayabilirler. Bebekle, orta bir sesle, normal kelimeler kullanılarak konuşulabilir.

Bebekle konuşmanın, onun sözlü gelişimine bir zararı olduğu görülmemiştir. Hatta, yapılan bir çok çalışma göstermektedir ki, bebekleriyle doğrudan konuşan, onlarla gözleri yoluyla iletişim kuran, düzgün bir dil ve uygun kelimeler kullanan ailelerin çocukları daha erken ve daha geniş bir kelime hazinesiyle konuşmaktadırlar.

Çocuğun gelişme döneminde onunla konuşmaktan çekinilmemelidir. Anne babalar, kendi kendine yüksek sesle konuşmalı, zira 2 yaşındaki çocuk bile kendisiyle konuşulduğunu düşünecektir. O, başlangıçta kelimeler hakkında bir şey bilmez, sadece yapabildiği ölçüde taklit etmeye çalışır. (Condon, 42) Zaten çocuğun dili, çevresinden aldığı sesleri taklide dayanır. Ayrıca çocuk, anladığı ve kullandığı kelimelere dayalı olarak yaşının diline sahiptir. (N. Alperen, 1994, 23)

Anne ve baba onun dünyasının merkezi durumundadır. O her an anne babasını izleyerek ve taklit ederek öğrenimini sürdürmektedir. Bu yüzden elde fırsat varken üzerlerinde iyi bir etki bırakmak gereklidir.

Unutulmamalıdır ki, çocuğun başlangıçta annesinden öğrendiği dil, çevresinin sosyal ve kültürel düzeyine göre değişmekle birlikte, doğal olarak ancak yalın ihtiyaçlarını karşılayacak durumdadır. Bu şekilde gelişen

kelime hazinesinin seyri düzensiz ve çevre imkânlarıyla sınırlıdır. Kelime dağarcığı, okulda, özellikle okuma, anlama ve anlatma üzerine kurulu derslerle, düzenli ve sistemli olarak, çocuğun ihtiyaçları doğrultusunda gelişecektir. (Ö. Demirel, 26) Hangi sözcüklerin öğretileceği net bir şekilde saptanmamış ise de (Ö. Demircan, 146) bazı araştırmacılarca belirlenen 14 konu (kendini tanıtmak, ev, evde yaşam, eğitim ve gelecekteki uğraş, boş zaman ve eğlenme, seyahat, başkalarıyla ilişkiler, sağlık ve refah, alışveriş, yiyecek içecekler, hizmetler, yerler ülkeler, yabancı dil, hava durumu) (Ö. Demircan, 147) veya özel durumuna göre seçilecek başka alanlar ile ilgili kelimelerin öğretilmesi hedeflenebilir.

Prof. Dr. Sadık Kemal Tural'ın, 'Anadili Öğretimi Metodları' konulu 1990-1991 Dönemi Yüksek Lisans Ders Notları'nda (H. Yılmaz, 207) ilköğretim / temel eğitim için kelime serveti adıyla belirttiği sayılar şöyle tablolastırılmıştır:

	Konuşurken	Dinlerken	Yazarken
1. Sınıf	40-100	250-350	-
2. Sınıf	100-150	350-400	25-75
3. Sınıf	150-250	400-450	75-150
4. Sınıf	250-400	450-550	150-250
5. Sınıf	400-600	550-750	250-350
6. Sınıf	600-800	750-1150	350-500

7. Sınıf	800-1100	1150-1500	500-700
8. Sınıf	1100-1750	1500-2500	700-1000

Tablodaki sayılar, kelime hazinesi için hedeflenen sayılar ise bunların, Batı'daki sayılarla karşılaştırıldığında, yeterli olmadığı görülecektir. Ancak daha ideal hedefler ortaya konana kadar yetersiz de olsa bir hedefin belirlenmiş olması, yapılması gereken ve önerilecek çalışmaların uygulanması adına önemli bir adımdır.

4.2. KELİME HAZİNESİNİN GELİŞTİRİLMESİ İÇİN YAPILACAK ÇALIŞMALAR

4.2.1. Okuma Alışkanlığının Kazandırılması

İlköğretime başlama çağına yaklaşmış çocuklar kelime hazineleri bakımından çevrelerindeki eşya ve olayları anlatabilecek seviyeye gelirler. Kelime hazineleri de buna paralel olarak gelişir. Kelime hazinesinin yeter bir seviyeye gelmesi, okuma yazma öğretimine başlangıç için de bir işarettir. (N.Alperen, 138)

O yüzden hızlı öğrenen bazı çocuklara, okula başlamadan önce okuma yazma öğretmek âdeta bir zorunluluk hâlini almaktadır. Çünkü çevresi artık çocuğun öğrenme hızına yetişememektedir.

Okuma alışkanlığı, ilköğretim düzeyindeki öğrencilerin özelde kelime hazinesini, genelde okuma-anlama becerisini geliştirmek için kazandırılması gereken davranışların başında gelir. Okuma becerisinin ilerlemesi ise, sözcük dağarcığını zenginleştirmeye katkı sağlar. (B. Göğüş, 42) Ayrıca okuma alışkanlığına bağlı duyulara yönelik amaçların ve Türkçe öğretiminin özel ve genel amaçlarının gerçekleştirilmesinde bunun önemli bir katkısı vardır. (S. Küçük, 77)

Okuma işlevinde esas olan okumayı öğrenmektir. 'Okumayı öğrenmek', gerçekte, zihinsel gereçleri yaratıcı bir biçimde kullanmayı öğrenmek demektir. Yani okunanı kendi dünyasıyla ilgili şekilde almak veya algılamaktır. Yoksa okuma seslendirme değildir. Okumada anlama vardır. (İ. Evcilioğlu, 42) Okuma beraberinde aktif bir anlam arayışını gerektirir ve okumayla anlama da gelir. (R. Oymak, 21) Geçmişe ait görüntü, ses, koku, tat ve duyumlardan yararlanılarak; okuma esnasında

daha önce yaşanan coşku, aşk, korku, tiksintiler duyularak okunur. Yapılan gözlemlere, onlardan çıkarılan sonuçlara, elde edilen kanılara ve bu kanılar üzerine kurulmuş amaçlara göre okunur.(C. Binbaşoğlu, 1995, 10)

Eğitim ve maddi durumu orta ve üst düzeyde olan ailelerde eve düzenli olarak gazete, dergi, kitap gibi yayınların alınması çocuğu okuma konusunda olumlu yönde etkilerken anne ve babanın düzenli okuma alışkanlığının olması da çocuk için özendirici olmaktadır. Çünkü çocuk için anne ve baba evde birer modeldir. Bu sebeple öncelikli görev anne ve babalara düşmektedir. (S.Küçük,77)

Kitap okumayan alt gelir ve gecekondü kesimindeki anne ve babanın bu hususta özendiriciliği zayıftır. Böyle ailelerde çoğu zaman eve gazete bile alınmaz. Dolayısıyla bu şartlarda yetişen çocukta zihinsel gelişim yaşitlarına göre ister istemez yavaş olacak ve kelime hazinesi, okuma anlamada yetersiz kalacaktır. Anne ve babanın yanında sınıf içerisinde öğretmene de kitap okumayı özendirme hususunda önemli görevler düşmektedir. Mesela öğretmenin sınıfa her seferinde beraberinde ders kitabı haricinde öğrencinin seviyesine uygun roman, hikâye, deneme veya şiir türünde yazılmış bir kitapla girmesi, kitabı tanıtıcı bazı bilgiler vermesi veya okuma saatinde buna beş, on dakika ayırması yeterlidir. (S. Küçük, 78)

Kelime hazinesinin gelişimi için okuma önemli olduğu gibi öğrencilerin iyi birer okuyucu olmaları için çok kelime bilmeleri ve kelimeleri iyi tanımaları da şarttır. Okuma esnasında göz, okuduğu yazının kelimelerini teker teker kavrayarak ilerlemez. Satırın bazı yerlerinde durarak bir grup kelimeyi şekil ve anlamca kavrar ve sonra başka bir bölüme geçer. Bu geçişin hızı okumanın sağlıklılığı ve hızı demektir. Geçişlerin hızı ise okunan kelimenin iyi tanınması ve anlamının iyi bilinmesine bağlıdır. O hâlde öğrencilerin iyi birer okuyucu olmaları da

kelimeleri ve kurdukları grupları iyi tanımalarmna ve anlamlarmını iyi bilmelerine bağlıdır. (S. Civelek, 45)

Gerek yetişkinlerin gerekse çocukların bildikleri kelime sayısı ile kullandıkları kelime sayısı birbirinden farklıdır. Kullanılan kelime (aktif) bilinen kelime (pasif) sayısından daha azdır. Evde ve okulda çocuğa çok sayıda farklı kelime kullandırmak ve bu kelimeleri aktif hâle tutmak başlıca amaçlarımızdan biri olmalıdır. Bazı kelimeler, daha önceden (anlamı ve kullanıldığı yerler öğrenilmiş ise de) kullanma fırsatı bulunmadığı durumlarda zamanla ölü kelime hâline gelirler. Ölü kelime sayısını mümkün olduğu kadar azaltarak kullanılır duruma getirmek bir diğer amacımız olmalıdır. (N. Alperen, 1991, 139) Çünkü sürekli okuyan birinin kelime hazinesi, okumayan birinden daha zengin olacaktır. (İ. Pala, 165)

4.2.2. Metinlerle Kelime Hazinesi Gelişimi

Kelime hazinesinin en hızlı ve en sağlıklı bir şekilde ancak metinler yoluyla gelişeceği bilinen bir gerçektir. Metin okuma, öğrenilen kelimenin salt sesi veya şekil karşılığı ile değil; anlamı, kendisi ile yakın anlamlı başka sözcüklerle arasındaki anlam farklarının daha iyi ve belirgin bir şekilde anlaşılmasıyla birlikte öğrenileceği için kelime hazinesi gelişiminde en sağlıklı yöntemdir.

Kelime ile beraber, o kelimenin karşıladığı eşya, hareket veya olay ne ise o da öğretilmelidir. Zira kelime, anlam itibariyle karşıladığı şeyden ayrı değildir ve ikisi birlikte ancak bir anlam bütünlüğü sağlayabilir. (N. Alperen, 1991, 143)

Metinler yoluyla kelime hazinesi gelişiminde ulaşılabilecek sonuçlar ve elde edilebilecek kazanımlar:

4.2.2.1. Yeni Kelimelerin Öğrenilmesi

Gerek kitap gerekse dergi ve gazete gibi yayınlarda yer alan roman, hikâye, deneme, şiir, makale gibi kısa veya uzun, manzum veya mensur metinlerin okunmasıyla öğrencilerin kelime hazineleri yahut söz dağarcıkları büyük ölçüde gelişebilir. Bir kelimeyi yalnızca bir defa metin içinde okuyarak veya okuduktan sonra sözlüğe bakarak öğrenmek mümkün değildir. Bir kelimenin söz dağarcığına kazandırılabilmesi için yaklaşık 20 kez tekrar edilmesi gerekir. Bu da, okunan kelimenin, içinde geçtiği cümlenin veya kendisinin ezberden 20 kez dille tekrarıyla değil, farklı metinlerde geçtiğinde okunmak suretiyle olacaktır. Böylece çok okumanın gereği de ortaya çıkmış olmaktadır.

Öğrencilerimiz ilköğretimin 1. sınıfından 8. sınıfına dek birçok metinle karşılaşmaktadırlar. Karşılaştıkları metinler içinde hemen her gün, haftada, ayda, yılda veya birkaç yılda bir rastladıkları vardır. Ancak ne yazık ki öğrencilerimiz ilköğretimden mezun olduklarında bile her gün okudukları yahut dinledikleri bu metinlerde geçen sözcükleri öğrenmiş olmamaktadırlar.

İstiklâl Marşı'nı okumanın yanında onu anlamak da tüm vatandaşlar gibi çocuk ve öğrencilerimiz için de millî bir ödevdir. Bu ödevin yerine getirilmesiyle kelime hazinesine nasıl bir katkı sağlanacağını görelim. Marşımızın sürekli okunan ilk iki dördlüğü bu konuda çok iyi bir örnektir.

Korkma! Sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak
O benim milletimin yıldızıdır parlayacak
O benimdir, o benim milletimindir ancak

Çatma kurban olayım çehreni ey nazlı hilâl
Kahraman ırkıma bir gül ne bu şiddet bu celâl
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl
Hakkıdır Hakka tapan milletimin istiklâl

Yalnızca iki dördlükte 40 farklı (en az bir kez kullanılan) sözcük bulunmaktadır. Öğrenilecek yeni kelimeler ise şunlar olabilir:

Şafak : Güneşin batışından sonra ufukta beliren kızılık; Güneş doğmadan az önce ufukta beliren aydınlık, fecir.

Sancak : Bayrak; çoğunlukla askerî birliklere verilen yazı işlemeli, kenarları saçaklı ve gönderli, ait olduğu gücün şeref, haysiyet ve gururunu temsil eden bayrak; alem, tuğ, liva.

Çehre : İnsan yüzü, suret, sima.

Hilâl : Yeni ay, bir iki günlük ayın yay şeklindeki görünüşü, ayça.

Celâl : Kızgınlık, öfke, hışım.

İstiklâl :Kendi başına olma, kimseye bağlı olmama, bağımsızlık.

(Türkçe Sözlük, MEB)

Bilinmeyen kelimelerin açıklamalı anlamlarının yanı sıra bunlarla eş veya yakın anlamlı sözcüklerin verilmesi, metinde geçen kelimelerden farklı yeni sözcüklerin de öğrenilmesini sağlayacaktır: Yukarıda verilen fecir, alem, tuğ, liva, suret, sima, ayça, hışım, bağımsızlık gibi.

Okul öncesi çocuklarla ilköğretimin birinci basamağındakilerin (ilköğretim düzeyinden itibaren masaldan öyküye doğru kaymakla birlikte) en çok ilgisini çeken, en çok sevdikleri metinler masal türündedir. Masal, çocuğun duygu ve düşünce dünyası ile doğrudan ilgilidir. Masalda hayali unsurların çokça yer alması, temelinde hayal zenginliğinin yatıyor

olması çocuksu duyuş ve düşünüşle örtüşmektedir. Bu yüzden çocuğun okumak ve dinlemek istediği bir türdür. Dolayısıyla çocuk bu kadar ilgili olduğu bir türdeki metnin anlamadığı kısımlarını içgüdüsel bir yaklaşımla, belki de farkına varmaksızın anlayacak, bilemediği kelimeleri ya büyüklerine sorarak ya da kendine özgü bir duyuşla metnin akışından çıkararak öğrenecektir. Örnek olarak 'Kelile ve Dimne (Beydeba, 31)'den bir bölüm vererek söz dağarcığına katkısını görelim:

Şahin Yavrusu

Herşey aslına döner

Oldukça dik ve yüksek bir kayanın tepesi...

Günlerden bir gün iki şahin buraya bir yuva yaptılar.

Gel zaman git zaman, sevimli bir palazları oldu. Özellikle anne şahin sevinçten çıldıracak gibiydi.

Yuvalarını rengârenk tüylerle süslediler.

Yavrularına türlü türlü yiyecek getirdiler.

Mutluluklarını artıran bu olaya çok sevindiler.

Yavru şahin büyümeğe başlamıştı. Gün geçtikçe gerçek tüyelerine kavuşmuş, gagası, pençeleri gelişmişti. Kanatlarının da iyiden iyiye büyüdüğünü hissediyordu.

Yine günlerden bir gün... Anne ve baba şahin yavruya yiyecek bulmak için uçtular. Onu yuvada yalnız bıraktılar.

Yavru sıkılmıştı.

Kalktı. Yuvanın ucuna çıktı. Kanatlarını gerdi. Esnedi.

"Çok güzel bir gün" diye geçirdi içinden.

Uzaklarda bulutlar...

Güneş, ışıklarını dört bir yana salmıştı. Berrak mı berraktı gökyüzü.

"Ben de annem ve babam gibi uçamaz mıyım acaba?" diye düşündü.

Canı da çok sıkındı, sürekli oturmaktan...

Kararını vermişti. Uçacaktı. Uçmayı deneyecekti. Kanatlarını iyice gerdi. Gözlerini kapadı. Kendini boşluğa bıraktı.

Fakat zavallı şahin yavrusunun uçmaya gücü yetmedi. Kanatlarında kendisini taşıyacak kuvvet yoktu henüz. Bir süre çırpındı havada sonra hızla düşmeye başladı. Panik içinde bağılıyor, çırpınıyordu.

Yavru şahinin hızla yere doğru düştüğü bir sırada, yerde bir başka yuvadan bir anne dışarı çıkmıştı. Anne Çaylak, yavrularına yiyecek bulmak için yuvadan çıkmıştı ki, yukardan gelen bir bağırtı işitti. Hızla bir şey düşüyordu yere...

“Şahinin pençesinden düşen bir fare olmalı” diye düşündü Anne Çaylak.

Ve koşarak yavru şahinin düşeceği noktaya gitti.

Orada durdu ve bekledi.

Şahin yavrusu tam düşeceği sıra Anne Çaylak kanatlarını açtı. Yavruyu kanatları üzerine aldı.

Fare diye beklediği şeyin bir yırtıcı kuş yavrusu olduğunu görünce şaşırıldı.

“Yüce Allah” dedi, “bu yavrunun ölmemesini takdir etmiş, buna da beni araç yaptı. Bu yavru artık benim yavrumdur, onu diğer çocuklarımla birlikte büyüteğim.”

Anne Çaylak'ın düşüncesi gerçekleşti.

Yavru Şahin, çaylak yavruları arasında büyüyordu.

Günler günleri aylar ayları kovaladı.

Yavrular büyüdü.

Şahin yavrusu, çaylaklara bakarak, kendisinin onlardan farklı olduğunu düşünüyordu.

Anne Çaylak, yırtıcı bir kuşun annesi olmayı kendisi için önemli bir özellik olarak görüyordu. Bu yüzden gerçeği anlatmıyordu.

Fakat gün geçtikçe yavru şahin kendisinin farklı olduğunu anladı.

Kalbini derin bir üzüntü kapladı.

Yalnızlaştı. Çevresinden iyice koptu.

Anne Çaylak, Şahin'e üzüntüsünün sebebini sordu.

Şahin:

-Kendimi garip bir üzüntünün kollarında hissediyorum. İzin verseniz, değişik yerler gezsem. Farklı kişiler tanısam, kederimi biraz dağıtabilirim.

Anne Çaylak, şahinin ayrılmayı düşündüğünü görünce şaşkına döndü. Birden beyninden vurulmuş gibi, gözleri yerinden fırladı, ne söyleyeceğini şaşırды, başladı dil dökmeye:

-Bak yavrum, insan gurbete iki nedenle çıkabilir: Biri, geçimini sağlamak, diğeri, kendi ülkesinde kalamayacak kadar rahatsız olmak. Çok şükür bunların hiçbiri sende yok. Sana diğer yavrularımdan daha çok sevgi besliyorum. Onlara yedirdiğimden fazlasını yediriyorum. Elimden başka ne gelir bilmem ki...

Şahin, sessizce önüne bakıyordu.

Anne, şahinin içinde kesin bir ayrılma düşüncesi olduğunu hissetti.

Ona, gurbete çıkmanın tehlikeli olduğuna dair bir hikâyeye anlattı.

(Metinde geçen kelimeler)

aç-	al-	Allah	anla-	anlat-	anne
ara	araç	artır-	asıl	ay	ayrıl-
baba	bağır-	bağırtı	bak-	başka	başla-
bekle-	ben	berrak	besle-	beyin	bırak-
bil-	bir	biraz	birden	birlikte	birşey
boşluk	bu	bul-	bulut	bura	büyü-
büyüt-	can	çaylak	çevre	çık-	çıldır-
çarpın-	çocuk	dağır-	de-	değişik	dene-
derin	dışarı	diğeri	dik	dil	dök-
dön-	dört	dur-	düş-	düşün-	düşünce
el	esne-	et-	fare	farklı	fazla

fırla-	gaga	garip	geç-	geçim	geçir-
gel-	geliş-	ger-	gerçek	gerçekleş-	getir-
gez-	git-	gökyüzü	gör-	göz	gurbet
güç	gün	güneş	güzel	hava	herşey
hız	hiçbir	hikâye	hisset-	ışın	iç
iki	insan	işit-	iyi	izin	kal-
kalk-	kalp	kanat	kapa-	kapla-	karar
kavuş-	kaya	keder	kendi	kesin	kişi
kol	kop-	koş-	kovala-	kuş	kuvvet
mutluluk	ne	neden	nokta	o	ol-
olay	oldukça	ora	otur-	öl-	ön
önemli	özellik	özellikle	palaz	panik	pençe
rahatsız	rengârenk	sal-	sağla-	sebep	sen
sessizce	sevgi	sevimli	sevin-	sevinç	sıkıl-
sıkkin	sıra	sor-	söyle-	süre	sürekli
süsle-	şahin	şaşır-	şaşkın	şey	şükür
takdir	tam	tanı-	taşı-	tehlikeli	tepe
türlü	tüy	uç	uç-	uçma	uzak
ülke	üzeri	üzüntü	ver-	vurul-	yalnız
yalnızlaş-	yan	yap-	yavru	yedir-	yer
yırtıcı	yiyecek	yok	yukarı	yuva	yüce
yüksek	zaman	zavallı			

Yukarıda masal türünde bir metin ve metinde en az bir defa geçen (edatlar dışındaki) sözcükler yer almaktadır. Bu metin okuma yazmayı öğrenmiş her ilköğretim öğrencisinin anlayabileceği düzeyde olup 195 sözcükten oluşmuştur. Yaklaşık bir buçuk sayfadan oluşan en sade bir metinden 195 kelime elde eden öğrencinin okuduğu yüzlerce sayfalık eserlerden çok sayıda kelime edineceği tartışılmaz. Öğrenci doğal olarak okuduğu metinde geçen tüm sözcükleri yeni öğrenmiş olmayacaktır. Ancak

metinlerde aynı kelimelerin geçeceği de düşünölemeyeceğine göre bu yoldan çok yararlanılacağı açıktır.

Kelimenin anlamının açıklanması yanında bir de öğrenilen kelimenin ölü bir kelime olarak kalmaması için bu kelimeleri cümleler içinde kullanılmak gerekir. **Bir kelime kullanılmadan kelime hazinesine mal edilemez.** Öğretmenler metni okuduktan sonra, anlamı bilinmeyen kelimeleri tespit etmekte ve çoklukla kendileri, çoğu zaman anlamsız örnekler vermekte ya da öğrencilere pek basit cümleler kurdukmaktadırlar. Bu örnekler mutlaka çocukların tecrübeleri ve bilgilerini içeren konulardan seçilmeli, çocuklar, cümle içindeki diğer kelimeleri de mutlaka anlamalıdırlar. Bu cümle içinde çok sayıda kelimenin anlamı bilinmediği takdirde kelimenin tam kavranması güçleşir. Ayrıca kelimenin sözlük anlamı ve parça içindeki anlamı yeteri kadar kavranmadan çocuklardan cümle kurulması istenmektedir. Anlamı bilinmeyen kelimenin anlamının ne olduğu sorularak buldurulur. (N. Alperen, 1991, 146) Öğretmenler, karşılaşılan bu kelimeleri:

- a) Sözüün gelişinden anlamlarını çıkartarak ve öğrencilere çıkarttırarak,
- b) Sözlük, ansiklopedi, indeks ve dipnotlardan buldurarak,
- c) Varlığı ifade ediyorsa resmini (mümkünse kendisini) göstererek,
- ç) Eş, zıt, yakın anlamlarını vererek ve başka kelimelerle karşılaştırma yaparak,
- d) Soyut bir kelime ise tarifini yaparak

kelime dağarcığına katılmasını sağlarlar. (İ. Karakuş, 121-122)

Bir de bazı yazarların standart (ölçünlü) dilde pek kullanılmayan birtakım kelimeleri kullandıklarını görmekteyiz ki, bu tür faaliyetler hem

dilin söz varlığına hem de okuyucuların söz dağarcığına katkıda bulunmuş olmaktadır.

Özellikle Cumhuriyet döneminde bazı yazarlar Türkçe'yi zenginleştirmek için halk ağızlarından yararlanmışlardır. (K.Ateş, 44) Halk ağızları, Türkçe kelimelerin orijinal hâliyle kaldığı, yabancı etkilerden korunduğu bir alandır. (H. Zülfikar, 175) Yaşar Kemal ile çocuk hikâye ve romanları yazan Gülten Dayıoğlu'nu eserlerinde halk ağızlarından yararlananlar arasında sayabiliriz. Yaşar Kemal'in 'Demirciler Çarşısı Cinayeti' romanında, söz ettiğimiz türden sözcüklere çokça rastlamak mümkün. Bir kısmına sözlüklerde de rastlanmayan bu sözcükler özellikle ilköğretimin 2. basamağındaki öğrenciler için oldukça zenginleştiricidir.

-**İkircikli** Derviş Bey'in eli gene tabancasını aradı. (Y. Kemal, 5)

İkircikli: Kararsız. (Türkçe Sözlük, MEB)

-Başparmak büyüklüğünde **hışırdım** gibi, gökyüzünü örterek, patlayıp sıçrayarak, sarı kuşlar **sağıldı** ormana. (Y. Kemal, 9)

Hışırdım :→hışırden : Dalların eğilecek kadar meyveyle dolu oluşu. (DS)

Sağılmak: Akmak, kaymak, aşağıya doğru hızla inmek. (Türkçe Sözlük, TDK)

-Bir yılan öttü. Kuytuluklar **cikiledi**. Orman kuşatıldı. (Y. Kemal, 9)

Cikilemek: (kuş-böcek) Cikir cikir ses çıkarmak, uğultu hâlinde ve cik cik diye ötmek. (Ali Püsküllüoğlu)

-Otlar, yeşili kararmış tozlu yapraklar, samanların, anızların pırlıtısı **göğünüyordu**. (Y. Kemal, 14)

Göğünmek : → göğnümek :Yanacak derecede ısınmak, hafif sararmak. (DS)

-Kan kokusu **sası sası** yöresine yayılıyor, genzini yakıyordu. (Y. Kemal, 18)

Sası: Küf ve çürük gibi kokan. (Türkçe Sözlük, MEB)

-Her bir atlar tüyleri **yıldır yıldır**. (Y. Kemal, 28)

Yıldır yıldır: Parl parıl. (Türkçe Sözlük, MEB)

-Sarı yağmur **çıvgına** varmış, eğri uçuşarak yağıyordu. (Y. Kemal, 28)

Çıvgın: Rüzgar ve karla karışık yağmur. (Türkçe Sözlük, MEB)

-... bir gece, daha **kaçkaç**, daha sürgün falan yokken... (Y. Kemal, 142)

Kaçkaç: Göç. (DS)

-Yemen'den dönmüş tek kişiydi ve köylülerinin Çöl Yemen'de nasıl **kırfacana** uğramış gibi kırıldıklarını anlatıyordu. (Y. Kemal, 282)

Kırfacan: Bozgun, ezgin, acınacak durumda. (DS)

-Eey, avratlar, direnmek, **mızırdanmak** yok, işte bakın, bir bölük candarma geldi, köye kondu. Hepinizi öldürmek için Ağamızın **işmarını** bekliyor. (Y. Kemal, 282)

Mızırđanmak: 1. Homurđanmak.

2. Ağlamaklı konuşmak, söylenmek. (DS)

İşmar: El, göz, kaş ve yüzle yapılan işaret. (Türkçe Sözlük, MEB)

-Savaş alanını gezen iki **konur**, **utkulu** kumandana benziyorlardı. (Y. Kemal, 283)

Konur: *mecaz* Cesur, yiğit, kahraman. (Türkçe Sözlük, MEB)

Utku : Birçok emek ve tehlikeli uğraşmalar karşılığı elde edilen mutlu netice, zafer. (Türkçe Sözlük, MEB)

-Evvel Allah, sonra sizin sayeniz, tedariki kaşla göz arası tedariki onun cebine indiriveririm. Siz hiç **küşümlenmeyin**. (Y. Kemal, 285)

Küşümlenmek: Kaygılanmak, üzölmek. (DS)

-“O olmasa.” Tane tane yeniden söyledi, biraz daha kasılıp arkaya **kaykılarak**, gülererek, bıyıkları oynayarak, arkaya biraz daha **kaykılarak...** (Y. Kemal, 285)

Kaykılmak: Arkaya doğru yaslanarak oturmak. (Türkçe Sözlük)

-Kasabanın çarşısı irice, bir insan başı büyüklüğünde yüzyıllarca akarsuyun dibinde, süröklene süröklene **sıykallaşıp** cilalanmış çakıl taşlarından örölmüşü. (Y. Kemal, 291)

Sıykallamak: Parlatmak, düzeltmek, cilalamak. (DS)

-Cennette açılmış taze, ışıklı, **balkıyan** bir bahçe duracak ve... (Y. Kemal, 296)

Balkımak: Parıldamak, ışıldamak. (Türkçe Sözlük, MEB)

-Sarı pul pul **ipiltili** bir ay ışığı bastırdı... (Y. Kemal, 311)

İpilti: Az ateş. (Türkçe Sözlük, MEB)

-Gene **uğunarak** konağın yöresini dolanıyor. (Y. Kemal, 311)

Uğunmak (oğunmak) : bayılmak, kendinden geçmek; herhangi bir rahatsızlıktan kıvranmak, sızlanmak. (Türkçe Sözlük, MEB)

-... bulut olup, buğu olup göğe **ağdı** belki de. (Y. Kemal, 311)

Ağmak: Yükselmek, yukarı çıkmak. (DS)

-Çakıl taşları parlıyordu ayın altında... Mavi çiçekli **yarpuzlar** ekin gibiydiler. Uzak tepenin dibine kadar esen yelde **ığranıyorlardı**. (Y. Kemal, 311)

Yarpuz: Kekiğe benzer, bir ot. (Türkçe Sözlük, MEB)

İğranmak: →ığralanmak: Sallanmak. (DS)

-Tam bu sırada **hayıt** çalıhlarının arasından ... (Y. Kemal, 312)

Hayıt : →ayıt : Mine çiçeğigillerden, Akdeniz çevresinde yetişen, mavi, beyaz ve menekşe renginde çiçekler açan, 1-2 m. Boyunda bir ağaççık, hayıt. (Türkçe Sözlük, TDK)

-... kendisini upuzun, incecik çığıltılarla akan suyun karanlık **büvetine** attı. Bir süre **büvetten** şapırtılar geldi...(Y. Kemal, 313)

-**Büvet** : →büğet: Su birikintisi, gölcük. (Türkçe Sözlük, TDK)

-Tel çerçevesi gözlüklerinin altından **çipil** gözleriyle... (Y. Kemal, 320)

Çipil : Ağrılı, şişmiş, kirpikleri dökülmüş, hastalıklı göz. (Türkçe Sözlük, MEB)

-... kayalıkları ala, yeşile, mora, pembeye, turuncuya, maviye boyayan, nakışlayan **giyitlerini** giymişlerdi. (Y. Kemal, 361)

Giyit : giysi. (Türkçe Sözlük, TDK)

-Vaktini şimdi kimse **ansıyamıyor**. (Y. Kemal, 360)

Anısmak : →anımsamak: hatırlamak. (Türkçe Sözlük, TDK)

-Kuş, dinlenmiş, kanatları **yeynemiş**, hemen... (Y. Kemal, 377)

Yeynimek: → yeğnilmek: Ağırılığı azalmak, hafiflemek. (DS)

-Gözlerini **belerterek**, alacağın olsun dercesine...(Y. Kemal, 407)

Belertmek (Göz için): Kızgınlıkla, öfkeyle gözlerini açmak. (Türkçe Sözlük, MEB)

Gülten Dayıoğlu ise çocuklar için yazmakla beraber kendini yukarıda sözünü ettiğimiz çabanın dışında görmemiştir. Bazılarını ölçünlü (standart) dilin sözlüklerinde, hatta Derleme Sözlüğü'nde bile bulamadığımız aşağıdaki sözcüklerin bir kısmını ise ilk kez Dayıoğlu'nun eserlerinde görmekteyiz. (K.Ateş, 44-45)

Tutağaç : Türkçe Sözlük'te (TDK) 'tutacak' ve 'tutaç' şekillerinde, 'maşa, sıcak kapları tutmaya yarayan bez' gibi anlamlar verilerek geçmektedir.

Ura kabı : Bu sözcüğün anlamı parantez içinde veriliyor. "...hamur teknesi, ura kabı (un kap) oklava hazır." (K.Ateş, 44)

Pişirgeç : Sac üzerinde pişirilen ekmeği çevirmeye yarayan kürek biçiminde tahta araç. (DS)

Kıyı : Parça anlamında kullanılıyor. Bu anlamıyla Türkçe Sözlük (MEB, TDK) ve Derleme Sözlüğü'nde yok.

Saçlık : Örülmüş saçlara takılan gümüş, altın, para ya da saçak. (DS)

Esiklenmek : Bir kimsenin eksikliğini bulmak. (DS)

Dürgü : Dürülme şekli, kat. (DS)

Ana Çocuğu : Türkçe Sözlük (MEB, TDK) ve Derleme Sözlüğü'nde yok. Üç yaşından küçük çocuklar için kullanıldığı ayraç içinde açıklanıyor.

Üslük : (üstlük) :en üste giyilen uzunca giysi. (Türkçe Sözlük, TDK); Bir çeşit baş örtüsü. (K.Ateş, 45)

Bunların dışında Dayıoğlu'nun Türkçe'de kullanılan yabancı kelimelere karşılık olarak türetilen sözcüklerle eski kültürün, eski yaşamın kelimelerine de (K. Ateş, 234) yapıtlarında yer vererek daha kolay öğrenilmelerini sağladığını da belirtmek yerinde olur. Kullandığı sözcüklerden kullanımı yaygın olmayanlardan bazıları: Olağandışı, özenç

(K. Ateş, 159); gömü, ağmak (K. Ateş, 172); ece, bezek, yontu, ürkü, ongun, andaç, angı köşesi, arık, erinç, kaskı, işlik (K. Ateş, 186); yahşi oğlan, dizdar, kolluk, acemi oğlan, çektiri, arz odası, yüz görümlüğü, tombak, gülaptan (K. Ateş, 234)...

Zengin bir söz dağarcığına sahip, ifade gücü yüksek metinleri okuyan öğrencinin hem kavrayış yeteneği artacak, hem de geniş bir söz hazinesi elde edeceği için kendi ifade gücü de artacaktır.

4.2.2.2. Kelimelerin Doğru Kullanılışlarının Öğrenilmesi

Yanlış kelime kullanımı, bir anlatım bozukluğu türüdür. Bu bozukluk kelimenin yanlış anlamda kullanılmasından kaynaklandığı gibi, yanlış imlâ ve telaffuzundan dolayı da olabilir.

Kelimelerin yanlış anlamda kullanılması çoğunlukla anlamca veya kök itibarıyla birbirine yakın kelimelerin karıştırılması suretiyle ortaya çıkar:

'Bu iki sınıf arasındaki ayrıcalık tespit edilemedi.'

Ayrıcalık, 'üstün tutulma' demektir. Yukarıdaki cümlede iki sınıf arasındaki farklılık söz konusu edilmektedir. Dolayısıyla 'fark' sözcüğü kullanılmalıdır.

'Yeni kaydolan öğrencilerin bu kadar çekimser davranmalarına bir anlam veremiyorum.'

Çekimserlik, karar bildirmemektir, burada ise öğrencilerin çekingenliği, ürkek davranması söz konusudur. 'çekingen' sözcüğü kullanılmalıdır.

'Küçük kızın saçları hayli büyümüş.'

Saç için **büyüme**k kullanılmaz, 'uzamak' kullanılır.

'Ormanda yetişen bir çam fidanını salonumuzdaki saksıya ekemezsiniz.'

Ağaç için **ekmek** değil, 'dikmek' fiili kullanılır.

'Son dakika içerisinde attığı golle takımının galip gelmesine yol açtı.'

Yol açmak, olumsuz, istenmeyen durumların ortaya çıkmasında kullanılır. Burada ise olumlu, sevindirici bir durum vardır. O yüzden '...i sağladı' denmelidir. (İ. Bektaş, 157-158)

Anlamca uyumsuz sözcüklerin bir arada kullanılması da bozukluğa yol açmaktadır:

'Aralarında tam on yaş, var yok.'

'tam' ile 'var yok' kavramları anlamca zıttır. Bunun için kavramlardan biri cümleden çıkarılmalıdır.

'Gönderdiğim paketi, eminim bu zamana kadar almış olmalısınız.'

cümlesinde 'eminim' kesinlik bildirirken 'olmalısınız' ihtimal bildirmektedir. Dolayısıyla çelişkili bir durum ortaya çıkmaktadır. Birinin atılmasıyla bozukluk giderilebilir. (Komisyon, 365)

Öte yandan kelimenin yanlış imlâsı ve telaffuz edilmesi bir bozukluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, 'kağıt' kelimesi,

'Amca, dosya kıyadı var mı?'

'Ali, sınav kahetim kayboldu.'

olarak yazılabilmekte veya telaffuz edilebilmektedir. (Ö Göçgün, 113)

Ayrıca, yazılış ve söylenişleri benzeyen kelimeler de birbirleriyle karıştırılabilmektedir. alem ile âlem, hala ile hâlâ, râkîp ile rakîp, adet ile âdet gibi. (Ö Göçgün, 115)

Bu bölümde özellikle öğretmene ve aileye çok iş düşmektedir. Kelimeyi yanlış anlamda kullanan, yanlış yazan veya söyleyen öğrencinin hatasını yerinde ve zamanında düzeltmek gereklidir. Zira, yanlış öğrenilen kelimenin yerleşmesi durumunda, onu düzeltmek çok daha zorlaşmaktadır. Tercih edilen, ilk öğrenildiğinde sözcüğün doğru öğrenilmiş olmasıdır. Bu yapılamadığı takdirde, hiç olmazsa zamanında müdahale etmek gerekir ki, telâfisi imkânsız durumlara düşülmesin.

'izin vermemek' filini, 'izin bırakmamak' şekliyle öğrenen 1. sınıf öğrencisinin yanlışının, zamanında düzeltilmediği için 3. sınıfa kadar düzeltilemediğine şahit olmaktadır.

4.2.2.3. Kelimelerin Yeni Kullanılışlarının Öğrenilmesi

“Çocuklar, büyüdükçe yalnız sözcük dağarcıklarını yeni sözcüklerle zenginleştirmekle kalmazlar; aynı zamanda eski sözcüklerin yeni ve değişik anlamları olduğunu da öğrenirler. Sözcük dağarcığının gelişimi, tek başına, bize anlam bilgisi hakkında fazla bilgi vermez. Çocuklarda sözcük anlamının gelişimi ve sözcüklerle anlamları arasında ilişkinin kurulabilmesi için çocuğun yeterli sözcük dağarcığına sahip olması gerekir. Çocuğun sözcük dağarcığı, kısmen sözcüklerin ve anlamlarının kendine öğretilmesi kısmen de kendi merakı sonucu sözcük anlamlarını sorması ile oluşur.” (Temel-Şimşek, 302)

Özellikle Türk dili gibi çok anlamlı ve birçok kavramı, nesneyi vs. anlamca karşılayan zengin sözcüklü bir dilde kelimelerin yeni, farklı kullanılışları, yeni sözcükler kadar önemlidir. Kelimeler, karşıladıkları nesne, kavram vs. ile anlam kazandıklarına göre her yeni anlam aynı zamanda yeni bir kelime demektir. Doğan Aksan, bugüne kadar anlamın kesin ve herkesçe benimsenmiş bir tanımının yapılmadığını ancak göstergeden yola çıkılarak atıf yapılan kelimelerin ve yan anlamların, uyandırdıkları tasarımların hesaba katılarak sözcüğe dayalı bir anlamdan söz edilebileceğini belirtir. Ona göre tek tek göstergeler hiçbir zaman anlamdan bütünüyle soyutlanarak ele alınamaz. (D.Aksan, 1999, 45) “Kelime, elbette tek başına ve lügatteki hâliyle fazla bir anlam taşımaz. Asıl olan kelimenin cümle, mısra ve metin içinde kullanılması; bu kullanılışa kazandığı mânâ, ses ve çağrışım değerleridir.” (İ. Çetışli, 237,238)

Batı ülkelerinde, kısmen bizde de İngilizce başta olmak üzere yabancı dil öğretimi için kullanılan ders kitaplarında gördüğümüz kadarıyla yukarıda belirtilen kelimelerin farklı kullanılışlarının verilmesi yöntemi

kullanılmaktadır. Metnin sonunda bilinmeyen kelimeler verildikten sonra, her kelimenin –varsa- değişik kullanılışları da verilir.

Gülten Dayıoğlu'nun 'lmsz Ece' romanında geçen bazı kelimeleri olarak belirttiğimiz yolla inceleyelim.

"Dillerde barış, kardeşlik türküleri **dolanacak**" (K. Ateş, 180)

'dolanmak' sözcüğüne Türkçe Sözlük'te (MEB) rnekleriyle beraber şu karşılıklar verilmiş:

1. Bir şeyin çevresine sarılmak, bir şeyin etrafını kuşatıp sarmak.

*Çobanın bir kızıl yele saçları
Ateştir, alınmaz ele saçları,
Ah hele saçları, hele saçları...
Yakar parmağına **dolansa**, Ayşe.*

F. N. Çamlıbel, Han Duvarları, 28

2. Bir şeyin etrafında dolaşmak, dönerek devretmek.

*Can kafeste durmaz uçar
Dünya bir han konan ger
Ay **dolanır** yıllar geçer
Dostlar beni hatırlasın*

. Y. Oğuzcan, Açık Veysel, 129

3. *mec.* Dolaşmak, yayılmak elden ele, ağızdan ağıza gezmek, anlatılmak.

*Dillerinde senin ismin **dolanır**.*

Fzıl

4. Karışmak, karmakarışık olmak; güç çözümler hâle gelmek.

Yün çilesi dolandı. Ayağı dolandı. Dili dolandı.

5. Dolaşmak, gezinmek, orda burda gezip durmak, gezip dolaşmak, başka bir taraftan varmak, ulaşmak.

Yılana bak yılana

Kıvrım kıvrım dolana

Ben yârimi kaybettim

Yüz bin altın bulana

S. Akalın, Türk Manileri, 108

Görüldüğü gibi cümledeki 'dolanmak' sözcüğünün karşılığı verilen beş anlam arasında 3. maddedeki açıklamadır.

"Ben Kral Gudin'in kızı küçük Ece'yim. Ama bana kimse inanmıyor. Adımı deliye çıkardılar" (K. Ateş, 180)

'çıkarmak' sözcüğü için durum çok daha barizdir. Türkçe Sözlük'te (MEB) bu kelimenin otuz dört kullanılışı verilmekle birlikte cümlede geçen anlamıyla bunlardan yalnızca bir tanesi karşılanmıştır. O da 21. maddede '(...) gibi göstermek, bir davranış yüklemek' şeklinde yapılan açıklamadır.

Nihad Sâmî Banarlı, Türk dilinin inceliklerine aşina bir dilci ve edebiyatçımızdır. 'Kelimelerin Tadı' (N. S. Banarlı, 106) başlıklı yazısında 'düşmek' kelimesinin çok değişik kullanımlarını vermekte, Türkçe'de **düşmek**'teki mânâ sayısının, tek kelime ve birleşik sözler hâlinde yüz elliden fazla olduğunu, bu kelimenin, halk şairleri kadar, halk diline değer veren büyük divan şairleri tarafından da çok değişik mânâlarda ve âdetâ

lezzeti tadılarak kullanıldığını, aynı kelimenin son asır Türk şairlerinin dilinde de, döküldüğü kabın şeklini alan su gibi, türlü mânâ kalıplarına girmiş ve karşımıza çok değişik mânâlarda çıkararak her zaman sevilen bir tanıdık edâsıyla bizim elimizden tuttuğunu, bizi o mânâyâ ulaştırmak için kendi lezzetine çektiğini ifade etmekte ve **düşmek** kelimesinin şairlerimizin dilindeki kullanılışlarına örnekler vermektedir: (N. S. Banarlı, 106)

İlâhî güzelliğe doğuştan âşık Mecnun, daha bebekken o kadar çok ağlar ki susturamazlar. Görülmemiş derecede güzel bir kadın, 'Verin ben susturayım' der. Mecnun, doğduğundan beri ilk defa bu güzel kadının kucağında susar. Fuzûlî, bu hâdiseyi şöyle bir dille anlatır:

Oldukça elinde oldu handân

Düştükçe elinde oldu giryân

der: 'Onun kucağında iken güldü, fakat elinden düşünce ağladı.' demek ister. Burada **düşmek**, ayrılmak, sevgili kollarından uzakta kalmaktır.

Yahut, daha çocuk yaşlarında aynı mektepte okurlarken, Leyla ile mecnun, tam bir aşk neşesine **düşerler**. Birbirlerini sevdiklerini, gözleri susarsa, kaşları anlatır. Güzel sırları belli olmasın diye birtakım çocuk hilyelerine başvururlar. Fuzûlî, bu hadiseyi,

Gerd âyine-i neşâta **düştü**

Min ba'd iş ihtiyâta **düştü**

mısralarıyla anlatır: 'Neşe aynasına toz **düştü**, artık iş ihtiyâta **düştü**' der.

Aynaya toz **düşmek**, tozlanmak, gösterme vasfını ve parlaklığını kaybetmek, ışığı aksettirme şevkinden mahrum olmak, kısaca, işin keyfi

kaçmaktır. İkinci mısradaki ise, **düşmek**, gerekmektir, ihtiyâtlı davranmanın lüzumunu anlamaktır.

Düşmek, müptelâ olmak, bir rûh hâlinin içinde kalmak, sıkıntıya **düşmektir**: Leyla'yı Mecnun'dan ayırdıkları zaman Fuzûlî, bu genç kız için:

Zülfü gibi pîç ü tâba **düştü**
Hayran kalup ıztıraba **düştü**

mısralarını söyler. Pîç ü tâba **düşmek** de yine ıztıraba **düşmek** demektir.

Beri taraftan Mecnun, Leyla'nın artık mektebe gelmeyeceğini anlayınca, ıztırabının bütün hincını okuduğu harflerden alır:

Düş ey elif istikâmetinden
Şerme eyle bu kadd ü kâmetinden

'Ey elif harfi! Boyundan bosundan utan. Doğruluğundan, düzgünlüğünden **düş**. Belin bükülsün...(ve bir bakıma) karşımdan çekil, yıkıl.' demek ister. **Düşmek**, burada yıkılmak, devrilmek ve eğilmektir.

Bu mısraların devamı da şöyledir:

Kaddi hevesiyle dem urursun
Ol gitti aceb ki sen durursun

'Onun endamına benzemekle övünürsün. O gittikten sonra sen neden durursun?'

Aynı eserde **düşmek**; uğramak, ulaşmak, varmak, yerine de kullanılır: Mecnun, çölde yürürken, yolu Leyla'nın gezindiği bir semte ulaşır. Bu, Mecnun'un da konaklayacağı yerdir:

Bir menzile **düştü** reh-güzârı
Kim seyrederdi anda yârı

'Geçtiği yol bir menzile uğradı ki orada sevgilisi de gezerdi'

Aynı yürüyüş günlerinde **düşmek**, yola koyulmak mânâsına da gelir:

Sahraya **düşüp** güneş misali
Tenha yürür oldu lâübalî

'Güneş gibi çöllere **düştü**, yalnız başına teklifsiz ve perişan yürümeğe koyuldu.'

Yine Fuzûlî'de **düşmek**, kadehe düşmek şeklinde, dökülmek mânâsındadır:

Mey gerçi safa verir dimağa
Aktığı için **düşer** ayağa

mısralarında böyledir: 'Şarap gerçi dimağı neşlendirir, fakat akıcı bir nesne olduğu için de ayağa **düşer**.'

Burada **düşmek**, hem yere yani ayakların bastığı yere dökülmek, hem de ayak: eyağ, aynı zamanda 'kadeh' demek olduğundan, kadehe dökülmektir. Ayağa **düştüğü** zaman pespâyeleşen, içeni de pespâyeleştiren

şarap, kadehe döküldüğü zaman, bir şevkin hazırlığı kadar renkli ve neşelidir.

Düşmek kelimesini, dökülmek, hatta yağmak mânâsında, Ziya Paşa da kullanır.

Bî-baht olanın bağına bir katresi **düşmez**
Bârân yerine dürr ü güher yağsa semâdan

'Gökten, yağmur yerine, inci, mücevher yağsa, talihsiz kimselerin bahçesine bir damla bile **düşmez.**' Esasen, 'yağmur yağıyor' yerine 'yağmur **düşüyor**' demek, yağmur başlangıcında yahut yağmurun yağma derecesini söyleyişte halkın da ilmin de kullandığı sözlere dendir.

Yine Fuzûlî **düşmek** kelimesinin **dile düşmek**, hatta **dilden dile düşmek** şekillerini de kullanır. Leyla ile Mecnun arasındaki aşkın herkes tarafından duyulmasını böyle bir söyleyişle anlatır:

Dilden dile düştü bu fesâne
Fâş oldu bu macera cihâne

'Bu efsane **dilden dile düştü**, bu macera dünyaya yayıldı.' hakikatini bu şekilde söyler.

Halk zevki ve bu zevkin inceliğine varmış şairler, kelimeleri de renkler gibi, ışıklar gibi kullanırlar. Sarı ile mavi birleşince nasıl üçüncü bir renk (bir yeşil renk) zuhur ederse, kelimelere renk gibi, ışık gibi vuran halk duygusu da onların seslerinde yeni mânâlar tutuşturur.

Mesela insan yüreğine od düşmek, sevmek, âşık olmak bir gönül hadisesi dolayısıyla içinden tutuşmuş gibi yanmaktır. Fuzûlî, bunu bir gazelinde:

Düştü od canıma ey tende olan peykânlar
Kızmadan ma'reke bir yana erimen çekilin

mübalağasıyla söyler: 'Ey sevgilinin yüreğine saplanan bakışlarının okları! Canıma ateş düştü... İçimdeki savaş meydanı büsbütün tutuşmadan siz, erimemek için bir tarafa çekilin.' der. Aynı söz halk manilerinde daha açık söylenir. Reşat Nuri'nin **Akşam Güneşi**'nde, yaşlı eniştesini seven Julide'ye söylediği cinashî mani böyledir:

Yer beni
Yüreğime bir kor düştü
Gece gündüz yer beni
Ben bu dertten ölürsem
Kabul etmez yer beni

Düşmek, divan şairi Vasıf'ın dilinde, yakışmak mânâsındadır.

Düşer mi içtinap etmek seninçün ağlayanlardan
Sirişk-i çeşmimin bak farkı var mı çağlayanlardan

mısralarının sesi, bugün hâlâ bestesiyle birlikte dudaklardadır.

Düşmek, halk zevkinde, aynaya akseden bir hayal gibi, sevgilinin hatırlanması, hayalinin göz önünde canlanmasıdır. Bunu halk türküsü, gönül hanesi sultanının birden akılda görünmesi gibi söyler, hem de:

Eğildim su içmeğe
Aklıma düştü gelin

şeklinde, gelin, su içmek, eğilmek ve düşmek kelimelerinin, sihirli ses ve mânâ güzelliklerini iki küçük mısrada toplayarak.

Gelin ve düşmek kelimelerini yan yana getiren bir başka türkü, kelimeyi bu sefer kötü talihli olmak, bir zalimin eline geçmek mânâsında kullanır:

Geline bak geline
Düşmüş zalim eline

türküsünde böyledir. Bu mânâda düşmek, halk manilerinde, bazan cinash bir sitemdir:

Gidiyorum işte gör
Hayalde gör, düşte gör
Sen beni yâr bilmedin
Bir zalime düş de gör

diyerek... Buna benzer bir deyiş, mevkiden, ikbalden, servetten düşmek mânâsında bir darbimesel olmuştur:

Düşenin dostu olmaz
Hele bir yol düş de gör

İş düşmek, bir bakıma derdin çaresini bizzat bulmak zorunda kalmaktır:

Gözlerim yaşa katlan

İş düştü başa katlan
Her demde bahar olmaz
Bir dem de kışa katlan

söyleyişinde bir de eski Anadolu'nun insafsız kaderine uyularak, insanları birbirinden ayıran kış mevsiminin kaderine dayanma gücü vardır.

Tekkelerden hû gelir
Çeşmelerden su gelir
Hanemiz uzak düşmüş
Elimizden ne gelir

Düşmek kelimesini, **pay düşmek**, hisse kalmak, miras kalmak gibi mânâlarda kullanırken, onun yağmak mânâsını da hatırlatan bir halk manisi daha vardır ki inceliği ölçüsünde acı bir söyleyiştir:

Nem düşer
Gökte bulut, nem düşer
Ben bu dertten ölürsem
Bakam sana nem düşer

Saça ak düşmek, saçın beyazlanmasıdır, gençlikteki canlı renklerin değişmeye başlamasıdır. Halk türküsü:

Saçlarıma ak düştü
Sana ad bulamadım

derken, bu sözü, uzun bir zaman mânâsında kullanır. Aynı türkünün **düşmek** kelimesini, heveslenmek, kanatlanma isteği duymak ve benzeri mânâlarıyla kullanışı daha güzel ve halk dehasına daha uygundur.

Gönüle uçmak **düştü**
Bir kanat bulamadım

Düşmek, Yahya Kemal'in şiirinde dalmak, ümitlenmek, güzel ihtimaller düşünerek, bir acıdan bir zevke doğru kaymaktır. Hatta biraz da, uzaktan gizli ve güzel sesler duymaktır. Büyük musiki üstadı İtrî'nin kaybolan besteleri karşısında şairin duygusu budur:

Öyle bir musikiyi örten ölüm,
Bir teselli bırakmaz insanda.
Muhtemel görmüyor henüz gönlüm,
Çok saatler geçince hicranda,
Düşülür bir hayale zevk alınır:
Belki hâlâ o besteler çalınır,
Gemiler geçmeyen bir ummanda.

Düşmek, Ahmed Haşim'in **Karanfil**'inde, bir renk, rayiha, aşk ve hararet güzelliğinin ifratı içinde aleve değmiş pervaneler gibi, vurulmuş gibi, yarıp **düşmek**'tir:

Yârin dudağından getirilmiş,
Bir katre alevdir bu karanfil.
Rûhum acısından bunu bildi.

Düştükçe vurulmuş gibi yer yer,
Kızgın kokusundan kelebekler,
Gönlüm ona pervane kesildi.

Bir Yaz Gecesi Hatırası'nda düşmek, ay ışığının, toprağımıza sihirli ve tesirli bir güzellikle aksidir:

İşveyle, fısıltıyla, gülüşle
Olmuş şeb-i sevda yine bî-hab
Oklar gibi saplanmada kalbe
Düşükçe semadan yere mehtâb

Piyale'de **düşmek**, insana bir hâl olmak, yanmak, aşka tutulmaktır:

İçmişti Fuzûlî bu alevden,
Düşmüştü bu iksir ile Mecnun
Şi'rin sana anlattığı hâle

mısralarında böyledir. Çünkü şair, daha önce:

Zannetme ki güldür, ne de lâle,
Âteş doludur, tutma yanarsın,
Karşında şu gülgün piyâle!

demiş ve sonra:

Yanmakta bu sağardan içenler,
Doldurmuş anıncün şeb-i aşkı
Baştan başa efgan ile nâle!

mısralarıyla, sanki böyle bir hâle **düşmenin** ne demek olduğunu izaha çalışmıştı.

Faruk Nafiz'de **düşmek**, kendini yine bir kış ye'sine kaptırmaktır:

Gönüller düşmesin fikriyle hüzn-âbâd-ı sermaye
Gezer meclis-be-meclis sünbülistanlar gülistanlar

gibi... Cenab Şahabeddin'in bir şiirinde ise düşmek, dize düşmek, dize kapanmak: Anne dizinde, sevgili dizinde olduğu gibi, İlâhî dizde de bir teselli aramaktır.

Düşüp üstünde ağlamak dilerim,
Söyle ey Tanrı, dizlerin nerede?

ve bir şarkı, sevgilinin suya akseden incecik hayalini, yine düşmek sözüyle nağmeleştirir:

Düştü bir dal gibi gölgen sulara

Kelime öğrenmeden maksat, onun, karşıladığı nesne veya kavram ile olan ilişkisini bilebilmek olduğuna göre bir kelimenin her yeni anlamı, farklı kullanımı yeni bir kelime öğrenmek kadar önemlidir. Bu yüzden öğrencilere yeni kelimeler öğretmek kadar, ifade etme ve anlama gücünü geliştirme bakımından, öğretilen kelimelerin değişik işlevlerini de kavratmak gerekir.

4.2.2.4. Yakın Anamlı ve Eş Sesli Kelimeler ile Anlam Farklarının Öğrenilmesi

Kelimeler arasında anlam bakımından eşitlik değil, denklik veya yakınlık söz konusudur.* Çünkü eş anlamlılar anlamları paylaşan sözcüklerdir. (H. Gür, 110) Zaten modern dil bilimciler kusursuz ya da eksiksiz bir eş anlamın mevcut olmadığına inanırlar. (H. Gür, 111) Bu kelimelerden birinin uygun olduğu bir durumda diğeri uygun olmayabilir. (L. Tercanhoğlu, 32) Türkçe’de bilhassa deyimlerde yakın anlamlı sözcüklerin birbiri yerine kullanılmayacağını biliyoruz. Örnek olarak, ‘kafa’ ile ‘baş’ kelimelerinin eş anlamlı olduğu öğretilir. Oysa bu ikisini birbiri yerine kullandığımızda karışıklık ortaya çıkacaktır. ‘kafası bozuk’, canı sıkkın, sinirli anlamında kullanılırken, ‘başı bozuk’ ise serseri, avare anlamında kullanılır.

Durum her zaman yukarıdaki gibi belirgin olmayabilir. Bazen kelimenin biri diğerinden daha etkileyicidir. Mesela, bir güzel tarif edilirken, ‘kara kaşlı, kara gözlü’ denir. ‘siyah kaşlı, siyah gözlü’ demek de yanlış olmadığı hâlde birinci şekil daha abartılı ve tesirlidir.

“Demek ki, iki veya daha fazla sözcük arasında bir tercih yapabilme durumu ortaya çıktığında, konuşmacı / yazar metin içindeki yerine en uygun olanı seçmek durumundadır. Aksi takdirde anlam biraz değişir, belirsizlikler ya da yanlış anlamalar meydana gelebilir.

Profesör W. E. Collins eşanlamlılar arasındaki farklılıkları dokuz biçimde gösterir:

* Kelimelerin ancak yakın veya denk anlamlı olabileceğini düşündüğümüzden biz, ‘yakın anlamlı kelimeler’ demeyi uygun gördüğümüz hâlde bazı yazarların ‘eş anlamlı kelimeler’ ifadesini kullanmasından ötürü bu ifadeye de yer verdik.

1. Terimlerden biri diğzerinden daha geneldir.
 2. Terimlerden biri diğzerinden daha yoğundur.
 3. Bir sözcük diğzerinden daha duygusaldır.
 4. Bir terim ahlâkî tasdik veya sansür bildirirken diğzeri nötrdür.
 5. Terimlerden biri diğzerinden daha profesyoneldir.
 6. Terimlerden biri diğzerlerinden daha edebîdir.
 7. Terimlerden biri diğzerinden daha çok konuşma diline aittir.
 8. Terimlerden biri diğzerlerinden daha çok yerel ve lehçeye aittir.
 9. Eşanlamlı sözcüklerden birisi çocuk konuşmasına aittir.”
- (L.Tercanlioğlu,33)

Görüldüğü gibi, tamamen özdeş sözcük yoktur. Ancak yukarıdaki sınıflandırmanın öğrencilere öğretilmesine de gerek olduğunu zannetmiyoruz. Çünkü bu, pratikte öğrenciye faydası olmayan ezber bir bilgidir öteye geçmeyecektir. Önemli olan, öğretilen kelimelerin ve onların eş veya yakın anlamlılarının kullanım yerlerinin öğretilmesidir. Daha sonra ihtiyaç duyduğu takdirde öğrenci, kendi mantığı ve yorum kabiliyetiyle gerekli şekilde bir sınıflandırma yapabilecektir. Bunu yapamayan öğrenci, kelimeler arasındaki farkları yeterince öğrenmemiş demektir.

Ana dili öğretiminin temelini atıldığı 1926 Programı'ndaki 'kelimelerin anlamlarını iyi bilmek, buna dayanarak doğru düşünmeye alışmak' maddesi, kelimelerin anlamları arasındaki farkları bilmenin doğru düşünmeyi de sağlayacağını belirtmektedir. (Y. Polat, 70)

Her dilde olduğu gibi Türkçe'de de eş sesli (*homofon*) dediğimiz kelimeler vardır. Örneğin, *dolu* (*boşun* zıddı) ile *dolu* (yağan buz taneleri); *ben* (kişi zamiri) ile *ben* (derideki ufak benek) gibi. Bazı dillerde eş seslilikten farklı olarak eş yazımlılık (*homograf*) da olmakla beraber Türkçe

kelimeler her iki niteliği taşımaktadır. Hem yazılış hem söyleniş birliği.
(D.Aksan, 1995, 110)

Tabii, anlam farklarını anlayıp öğrenmenin en iyi ve sağlam yolu yine okumaktan, ama dili doğru kullanan yazarların kaleminden çıkmış eserleri, metinleri okumaktan geçer. Ancak bu şekilde kelimelerin en güzel ve en doğru kullanılışları öğrenilebilir.

4.2.2.5. Edilgin (Pasif) Kelime Hazinesini Etkin (Aktif) Duruma Getirme

Pasif kelime hazinesi, dinlerken veya okurken bildiğimiz, yani başkalarından duyduğumuzda anlayabildiğimiz kelimelerden, aktif kelime hazinesi ise yazarken veya konuşurken kullanabildiğimiz kelimelerden müteşekkildir. (Shepherd, 3)

Öğrencinin duyduğunda ya da okuduğunda bir sözcüğü anlıyor olması, o sözcüğün tamamen kelime hazinesine mal olduğunu göstermez. O yüzden söz dağarcığını iyice pekiştirmek, belleğine yerleştirmek, sonra da onu edilgin durumdan etkin duruma geçirmeye muhtaçtır. Bunun için Marie Anne Hameau'nun tavsiyeleri şöyledir: (Hameau, 302-303)

“1- Öğretmen öğrencileriyle oluşturduğu ve tahtaya yazdığı metni ya da kullanılan kılavuz kitaptaki dersi okur. Sonra, doğru bir telaffuz isteyerek öğrencilere okutur. Sonra da daha kişisel bir konuşma ile birlikte metin üzerine bir konuşma gelir.

2- Öğretmen öğrencilerden yeni öğrenilmiş terimlerle cümleler kurmalarını ister. Öğrenciler arkadaşlarına ya da öğretmene yeni sözcükler içeren sorular sorarlar.

3- Ondan sonra üzerinde durulan sözcüklerin gözden geçirilmesine destek olan yazılı alıştırmalar verilir (tümceler oluşturma-yeni sözcüklerin yerlerinin... bırakıldığı tümceler). Bu alıştırmalar yapısal alıştırmalarla birleştirilebilir.

4- Dikte, öğrencilerin anlama gücünü denetlemede ve sınıfın bilgi düzeyini saptamada eşsiz bir araçtır. Bu alıştırma biçimi hiçbir zaman durduk yerde yapılmaz, çünkü o ancak pek çok hazırlık çalışmasının bir sonucudur. Dikte yalnızca bilinen sözcükler içermelidir. Hazırlanan metinler kısa ve basit olmalıdır. Öğretmen dikte metnini yüksek ve anlaşılır bir sesle okur. Değil ilköğretim öğrencileri, üniversite öğrencileri bile hatalarını kendileri pek düzeltemezler. Öğretmenin dikteleri toplaması, evde düzeltmesi ve ertesi gün doğru metni bir öğrenciyle tahtaya yazdırması, bu sırada da diğerlerinin onu defterlerine geçirmesi daha iyi olur. Daha sonra da öğretmen kendisinin düzelttiği kağıtları dağıtar ve hataları bir bir açıklar.

Öğretmen çok iyi sonuçlar veren ve sınıfta daha büyük bir etkinlik yaratan bir başka yöntem daha uygulayabilir. Sonu, hazırladığı metni yeniden kurmaya varan ve kendisine üzerinde durduğu sözcüklerin yeniden gözden geçirme fırsatı da sağlayan bir alıştırma gerçekleştirir. Öğretmen sınıfıyla karşılıklı konuşmaya girer ve bir soru-cevap oyunuyla önceden kendisinin oluşturduğu, daha sonra öğrencilere yazdıracağı metni tümce tümce olanlardan çekmeyi başarır. Kendilerinin diktelerine oluşumuna katılma duygusu veren bu tür bir alıştırmayı öğrenciler pek beğenirler.

5- İlk derslerden başlayarak küçük sözcük oyunları oynanabilir. Söz gelimi öğrencilerden sınıftaki dikdörtgen şeyleri (kapı, pencere, masa, sandalye, taban vb.), k harfiyle başlayan giysi adlarını (korse, kravat, külot,

kostüm) söylemeleri istenir ve bulunan sözcüklerle tümceler kurdurulur.”
(Hameau, 302-303)

Pasif kelime hazinesi, kelime hazinesinin temeli; başkalarının duygu ve düşüncelerini, okurken veya dinlerken anlayabildiğimiz toplam hazinedir. Bu yüzden öncelikli hedef, pasif kelime hazinesinin geliştirilmesi olmalıdır. (Shepherd, 3) Bunun için ‘yakın anlamlı kelimeler’ ile ilgili bölümde bahsettiğimiz gibi, bilinen kelimelerin eş veya yakın anlamlılarının devreye sokulması pasif (kavrayışlı) kelime hazinesinin gelişimini sağlayacaktır. (Shepherd, 4)

‘büyük’ kelimesini ele alalım. Eş anlamlı olmasa da ‘iri’, ‘devâsâ’, ‘kocaman’, ‘azim’, ‘herkülvârî’ kelimeleri ‘büyük’ yerine kullanılabilir kelimelerdir.

Böylece hem aynı sözcüğün kullanımından kaynaklanan monotonluk giderilmiş olur, hem de değişik sıfatlardan nüanslar sağlanarak renkli ve zengin ifadeler ortaya konmuş olur. Şimdi ‘büyük’ kelimesi ile ilgili bir karşılaştırma verelim: (S. Senih, 3)

büyük bir ziyan	-	azim bir ziyan
büyük kasa	-	iri kasa
büyük bir devlet	-	ulu bir devlet
büyük insanlar	-	yüce insanlar
büyük âhenksizlik	-	fahiş âhenksizlik
büyük apartmanlar	-	kocaman apartmanlar

Öte yandan pasif kelime hazinesi, konuşma ve yazmada kullanılmayan pek çok sözcüğü ihtiva ediyor olabilir. Meselâ, ‘fena’, ‘kem’ gibi sözcüklerin anlamı bilinmekle beraber, bu sözcüklerle belirtilecek

ifadeler 'kötü' sözcüğüyle karşılanabilir. Bunun için sözcük gelişimi konusundaki ikinci hedef, konuşma ve yazmada kullanılan kelimelerin oranının artırılması olmalıdır. (Shepherd, 4)

Bu konuda yapılacaklar beş ana madde esas alınarak yapılmalıdır:

1. Eldeki kaynaklardan, öğrenilecek kelime listesi hazırlama.

İlk adım, öğrenilmesi tasarlanan sözcüklerin belirlenmesidir. Bu konuda öğrencilere düşen, ders ve okuma kitaplarında geçen ve öğrenmeye ihtiyaç duyulan kelimelerin tespit edilmesidir. (Shepherd, 7)

Batılı bazı araştırmacılarca tavsiye edilen benzeri bir yol da, The Vocabulary Self-Collection Strategy (kendi kendine kelime biriktirme yöntemi) adı verilen bir yöntemdir. Bu yöntemin yeni kelimeleri kolaylıkla ve istekle öğrenmeyi teşvik etmesi açısından önemli bir işlevi vardır. (Tierney-Readence, 394)

Bir de yazarlara düşen bir görev vardır ki, hitap ettikleri grubun seviyesini göz önünde bulundurarak, yazdıkları eserlerde, o grubun öğrenmesi gerektiğini düşündükleri kelimelerin basımcılarca koyu harflerle veya italik yazılmasını sağlamak yahut her konunun başına veya sonuna söz konusu kelimelerden oluşan bir liste ilave etmektir. (Shepherd, 8)

2. Öğrenilecek kelimeyle ilgili notların hazırlanması.

Öğrenilecek kelimeler belirlendikten sonra sıra, her bir kelimeyle ilgili notların hazırlanmasına gelmiştir. Bu notlar bir defter yaprağına yazılabileceği gibi küçük fişlere de yazılabilir.

Defter kağıdına yazılacaksa; kelime, kağıdın sol kısmına yazılıp karşısına da o kelimeyle ilgili bilgi ve açıklamalar kaydedilip araya dik bir çizgi çekilir. (Shepherd, 8)

âti (isim) : Gelecek zaman , yarın , istikbâl. (Ar.)
hostes u : Uçaklarda yolcu ağırlayan bayan görevli. (İng.)
sermek (fiil) : Açmak , yaymak.

Önceden hazırlanmış küçük ebatlı (3-5 cm olabilir) fişler kullanılacaksa fişin bir yüzüne kelime büyük puntolarla ve koyu kalemle yazılır. Fişin arka yüzüne ise kelimeyle ilgili bilgi ve açıklamalar eklenir. (Shepherd, 8)

.....mırıltı
.....
.....

Mırıltıdanma sesi
(isim)
(yansıma)

Açıklamada kelimenin anlamına, özel kullanımına, eş anlamlılarına, müstaklarına (kendisiyle aynı kökten türemiş (kökteş) kelimelere), etimolojisine yer verilebilir. Kelimeye yapılacak açıklamalar kullanıcıya ve kullanım amacına yönelik olarak değişebilir. Örneğin, ilköğretimin birinci basamağındaki bir öğrencinin sözcüğün etimolojisini öğrenmesine gerek yoktur. Hatta bu, onun için kafa karıştırıcı bile olabilir.

3. Kelimelerin tasnifi.

Kelimelerin tasnif edilmesi de öğrenilmelerini kolaylaştırabilecek yöntemlerden biri olabilir. Meselâ, yakın anlamlı kelimelerin bir arada tutulması, kelimeler arasında intikale yol açması bakımından kolaylık sağlayabilir. 'tasa', 'keder', 'dert', 'üzüntü'; 'sevinç', 'neşe', 'mutluluk' gibi sözcüklerden bir grup oluşturulabilir.

4. Hazırlanan notların çalışılması.

Hazırlanan kelimeler üzerinde çalışma yapılmalıdır. Kendi kendine yapılacak bu çalışmalar alçak veya yüksek sesle olabilir. Çalışmalar sırasında şöyle bir yol izlenir:

-Kağıdın sol kısmına veya fişin ön yüzüne yazılmış sözcük okunur.

-Bakmadan sözcüğün açıklanması söylenmeye çalışılır.

-Sözcüğe yapılmış açıklamaya bakılarak sözcüğün öğrenilip öğrenilmediği kontrol edilir. Eğer öğrenilmediği gözlenirse açıklama tekrar söylenmeye çalışılır.

-Bu yöntemin uygulanması kelime tümüyle öğrenilene kadar sürdürülür.

5. Notların sürekli gözden geçirilmesi:

Öğrenilenlerin yüzde 30-40'ı yirmi dört saat içerisinde unutulur. Yirmi kelimenin anlamı öğrenildiği takdirde bunların 6-8'i yirmi dört saate kadar unutulur. Kartlarla hazırlanan notlar sürekli hazır bulundurulup gözden geçirilirse kelimeler, 'öğrenilenler' ve 'öğrenilemeyenler' diye ayrılarak öğrenilemeyenler üzerinde çalışmalar sürdürülür. (Shepherd, 10)

4.2.3. Oyunlarla Kelime Hazinesi Gelişimi

Oyun, bu devredeki çocukların ilgi ve neşe kaynağıdır. Oyun, çocuğu fikrî ve hissî yönden olgunlaştırır. Kelime hazinesini geliştirir. (M. Söylemez, 34) Bu yüzden ilköğretim düzeyindeki –özellikle de birinci basamaktaki– öğrencilerin kelime hazinelerinin geliştirilmesi çalışmalarında oyunlardan da büyük oranda faydalanmak gerekir.

Okuma yazma çalışmalarında zaten oyunlardan faydalanılmaktadır. Aynı şekilde sözcük dağarcığının genişletilmesi için bu oyunlardan, bu yönde kullanılabilecekleri seçip onları amaca uygun bir şekilde öğrencinin yaş, cinsiyet ve seviyesini de göz önünde bulundurarak uyarlamak suretiyle yararlanmak mümkündür.

Cümle Tamamlama Oyunu: (N. Tan, 74)

Tekrarı yapılmak istenen kelimeler birer küçük kağıda yazılır. Kapatılarak her sıraya bir kelime dağıtılır. Dağıtılan kelimelerle tamamlanabilecek cümleler tahtaya yazılır. Öğrenciler, yazılan cümleleri dikkatle izlerler. Kendilerinde bulunan kelime ile tamamlanacak cümleyi belirlemeye çalışırlar. Yazma işi bitince öğretmen herkesin tahtayı okumasını ister. Öğrenciler tahtayı okurlar. Ellerinde bulunan kelime ile tamamlanacak cümleyi kesin olarak belirlerler. Sonra öğretmen, kalkmak isteyenlerden parmak kaldıran grubu –sırada oturanları– kaldırır. Biri tebeşirle cümleyi tamamlar. Yüksek sesle okuyarak yerine oturur. Daha sonra diğer sıralarda oturan öğrenciler de kaldırılarak bütün cümleler tamamlattırılır.

Böylece, öğrenilen kelimelerin tekrar edilmesi, kullanım yerlerinin iyi kavranması ve belleğe yerleşmesi sağlanır.

Eş Anlamlısını Bulma Oyunu:

Sınıf içinde bir yarışma ortamı hazırlanarak öğrenciler gruplar hâline getirilir. Bu gruptaki öğrencilerin her birine sırayla, önceden fişlere yazılarak hazırlanmış sözcüklerden oluşan kutudan bir fiş çekmeleri ve fişte yazılı olan kelimeyle eş anlamlı olan bir kelime bulması istenir. Bulunan her eş anlamlı kelime için bir puan verilir. Yarışma sonucunda puanlar toplanır ve birinci olan grup tespit edilerek ödüllendirilir veya en azından alkışlanır.

Cümle Yapma Oyunu:

Cümle çözümünde elde edilen kelimeler okutulup yazdırılarak imlâ ve telaffuz kontrol edilmiş olur. Elde edilen kelimelerle yeni cümleler kurulur. Böylece hem kelimeler pekiştirilmiş, hem de kelimelerin söz dizimi iyice öğrenilmiş olur.

1.1.Genç anne, küçük bebeğine **yemek yedirdi.**

1.2.Genç anne, küçük bebeğine **su içirdi.**

1.3.Genç anne, küçük bebeğine **ninni söyledi.**

2.1.Babaanne, küçük torununa **yemek yedirdi.**

2.2.Babaanne, küçük torununa **su içirdi.**

2.3.Babaanne, küçük torununa **ninni söyledi.**

3.1.Büyük baba, büyük torununu **parka götürdü.**

3.2.Büyük baba, büyük torununu **maça götürdü.**

3.3.Büyük baba, büyük torununu **hayvanat bahçesine götürdü.**

Kurulan bir cümledeki kelimeleri değiştirilerek yoluyla yeni kelimeler oluşturulur. Yeni oluşturulan kelimelerin ise anlam ve söz dizimsel olarak doğru olmasına dikkat edilmelidir. Kelimelerin rastgele bir araya getirilmesiyle cümle kurulmaz. Örneğin, 'genç anne, küçük torununa ninni söyledi' gibi bir cümle mantıksal açıdan, 'büyük baba torununu su içirdi' ise söz dizimsel açıdan yanlıştır.

Tombala Oyunu:

Öğretmen, öğretmeyi hedeflediği sözcükleri küçük kartlara yazarak onları bir torbaya koyar. Her derste uygun gördüğü sayıda kelimeyi torbadan çıkar ve kelimeyi tahtaya yazar. Öğrencilerden de kelimeyi defterlerine almalarını ve evde anlamını sözlükten bularak bir de cümle içinde kullanmalarını ister. Bir sonraki derste öğretmen, birkaç öğrenciden elde ettiği sonuçları okumasını ister. Bazı öğrencileri hata yapmaktan korumak için farklı bir anlam bulanın olup olmadığını sorar. Verilen farklı anlamlar da yeterliyse başka bir sözcüğe geçilir. Yeterli değilse öğretmen gerekli eklemeleri yapar.

Bu oyunda ayrıca öğrenilen sözcükleri tekrarına yer verilmelidir. Bu da öğrenilen her kelimenin defterin ayrı bir bölümüne alt alta sıralanması ve arada bir tekrar edilmesiyle olur.

Kelimeyi Tamamlama Oyunu: (N. Tan, 98)

Pekiştirilmesi istenen kelimeler tahtaya yazılır. Sınıfça okunur. Tek tek bütün öğrencilere okutulur. Daha sonra bir öğrenci dışarı çıkarılır. Kelimelerden birinin bir hecesi silinir. İçeri alınan öğrenciden, silinen heceyi tekrar yazması istenir. Öğrenci, bir hecesi silinen kelimeyi bulur ve tamamlar.

Öğretmen öğrencilere gözlerini kapattırır. İstedığı kelimenin bir hecesini siler. Gözlerini açan öğrenciler silinen kelimeyi ve hecesini söylerler. Kalkmak isteyen öğrenci kaldırılarak kelime tamamlattırılır ve okutturulur.

Bu oyunla kelimenin en azından lafız olarak yani söz ve söylenişinin öğretilmesi, öğrencinin, anlamını bilmesede de öyle bir sözcüğün varlığından haberdar edilmesi hedeflenir.

Kelime Yazma Oyunu: (N. Tan, 116)

Bu oyun için resimli kartlar kullanılır. Öğrencilere dağıtılan kartlarda bulunan resimlerin ne olduğunu resmin veya fotoğrafın altına yazmaları istenir. Bu oyunun şimdiki eğitim sistemimiz açısından çok lüks olduğu söylenebilir. Ancak elde edilen kartların korunması sağlanarak daha uzun süre kullanılabilmesi bunun için bir çözüm olabilir. Örneğin, kelimenin adı kartın üzerine yazdırılmaz da deftere yazdırılır yahut öğrenciden yalnızca sözlü olarak istenir.

Tabii ki çok sayıda, değişik ilgi, seviye ve alanlara cevap verecek kartlara ihtiyaç olacağı da unutulmamalıdır.

4.2.4. Dramatizasyon Yoluyla Kelime Hazinesi Gelişimi

Eğitim faaliyetlerinin çeşitli açılardan ilerlemesiyle birlikte dil bilimciler ve eğitimciler gerek sözel gerekse sözel olmayan iletişim becerisine yönelik sanatların dil gelişimi ile ilgili eğitim programlarında yer alması gerektiğini vurgulamaktadırlar. (Gönen-Dalkılıç, 36) Bütün milletlerin okul programlarında iyi ve güzel söz söyleme, bir gaye olarak gösterilir. Buna, ifade ve nutuk terbiyesi denmektedir. (S. Çoruh, 16)

Dramatizasyon, sözel iletişim becerisine dayanan bir yöntem olup hem iyi ve güzel konuşmayı sağlar hem de öyle olmasını gerektirir. "Dramatizasyon yöntemi, bir duygu veya düşüncenin, hareket, mimik, jest ve sözle anlatılmasıdır. Bir başka deyişle, bir konu ya da durumun canlandırılması, yaşayarak yansıtılması, yaşantıya dönüştürülmesidir. Bu yöntem, öğrencinin anlama ve anlatma yeteneklerini, kişiliğini daha çok geliştirir. Türkçe de herşeyden önce bir anlama ve anlatma dersi olduğuna göre, dramatizasyonun önemi kolayca anlaşılır." (C. Kavcar, 84) Çocuk, dramatik etkinliklerle nesnelere, olayları doğrudan doğruya tanır. Bu yolla gerçeği ya da gerçeğin kendi canlandırmasıyla yansıyan özelliklerini tanıyabilir. (Kısakürek-Paykoç, 39) Dramatik gösteriler, çocuğu konuşmaya yönelten en önemli vasıtalarından biridir. (S. Çoruh, 17) Çocuğu konuşturmak da dağarcığındaki kelimeleri aktif tutmanın en iyi yollarındandır. (S. Demir, 40)

Dramatizasyon terimiyle anlatılmak istenen etkinlikler, yalnızca hazır bir metni oynamak, onu canlandırmak değildir. Dramatizasyon, çocukların evde, sokakta ve okulda geçen hayatlarının birçok yönlerini de kapsar. Küçük çocukların daha okula başlamadan önce –ve başladıktan sonra da evde ve sokakta oynadıkları oyunların çoğu (misafirlik, evcilik,

hırsız-polis vb. oyunlar) kendi kendine gelişen veya taklide dayanan birer dramatizasyon örneğidir. (F.Oğuzkan, 269)

Kelime hazinesinin öneminden bahsederken, Türkçe eğitiminin amaçları doğrultusunda kelime hazinesinin, dinleme ve okumadan oluşan anlama ile konuşma ve yazmadan oluşan anlatmayı (C. Kavcar, 84) güçlendirdiğini belirtmiştik. Baktırarak değil, yaptırarak öğretim demek olan dramatizasyon yöntemiyle (C. Kavcar, 84) öğrenci, canlandığı metinde geçen kelimeleri oldukça kolay bir şekilde öğrenecektir. Çünkü insan, fikir ve hislerini başkalarına nakletmek ister. (S. Çoruh, 15) Burada önemli olan öğrencinin canlandığı metne ve oyuna motive olmasıdır. Motivasyon sağlandıktan sonra kelimenin öğrenci tarafından öğrenileceğine şüphe yoktur. Onları metinlerin anlamlarını öğrenmeye sevk etmeli ve bunun yolu da gösterilmelidir. Kolayca ulaşabilecekleri bir sözlük temin etmek gibi.

Büyüklere düşen görev ise dramatize edilmesi düşünülen metinlerin, çocukların ilgi ve ihtiyaçlarına cevap verecek, olduğunca zengin bir söz varlığına sahip metinler olmasına özen göstermektir.

Kullanılan materyal ve eğitim ortamı çocuklar tarafından tercih edilecek şekilde seçilip düzenlenmelidir. Her etkileşim ortamı onlara yeni deneyimler ve yeni kavramlar kazandıracaktır. Yeni kelimeler öğrendikçe de duygu ve düşüncelerini daha anlamlı ve kapsamlı biçimde ifade etmeleri kolaylaşır. Çocuklar öğrendikleri ve hoşlandıkları kelime ve cümleleri sık sık tekrarlarlar. (Gönen-Dalkılıç, 35) Böylece dramatizasyondan da kelime hazinesini geliştirmek yolunda faydalanılmış olur.

4.2.5. Ezber Yoluyla Kelime Hazinesi Gelişimi

Eğitim programlarımızdaki hedefler arasında öğrencilere kaç kelime kazandırılacağı belirlenmediği gibi kelime servetini zenginleştirme yollarından biri olan 'ezber' yasaklanmıştır. Çocuğun, ana dilini, inceliklerini kavrayıp zengin bir kelime hazinesine sahip olarak, duygu ve düşüncelerini, dil bilgisi kurallarına uygun bir şekilde söz ve yazıyla ifade edebilecek şekilde öğrenebilmesi için bazı güzel şiir ve nesir parçalarını ezberlemesi şarttır. Ezber alışkanlığı, öğrencilere mutlaka kazandırılması gereken kelime, deyim, atasözü ve şiir parçalarını öğrenmesini sağlar. Bunlar daha sonra edinilecek bilginin üzerine yığılacağı bir temel teşkil eder. Programda ezber yasağının olması öğrencilerin hem sanat zevki duymalarına, kelime servetlerinin artmasına, kültür eserlerini tanımalarına set çekmiş, hem de bu yasakla zihni faaliyetleri ile his ve hayallerinin gelişmesine engel olunmuştur. (H. Yılmaz, 189)

İlköğretim öğrencilerinin ezberlemesi için Prof. Dr. Sadık Tural aşağıdaki tabloda belirtilen sayıdaki metinleri tavsiye etmektedir. (H. Yılmaz, 209)

	Atalar Sözü	Deyimler	Şiir-Şarkı-Güfte
1. Sınıf	3	-	1
2. Sınıf	6	3	3
3. Sınıf	10	7	5
4. Sınıf	15	10	7

5. Sınıf	25	15	10
6. Sınıf	40	20	12
7. Sınıf	55	30	15
8. Sınıf	70	40	20
Toplam	224	125	73

Tavsiye edilen sayıda ata sözü ve deyimın ezberlenmesi ilköğretim seviyesindeki öğrenciler için zor değildir. Bunları ezberlemekle kazanacakları kelime sayısı da azımsanamaz. Ata sözlerinin beş, deyimlerin de üçer kelimededen oluştuğunu kabul edersek ata sözlerinden 1120, deyimlerden 375 kelime elde edilecektir. Toplamı yaklaşık 1500 kelime eden bu söz hazinesinin üçte birinin ortak kelimelerden meydana geldiğini saysak bile geriye bin kelime kalmaktadır. Bu da, öğrencilerin kelime hazinelerini arzu edilen aşamaya getirmenin sanıldığı kadar zor olmadığını gösterir.

Yukarıda bir masal için uygulanan yöntemle bir iki şiirden kaç kelime edinilebileceğine bakalım:

ÇOCUK

Annesi gül koklasa, ağzı gül kokan çocuk;

Ağaç içinde ağaç geliştiren tomurcuk...

Çocukta, uçurtmayla göğe çıkmaya gayret;
Karıncaya göz atsa 'niçin, nasıl?' ve hayret...

Fatihlik nimetinden yüzü bir nurlu mühür;
Biz akıl tutsağıyız, çocuktur ki asıl hür.

Allah diyor ki: 'Geçti gazabımı rahmetim!'
Bir merhamet heykeli mahzun bakışlı yetim...

Bugün ağla çocuğum, yarın ağlayamazsın!
Şimdi anladığını, sonra anlayamazsın!

İnsanlık zincirinin ebediyet halkası;
Çocukların kalbinde işler zaman rakkası...

(N. Fazıl, 65)

ağaç	ağız	ağla-	akıl	Allah	anla-
anne	asıl	bakış	bir	biz	bugün
çık-	çocuk	de-	ebediyet	fatih	gayret
gazap	geç-	geliştir-	gök	göz at-	gül
halka	hayret	heykel	hür	iç	insanlık
işle-	kalb	karınca	kok-	kokla-	mahzun
merhamet	mühür	nasıl	niçin	nimet	nur
rahmet	rakkas	sonra	şimdi	tomurcuk	tutsak
uçurtma	yarın	yetim	yüz	zaman	zincir

Altı beyitlik (12 mısra) bir şiirde 54 farklı kelime geçmektedir. Şiirdeki toplam kelime sayısı ise 64'tür. Ezberletilecek şiirin çocuğun düzeyine uygun olması gerektiği gibi, aynı kelimelerin çokça tekrar edilmediği yani farklı sözcük sayısının çok olduğu şiirlerin seçilmesine özen

gösterilmelidir ki daha fazla sayıda sözcük edinilebilsin. Yukarıdaki şiirde farklı kelime sayısının toplam kelime sayısına oranı 54/64 olmak üzere % 84 olur.

VE BULUTLAR

Üzerimizde bir kanat sesidir
Geceyi sararken fecir, bulutlar;
Hangi bir diyara gider, kim bilir
Hangi iklimlerden gelir bulutlar?

Sürür saçlarından onları rüzgâr,
Dökerler toprağa tohum ve bahar;
Solgun yüzümüzü unutmayan yâr
Ve alınımızdaki eldir bulutlar.

Gökyüzü bir sonsuz rüya denizi;
Besleyen onlardır düşlerimizi.
Her akşam peşinde götürür bizi,
Aşarken dağları bir bir bulutlar.

(A. M. Dıranas, 81)

akşam	alın	aş-	bahar	besle-	bil-
bir	bir bir	biz	bulut	dağ	deniz
diyar	dök-	düş	el	fecir	gece
gel-	git-	gökyüzü	götür-	hangi	iklim
kanat	kim	onlar	peş	rüya	rüzgâr
saç	sar-	ses	solgun	sonsuz	sürü-
tohum	toprak	unut-	üzer	yâr	yüz

Yukarıdaki şiir ise 3 kıt'alık (yine 12 mısra) bir şiir. Toplam 49 sözcükten oluşan şiirde 42 farklı sözcük geçmektedir. Farklı kelime sayısının toplam kelime sayısına oranı ise 54/64 olmak üzere % 85'tir.

Görüldüğü gibi iki şiirdeki sözcüklerin hemen hepsi birbirinden farklı. İki şiirde ortak olan yalnızca iki sözcük var: 'bir' ve 'biz'. Dolayısıyla elde edilecek toplam kelime sayısı 96'dır ki bu, hiç de azımsanmayacak bir miktardır.

Kanaatimizce yukarıdaki tabloyla belirtilen ezberlenecek metinler listesine atasözleri ile deyimlerin yanına tekerleme ve bilmeceler de eklenmelidir.

Tekerlemeler, çocuk folklorunda dil becerisi sergilemek için kullanılan ölçülü ve uyaklı söz takımlarıdır. (S. Akalın, 87) Uyaklı olması, tekerlemelerin daha kolay ezberlenmesini ve kelimelerinin daha bir akılda kalıcı olmasını sağlar. Tekerlemenin ustası büyükler değil çocuklardır. Onlar en zor tekerlemeleri bile kolayca ezberleyip söyleyebilirler. Böylece ana dilini öğrenme ve kullanma yeteneklerini de geliştirirler. (S. Akalın, 87)

Şu ağaca yağmur verdik

Ağaç bize mazı verdi

Mazıyı kadına verdik

Kadın bize kazı verdi

Kazı da çobana verdik

Çoban bize kuzu verdi

Kuzuyu düğüne sattık

Düğün bize kızı verdi

*Kızı evine götürdük
Damat bize tazı verdi
Tazıyı kâtibe verdik
Kâtip bize yazı verdi
Yazıyı dervişe verdik
Derviş bize sazi verdi
Kimseye vermeyiz sazi
Biz çalarız bazı bazı*

(S. Akahın, 88)

Bilmeceler, halk dehasından çıkmış, eğlenceli folklor malzemeleridir. İnsan organları, çevremizdeki eşyalar, hayvanlar, yiyecek ve içecekler, tabiat olayları, dinî inanışlar, çeşitli maddi varlıklar ve sosyal olaylar gibi çok geniş konularla ilgili oldukları için (N. Tezel, VI), bilmecelerin kelime hazinelerini geliştirmede önemli bir rolü vardır. Bilmeceler, çocuklar tarafından uydurulmuş ya da bütünüyle çocuk eğitimi için düşünülmüş değildir. Ancak henüz küçük bir kelime dünyasına ve bakış ufkuna sahip çocuklar için ilgi çekici ve hafızalarda yer edicidir. (N. Tezel, VII)

- Altı aşçı dükkanı, üstü horhor çeşmesi, aynacılar, kemancılar, kıl bayırı, hastahane çayırı?

(ağız, burun, gözler, kaşlar, saçlar)

- En altı bakkal dükkanı, üstü mirî çeşmesi, daha üstünde kapaklı ayna, en üstünde çayır, çimen?

(ağız, burun, gözler, saçlar)

- Altı çukur, ova değil, üstü kubbe, hava değil, içinde bir bülbül öter, otuz iki kız çevresini bekler, ottan yapılmış yuva değil?

(ağız, dişler, dil)

- Sapsız memeli kaşık, içi kıvrık kırışık, memesinde çengeli var,
kendisi duvara yapışık?

(kulak, küpe)

- Hasretleri kavuşturur, dargınları barıştırır?

(bayram)

- Dışından çorap yaptım, içinden kebab yaptım, senede bir gün
kestim, yüce bir sevap yaptım?

(kurban)

- Derisi var eşek değil, zilleri var köçek değil, hem hoplatır, hem
zıplatar, atarlar tokadı gerçek değil?

(def)

- Sarıdır zerdali gibi, suludur şeftali gibi, ne vallahi zerdali, ne billahi
şeftali?

(portakal, limon)

- Bahar zamanı, gül fidanı, tutunca dalı, akar kanı?

(vişne)

- Havada uçar gölgesi görünmez, sütü yenir eti yenmez?

(arı)

- Bir köprüden üç kişi geçer, biri bakar basar geçer, biri bakar
basmaz geçer, öbürü ne bakar ne basar geçer?

(Ana, biri kucığında biri karnında iki çocuğu)

- Bir şeyim var, dağa gider, bağa gider, fakat yerinden kıpırdamaz?
(yol)

(Bilmeceler, N. Tezel'den alınmıştır.)

gibi tekerleme ve bilmecelerden kazanılacak nice sözcükler olduğu göz ardı edilmemelidir.

42.6. Televizyonun Kelime Hazinesi Gelişimindeki Rolü

Amerika'da televizyonla ilgili yapılan araştırmalar televizyonun, çocuklara daha küçük yaşlarda geniş dünyalardan bilgiler getiren, kelime hazinelerini genişleten çok önemli bir etken olduğunu kanıtlamıştır. (Z.Ağlönü, 124)

Çeşitli araştırmalar sonucunda ortaya konan faydalarının yanında televizyonun bu işlevini göz ardı etmemek ve ondan yararlanmak gerekir. Filmlerde ve sair programlarda geçen kelimelerin akılda ne kadar kaldığı, ne kadar öğrenildiği ayrı bir araştırma konusu olmakla beraber, okuma metinleri gibi yeni kelimeler ve yeni kullanımlar öğretirken kelimenin karşıladığı nesne, olay veya kavramı da görsel olarak yansıtmaması, televizyonun olumlu bir yanıdır.

Televizyon başta olmak üzere kitle iletişim araçları, yalnızca çocukların değil her insanın kelime ve bilgi dağarcığının gelişmesinde önemli rol oynamaktadır. Hatta zaman zaman bu araçların, kitabın yerini aldığı konusunda da yakınmalar vardır. Kitle iletişim araçları temel olarak üç grupta toplanabilir:

1. Yalnız görme duyusuna hitap eden araçlar: Kitap, gazete, dergi...
 2. Yalnız işitme duyusuna hitap edenler: Radyo, teyp...
 3. Hem görme hem de işitme duyusuna hitap edenler: Sinema, televizyon...
- (M.R.Şirin, 181)

Bugün psikoloji alanında, özellikle öğrenme üzerinde yapılan araştırmalar, duyu organlarının öğrenmeye artan katılımının, öğrenmeyi kolaylaştırdığını ve kalıcı hâle getirdiği yönündedir. (M. R. Şirin, 181) Öyleyse televizyonun günümüz insanının eğitiminde her geçen gün daha fazla etkili olması kaçınılmazdır. Çünkü hem görme hem de işitme duyusuna hitap etmektedir.

Susam Sokağı programı sayesinde çocukların sayı saymayı, hatta okuma yazmayı bile öğrendiklerini biliyoruz. Aynı programda hareketli veya durgun görüntüsü ve adı ile beraber verilen bir nesne vb. şey çocuklarca kolayca öğrenilebilmektedir. Zira öğretilmek istenen şey, birkaç duyuya hitap edecek şekilde düzenlenmektedir. Böylece daha öğretici olunmakta, akılda kalıcı olması sağlanmaktadır. Değişik yaş seviyelerine hitap eden oyun programları, masal, hikâye anlatma, bilmece sorma programları, çizgi filmler yapmak ve yeni kelimeler öğretmeyi hedeflemek suretiyle televizyondan azamî seviyede faydalanmak şarttır.

4.2.7. Sözlüklerin Niteliği ve Kullanımı

Sözlük, Aksan'ın tanımı ile 'Bir dilin (ya da birden çok dilin) söz varlığını, söyleyiş biçimleriyle, yazımlarıyla veren, bağımsız biçimbirimleri temel alarak bunların, başka öğelerle kurdukları söz öğeleriyle birlikte anlamlarını, değişik kullanımlarını gösteren bir söz varlığı kitabı' dır. (H.Gür, 18) Edinilmesini hedeflediğimiz kelime hazinesi "bu söz varlığı" nın

bir parçası olduğuna göre sözlükler bu konuda yardımcı olacak en temel kaynaktır.

İlköğretim düzeyinde kullanılacak sözlükler okul sözlükleri olacağından, bu sözlüklerin niteliği üzerinde durulmalıdır:

“1. Okul sözlükleri bir ‘kelimeler listesi’ gibi değil, bizzat o hâliyle de zevkle okunabilir bir kitap gibi düşünülmeli, açıklamalar olabildiğince anlaşılır olmalıdır.

2. Okul sözlükleri bol örnekli, madde başlarına verilen karşılıklar mümkün olduğunca tek kelimelik olmalı ve eş anlamlılar sıralanmalıdır .

3. Alıntı ve örnekler, millî ve önemli yazarlar ve eserlerden yapılmalıdır.

4. Bazı örneklerin, açıklamaların, kelimelerin tekrarından kaçınmamak lâzımdır. Meselâ ‘demir almak’ terimi hem ‘demir’ hem de ‘almak’ maddelerinde açıklanabilir. Sadece *demir*’de açıklansa, *almak*’a bakan öğrenci bulamayacak ve oraya ‘demir almak, bkz. demir’ yazmak gerekecek. Öğrencinin bu kez *demir*’e bakmaya istek duyup duymayacağını düşünelim. Zaten sözlük karıştırmak bir yerde zor, sıkıcı olarak düşünülüyor... Kanımızca bu sıkıcılık, öğrencilerimizin aradıklarını sözlüklerde kolayca bulamamalarından da kaynaklanıyor olabilir.

5. Okul sözlüklerinin boyutları avuç içi gibi çok küçük olmamalı, fakat bir cildi de geçmemelidir. Bu kitaplar aynı zamanda resimli, çizgili, haritalı, renkli olmalıdır.

6. Bizde sözlükler genel niteliktedir. Oysa sözlükler, Türkçe’nin çeşitli yönlerine ilişkin olarak hazırlanmalıdır. Bu alanların başlıcaları şunlardır:

*Atasözleri, deyimler sözlüğü

*Çeşitli dersler için kavram, terim sözlükleri

*Çağrışım yapan kelimeler sözlüğü

*Duyuları zenginleştirici, duyuların ifadesini kolaylaştırıcı sözlükler

*Eş anlamlı kelimeler sözlüğü

Bunlardan son ikisinin gereği ve önemi konusunda bazı açıklamalar yapmak istiyoruz:

a) Duyuları zenginleştirici, duyuların ifade edilmesini kolaylaştırıcı sözlükler

Çocuklar ana dillerini öğrenirken önce eşyaların adlarını öğrenirler. Çünkü, sordukları, öğrenmek istedikleri, bir eşyanın adı, yani ötekilerden farklılığıdır. Bu nedenle ana babalar, öğretmenler çocuklara önce adları öğretirler. Canlı, cansız eşyaların hareketleri, renk, koku ve şekilleri, ayrıntılı özellikleri ilk yaşlardan itibaren çocuğun hafızasında yer ederse de, bunları ifadeye ihtiyaç zamanla ortaya çıktığı için, çocuk bunları söz veya yazı ile anlatmada güçlük çeker. Eğitimde de bu tür izlenimlerin ifade edilmesi üzerinde yeterince durulmaz. Sonuç olarak, eğer çocuk ve genç, birçok güzel parçalar, eserler de okumamışsa, dilinin tüm zenginliğini sözlü ya da yazılı olarak ifadeden âciz kalır, kendini pek geliştiremez. Bu nedenle, Batı'da, 'sensoriel' denen, yani duyuların, izlenimlerin ifadesine önem veren, bu yeteneği kazandırmaya çalışan sözlükler hazırlanmaktadır. Bunlar öğrencilerin, ilk yıllarından beri hafızalarında sakladıkları izlenimleri ortaya çıkarmalarına yardımcı olduğu gibi, onların gözlem gücünü geliştirmelerine de yardımcı olmaktadır. Türkçe sözlük yazımında bu alana hiç el atılmamıştır; oysa bu tür sözlüklere şiddetle ihtiyacımız vardır.

b) Eş anlamlı kelimeler sözlüğü

Bir dilde, kelimeler, terimler arasındaki yakınlıkları, farkları, nüansları bilmek, sözlü ve yazılı anlatımda açıklık, kesinlik berraklık için, başka deyişle doğru düşünüp uygun ifade edebilmek için şarttır. Bu nüanslar da genel sözlüklerde yeterince verilir örneklenemez, birbirlerine yakın çeşitli kelimeler yan yana, cümleler içinde kullanılarak aralarındaki farklar belirtilemez. Böyle yapılmaya çalışılsa da yeterli olmaz. Bu nedenle Batı'da 'synonimes' denen, görünürde eş anlamlı kelimelere ilişkin, bol örnekli sözlüklere eğitimde büyük önem verilir. Türkçe sözlük yazımında bu alan da ne yazık ki üzerinde hiç çalışılmamış bâkir bir alandır. Tabii, böyle sözlüklerimiz bulunmadığı için öğrencilerimiz düşüncelerini yeterli ve uygun kelimelerle ince ve ayrıntılı ifade edemiyorlar, birbirlerine yakın görünen kelimeleri, hakkını vererek, uygun yerlerde kullanamıyorlar, başka deyişle, anlatımlarını zenginleştirip berraklaştırıyorlar.

7. Sözlükler iyi kağıda basılmalı, dikişli, ciltli, renkli olmalıdır.

8. Öğretmenler, öğrenciye sözlüğe bakma alışkanlığı –sınıfta bizzat yaparak- kazandırmalıdır.” (Y. Akyüz, 253-258)

Günlük hayatta ve genel okumalarda öğrencilere okul sözlükleri yeterli gelmeyecektir. Belirli alanlar için hazırlanan sözlükler ise, dilin tüm sözcük dağarcığını, tüm farklılıkları ve nitelikleri ile vermeyi amaçlar, bu sözlüklerde tanımlar genelde eş anlam kullanılarak yapılır ve tanımda sözcük sınırlamasına gidilmez. (H. Gür, 39)

Ana dilini öğrenenler sözlüğü,

1. Sık sık karıştırılan ya da yanlış kullanılan sözcükleri,
2. Ansiklopedik sözcükleri,
3. Yeni sözcükleri,
4. Az rastlanan ya da kullanılmayan sözcükleri

bulmak, öğrenmek gibi amaçlarla kullanılır. (H. Gür, 38)

Öğretmenlerin okuma çalışmaları esnasında sözlük kullanmak yerine anlamı tahmin etmeyi mi, yoksa sözlük kullanmayı teşvik etmeleri mi gerektiği tartışmalıdır. Anlamı tahmin yoluyla bulmayı tavsiye edenlere göre sık sık sözcük anlamları için sözlüğe bakmak, kısa dönem hafızayla çakışır ve böylece kavrama sürecini bozar. Ancak Knight, bu varsayımları destekleyecek bilimsel kanıtların ve haklı çıkaracak pedagojik uygulamaların bulunmadığını söylemektedir. Ona göre, sözlük kullanan denekler yalnızca daha fazla sözcük öğrenmekle kalmayıp, sözcüklerin anlamını cümlenin akışından tahmin etmeye çalışan öğrencilere oranla daha yüksek okuma anlama notları almışlardır. Ayrıca, sözlükten anlamına bakılan sözcüklerin sayısı ile hatırlama sayıları arasındaki bağıntı, sözlük kullanımı sonucunda kavramanın bir zarara uğramadığı biçimindeki sonuçları da desteklemektedir. Ancak bu sonuçları yorumlarken dikkatli davranmak gerekir, çünkü yüksek sözel yeteneklere sahip öğrenciler açısından zaman dikkate alındığında sözlük kullanımına bağlanan olumlu sonuçlar kuşkulu duruma düşmektedir. (H. Gür, 53,54) Bütün bunlardan da sözlüğün önemi anlaşılmaktadır.

O hâlde, öğrencileri sözlük kullanmaya teşvik etmek ve alıştırmak gereklidir. Hatta öğrencilere, bildikleri kelimelere de bakmaları önerilmelidir. Çünkü öğrenci, bildiğini sandığı bir kelimeyi yanlış biliyor olabilir. Kelimeyi doğru biliyor olsa bile sözlüğe bakmakla o kelimenin

zihnindeki karşılığını pekiştirmiş veya yeni bir anlamını, farklı bir kullanılışını öğrenebilir.

“Sözlükbilim çalışmalarında, bir tanımın neleri içermesi ve neleri içermemesi gerektiği konusuna yönelik ölçütler belirlenmiş ve yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu ölçütleri, örneğin, Zgusta, şu şekilde belirlemektedir:

1. Bir tanım içindeki tüm sözcükler açıklanmalıdır.
2. Sözlüksel tanım, anlaşılması tanımlanmakta olan sözcükten ‘daha zor olan sözcükler içermemelidir.
3. Tanımlanmakta olan sözcük kendi tanımında kullanılamaz; tanımlanan sözcüğün türevleri ya da bileşenleri de –ayrı olarak tanımlanmadıkları sürece kullanılamazlar. Fakat, bir söz bölümü bir diğerinin tanımlanmasında kullanılabilir.
4. Tanım, tanımlanmakta olan sözcüğün söz bölümüne denk düşmelidir.

Tanımın kesin olarak belirlenmiş bu sınırlarından yola çıkarak, tanım düzenlenmesi esnasında öncelikle dikkat edilmesi gereken temel noktaları Landau, A) döngüsellikten kaçınmak, B) bir tanımda kullanılan her bir sözcüğü tanımlamak ve C) maddeyi tanımlamak olarak sıralamaktadır.” (H. Gür, 147)

Yazar, yukarıdaki maddelerden ‘döngüsellikten kaçınmak’, *tanımlanması gereken birimin, tanımın içinde olması* (H. Gür, 147); ‘bir tanımda kullanılan her bir sözcüğü tanımlamak’ 1, *tanım içinde kullanılan her bir sözcüğün, sözlükte tanımının yapıyor olması gerekir* (H. Gür, 149); ‘maddeyi tanımlamak’ ise *bazı sözlükbirimlerin belirli bir tanımının zor olmasından ötürü işlevinin belirtilmesi* (H. Gür, 150) şeklinde açıklamaktadır.

Sözlük hazırlama çalışmalarında dikkat edilmesi gereken hususlardan biri, sözcüklerin söylenişlerinin de gösterilmesidir. Normal şartlarda ana dilini konuşanlar için bunun gereksiz olduğu düşünülebilir. Ancak toplumumuzda gerek ailede gerek sosyal çevrede gerekse basında kelimelerin yanlış seslendirildiğini göz önünde bulundurursak sözlüklerde sözcüğün yazılışının yanında söylenişinin de belirtilmesinin gerekliliği ortaya çıkacaktır. Farklı söylenen harflerin değişik söylenişleri için yeni simgeler bulunabileceği gibi uluslar arası standartlara uygun bir sistem olan IPA (International Phonetic Alphabet,1951-Uluslar arası Sesbilim Alfabeti)'nın kullanılması daha doğru olabilir. (H. Gür, 84) Değişik seçeneklerin değerlendirilebileceği bu konuda öncelikle üzerinde durulması zaruri olan, yazılı bir söyleyiş alfabetine ihtiyaç olduğudur. Konuşulan dilin doğru ve eksiksiz kullanılmasının gerektiği dil öğretimi, tiyatro oyunculuğu, toplu iletişim araçları gibi alanlarda bu tür bir sözlük yol gösterici olacaktır. (İ.Ergenç, 6)

Sözlüklerde, kelimelerin söylenişlerine yer verilmesi, ilköğretimin özellikle ilk yıllarında öğrenciler için fonksiyonel olmayacağından öğrencilerin bu türden sözlükleri kullanmasına gerek görülmeyebilir. Ancak öğretmenler, öğrencilerin sözcükleri nasıl seslendirdiğine dikkat etmelidirler.

4.2.8. Kelime Anlamlarının Kavranmasına Yönelik Test

Kelime hazinesini geliştirme çalışmalarında, öğretilen kelimelerin ne ölçüde kavrandığının tespit edilmesi çok önemlidir. Bu konuda yararlanılabilecek kelime testlerinden biri ABD’de geliştirilmiş bireysel bir zekâ testi olan Wais-R’in alt testleridir. (Ç. Erten, 3) Bu testin kelime hazinesine bakan yönü, kişinin kelime dağarcığı değerlendirilirken onun, verilen kelimenin anlamını bilip bilmediğine bakılmasıdır. (Ç. Erten, 18)

Bu test ilköğretimde bir oyun havası içinde uygulanarak öğrencinin bir kelimeye ait anlam bilgisi ölçülebilir. Öğrenciye bir kelime söylenerek ondan söylenen kelimenin karşılığı beklenir. Daha sonra verdiği cevaba göre puan verilir. Her kelime 2, 1 ya da 0 olarak puanlanır. Puanlar ise şu şekilde belirlenir: (Ç. Erten, II)

2 puan

1. İyi bir eş anlamlı kelime
2. Belli başlı kullanım yeri
3. Nesnelere bir ya da daha fazla önemli yanı
4. Kelimenin ait olduğu genel bir sınıf
5. Kelimenin doğru mecazî bir anlamı
6. Daha az belirleyici birden çok ifade
7. Fiiller: Eylemin belirleyici bir örneği ya da nedensel bir ilişki

1 puan

1. Daha az belirgin bir eş anlamlı kelime
2. Daha az önemli bir kullanım yeri
3. Belirleyici olmayan fakat doğru bir atıf

4. Kelimenin kendisinin de kullanıldığı bir örnek
5. Kelimenin anlamına ilişkin somut bir örnek

0 puan

1. Açıkça yanlış ifadeler
2. Kelimeyi tekrarlamak
3. Tümüyle yanlış olmayan fakat açıklama istedikten sonra verilen belirgin olmayan ya da içeriği çok zayıf cevaplar

Çağatay Erten'in yaptığı çalışmadan bazı kelimeleri alarak yukarıdaki puanlama esasına göre nasıl puanlandığını görelim:

SABAH

- 2 Günün başlangıcı... Güneşin doğmasından öğlene kadar süren zaman dilimi
- 1 Güneşin doğuşu, öğleye kadar
- 0 Uyanmak

BUZ

- 2 Suyun donmuş şekli... Soğutmak için kullanılır
- 1 Soğuk... Sudan olur... Serinletici
- 0 Buzdolabı

BAHANE

- 2 Sebep uydurma
- 1 Bir işi yapmamak için söyleriz... Mazeret... Sebep
- 0 Bahane aramak

HAVA

2 Gaz karışımı... Dünyayı saran gaz tabakası. Atmosfer... Solunuma yarayan madde

1 Gökyüzü

0 Rüzgâr... Soğuk

TÖREN

2 Anma, kutlama toplantısı

1 Düğün... Kutlama

0 Bayrak

KÖPRÜ

2 Bir engeli aşmak için yapılmış yapı... İki yakayı birleştiren geçit... Bağlantı

1 Dereyi geçmek için... Geçit... ulaşım sağlar

0 Boğaz köprüsü

GELİR

2 Kazanç... Çalışma karşılığı kazanılan para

1 Dükkân gelir getirir... Aylık... Para

0 Gelmek...

HASSAS

2 Kolayca etkilenen... Duygulu... Alıngan

1 Nazik... Kibar... Narin

0 Dürüst... Bilgili... İyi

HEYECAN

2 Ani olaylar karşısında duyulan his... Duyguların artması

1 Ani haber insanı heyecanlandırır... Telaş... Duygu

0 Maçta heyecanlanırsız

Belirtilen test kullanılarak, öğrencilere öğretilen kelimelerin ne ölçüde öğrenildiği belirlenir. Öğrenci, kelimeyi ses-şekil-anlam yönüyle yeteri kadar öğrenememişse o kelime üzerinde yapılan çalışmalar sürdürülür. Çünkü kelimelerin, tanımları, imlâ ve telaffuzları, bütün anlamları ve kullanım yerleri ile öğretilmesi hedeflenmiştir.

5. KELİME HAZİNESİNİ GELİŞTİRMEDE DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR

5.1. Öğrencide Kelime Öğrenme İhtiyacı Uyarma

Söz dağarcığını zenginleştirme çalışmalarının bir ders çalışma veya ödev yapma havasıyla yürütülemeyeceği açıktır. Öyle yapılırsa bile sonuca ulaşmak mümkün olmayacaktır. Yapılması gereken, öğrencide söz hazinesini genişletme ihtiyacı uyarmaktır. Bunu sağlamak için de öğrenciyi bilimsel, kültürel ortamlarla karşı karşıya getirmek gerekir. Sosyal, kültürel veya bilimsel hiçbir çalışmayı izlemeyen, kitap okumayan öğrenci elbette böyle bir ihtiyaç duymayacaktır.

Çocuklarda, daha küçük yaşlarda iken büyük bir öğrenme merakı vardır. Girdiği yeni bir çevrede, kendisine yabancı gelen her şeyi öğrenmek isteyen yetişkin gibi çocuklar da henüz yeterince tanımadıkları bir âlemi tanıma hevesiyle bazen büyüklerini bezdirecek ölçüde çok soru sormaktadırlar. Büyükler, çocukların özünde zaten var olan öğrenme arzu ve ihtiyacını, onların zihinsel, psikolojik, sosyal gelişimlerini göz önünde bulundurarak yaptıkları gibi onları, söz dağarcıklarına katkıda bulunacak biçimde yönlendirmelidirler.

Bu konuda büyüklere düşen asıl görev ise çocuklarda mevcut oluşunu belirttiğimiz merakı, onların faydası olacak yerlere çekmektir. Bunu sağlamak için de büyüklerin bir adım önde giderek, çocuklara çeşitli alanlarla ilgili sorular sorarak onlarda öğrenme merak ve ihtiyacı uyarmaları gerekir.

İlgi ve merak uyarıldıktan sonra sıra, bunlar çerçevesinde kitap okutma, sözlük kullandırma gibi kelime hazinesini zenginleştirme çalışmalarına gelmiştir.

5.2. İlgi ve Seviyeye Uygun Kitap veya Metin Seçimi

İlgi, iki şey arasındaki yakınlık olup bireyin, 'seçme' bakımından serbest olduğu zaman herhangi bir konuya karşı yaptığı tercihtir. İlgi, öğrenme oluşumunun önemli bir aşamasıdır. İlgi olmadan 'öğrenme', 'anlama' ve 'hatırlama' olamaz." (C. Binbaşıoğlu, 1972, 196)

Bu bakımdan, kitap veya metinlerin seçimi, büyükler tarafından yapılırsa dahi, bu seçimin, çocuğun özgün tercihiyle örtüşmesine dikkat edilmelidir. Tercihteki isabet de, yapılan seçimin ancak çocuğun ilgilerine ve seviyesine göre olup olmadığı ile ilgilidir.

Öte yandan ilgilerin yaşa göre farklılık gösterdiği de unutulmamalıdır. İlköğretim düzeyindeki öğrencilerin yaşlarına göre ilgileri hakkında kısaca şunlar söylenebilir. 7-9 yaş arası (1., 2., 3. sınıflar) öğrenmeye karşı ilgilerinin arttığı, kendi yaşatlarının hayatları ile ilgili hikâyelere ilgi gösterdikleri, gerçek veya yarı gerçek olayları okumaktan, dinlemekten zevk aldıkları dönemdir. 10-12 yaşları, (4., 5., 6. sınıflar) bu döneme kadar dağınık olan ilgileri belli alanlarda toplanmaya başlar. Hatta eski ilgilerin bir kısmı unutulur, yeni ilgiler belirir. 13-15 yaşlarında ise (7., 8., 9. sınıflar) ergenlik döneminin başlamış olmasının da etkisiyle kahramanlara, kahramanlıklara karşı büyük ilgi belirir. Bu devrede zekâ gelişmesi son seviyeyi bulmak üzeredir. O yüzden bu devre, yeni icatlara, keşiflere, teknolojik gelişmelere karşı ilginin üst seviyede olduğu devredir. (C. Binbaşıoğlu, 1972, 197)

İlginin yanında en çok özenilmesi gereken bir husus da, seçilen kitabın, çocuğun seviyesine uygun olup olmadığıdır.

“İlk okuma ve yazma çalışmalarını desteklemek üzere seçilecek metin ve çocuk kitaplarında şu özellikler bulunmalıdır:

Çekicilik ve kavram-kelime ilişkisi bakımından kitaplar renkli, canlı resimlerle donatılmış olmalıdır.

Çocuğun daha evvel okuduğu kitaplardan öğrendiği kelimelerin en az %60'lık bölümü kitapta bulunmalıdır.

Kitaplar ve metinler, mümkünse birbirini takip eden diziler hâlinde olmalı ve bir sıra takip etmelidir. Kitaplardaki yeni kelimelerin yeterince kavranabilmesi için çocuğun bilgi dağarcığında bulunan kelimeler yeterince tekrar edilmelidir.

Kitapta işlenen tema çocuğun hayatından ve yakın çevresinden alınmalıdır.

Kitaptaki yazı, ilkokul programındaki ilk okuma yazma anlayışına uygun karma harflerden oluşmalıdır.

Seçilen konular çocuğu neşelendirmeli, çocuğa geniş ve yeni ufuklar açmalıdır.

Uzun ve sıkıcı değil, kısa ve akıcı olmalıdır.

Konular eğitici nitelikte olmalı, korkutucu ve bu yaş çocuğunu bazı bunalımlara itecek dev, peri, cin konularını işlememelidir.

Kitap kapakları çocukların ilgisini çekecek ve daima heveslerini artıracak nitelikte olmalıdır.

Kitaplar çocukların anlayabilecekleri bir dille yazılmış olmalıdır.

Kitaplar, kullanışlı, dayanıklı ve kolay kolay dağılmayan cinsten olmalıdır.” (Ş. Ünalın, 49)

Çocuk kitaplarında geçen kelimeler üzerinde de ayrıca durulmalıdır. ‘Bir grup uzman, yaptıkları çalışmalar sırasında çocuk kitaplarında kullanılması gereken kelimeleri:

1. Çocukların yaş düzeylerine göre kullandığı bireysel kelimeler,
2. Canlı ve bir eylemi bildiren kelimeler,
3. Günlük yaşamın gerçekleriyle ilgili net ve somut kelimeler,

şeklinde belirlemişlerdir. (F. Güneş, 336) Bir başka araştırmacı, on bir yaşındaki çocuklar üzerinde yaptığı çalışmada onların, beş harften oluşan kelimeye göre üç harfli bir kelimeyi, soyut kelimelere göre ise somut kelimeleri daha kolay öğrendiklerini belirlemiştir. Ancak iki madde bir arada değerlendirildiğinde çıkan sonuç ilginçtir: Soyut kelimeler üç harfli bile olsa, somut kelimelere göre daha zor öğrenilmektedir. (F. Güneş, 337) Görüldüğü gibi on bir yaşına (ilköğretimin birinci evresinin son sınıfına) kadar ancak somut kavramları algılayabilirler. Soyut kavramları ancak ilköğretimin ikinci basamağından itibaren, yani 12-14 yaşlarından sonra algılayabilirler. (A. Kaplan, 720)

Zekâları henüz gelişimini tamamlamadığı için çocuklar soyut kavramları öğrenmekte güçlük çekmektedirler. Kelime servetini artırma çalışmalarında bu durum göz ardı edilmemelidir.

5.3. Yapılan Hatalar

Kelime hazinesini geliştirme çalışmaları esnasında kelimelerin yanlış kullanımından doğan bazı hatalara dikkat edilmelidir. Bazı dilciler böyle sözcük hatalarını bir sözcük ile o sözcüğün kullanıldığı ortam arasındaki uyumsuzluk olarak görür.(L. Tercanhoğlu, 33)

Tercanhoğlu, bu tip uyumsuzlukların dört tip hataya neden olduğunu belirtir:

1. Üsluba ait hatalar
2. Anlam ile ilgili hatalar
3. Eş dizimlilik ile ilgili hatalar
4. Söz dizimi kurallarına ait hatalar

1. ÜSLUP İLE İLGİLİ HATALAR: Üslup uygunluğu dilde çok önemli öğelerden biridir. Aynı fikrin ifadesi için birden fazla sözcük uygunsa, konuşmacı cümlenin gelişine en uygun olanı seçecektir. Konuşma ortamı resmi, gayriresmî, konuşma diline ait, teknik, edebî, bölgesel, veya kalıplaşmış bir sözcük olabilir. Öyleyse, öğrencinin teknik bir ortamda teknik sözcükler, resmî bir konuşma ortamında resmî sözcükler kullanması gerekir. Burada öğrencinin iyi ve doğru bir seçim yapabilmesi için neleri bilmesi gerektiği üzerinde durulmalıdır.

I. Dil hangi amaç için kullanılıyor? Kişisel bilgi vermek için mi iş için mi, yoksa bazı duyguların ifadesi için mi?

II. Dilin kullanımında hatip ile muhatap arasındaki ilişki nedir? Öğrenci-öğrenci mi, öğrenci-öğretmen mi, öğrenci-ebeveyn mi?

Sözcük seçimi üsluba dikkat edilmeden yapılırsa, resmî ortamda çok basit, konuşma ortamında fazla resmî, fazla edebî yahut teknik kaçabilir.

2. ANLAM İLE İLGİLİ HATALAR: Aynı anlama gelen sözcükler arasında önemli farklılıklar olduğu belirtilmişti. Örneğin, 'ölmek' ile 'telef olmak' kelimelerinin ikisi de 'hayatî fonksiyonların sona ermesi' için kullanılırken ilki insanlar, ikincisi hayvanlar için kullanılır.

3. EŞ DİZİMLİLİK İLE İLGİLİ HATALAR: Bir dilin eş dizimlilik özelliklerini bilmeden hiç kimse o dili biliyor sayılmaz. Ancak bu keyfi ve dilin kendisine ait bir özelliktir. Bir isimle bir yardımcı fiilin birleşmesiyle yapılan birleşik fiiller için en çok kullanılan yardımcı fiiller arasında 'etmek' ve 'yapmak' sayılabilir. Ancak bunların hangisinin, hangi isimle kullanılacağı belli bir kurala tâbi değildir: Mesela; *yemek yapmak, iyilik yapmak, spor yapmak, yuva yapmak* derken *sohbet etmek, beddua etmek, hasta etmek* deriz. Bunları yer değiştirdiğimizde ortaya anlaşılmasız ifadeler çıkar: *yuva etmek, hasta yapmak, spor etmek* gibi.

4. SÖZ DİZİMİ İLE İLGİLİ HATALAR: Öğrencilere, aynı anlama gelen iki sözcüğün iki ayrı söz dizimi davranışı göstereceğini öğretmek gerekir. Çünkü öğrenciler zaman zaman yeni öğrendikleri sözcüğü, sadece eski bildiklerinin kullanıldığı gramatikal yapıda kullanırlar. Oysa doğru sözcüğü bulmak yeterli değil, o sözcüğün kullanılabileceği doğru yapıyı da bilmek ve kullanmak gereklidir.

Türkçe'de eş anlamlı sözcüklerden hangisi seçilirse seçilsin söz diziminde o sözcüğe yüklenecek görev belli biçim birimlerle sağlandığı için

herhangi bir karışıklık söz konusu olmaz. Seçtiğiniz sözcüğü özne olarak kullanacaksanız yalnız, nesne olarak kullanacaksanız belirtme, birliktelik kavramıyla kullanacaksanız birliktelik biçim birimlerini eklemek zorundasınız. Bu kullanıma uyulmadığı için yapılan yanlışlar, Türkçe'ye yabancı dillerden gelen sözcüklerle yapılabilmektedir. Örneğin, 'teşrif etmek', geçişli bir eylemdir, nesne ile kullanılması gerekir. Türkçeleştirilmiş şekli 'şereflendirmek' tir. Her iki şekilde de '...-i'li tümleç kullanılmalıdır: evi şereflendirmek, haneyi teşrif etmek gibi.

Sonuç olarak, öğrenciye bir sözcük öğretilirken o sözcüğün üslup özellikleri (resmî, gayriresmî, eski, teknik, argo, bölgesel vs.), bu sözcüğün kullanıldığı gramatikal yapı (eş anlamlı iki fiilden birisi geçişli birisi geçişsiz olabilir), çoğunlukla keyfi ve dile özgü olan eş dizimlileri ve nihayet yeni sözcüğü sınırlayan canlı cansız, soyut somut gibi özellikleri hakkında da bilgi verilmelidir. (L. Tercanhoğlu, 33-35)

5.4. Telaffuz ve İmlâ

Kelimelerin imlâ ve telaffuzlarının iyi bilinmemesi, özellikle eşsesli kelimeler ile yazılış ve okunuşları birbirine yakın olan kelimeler arasında karmaşıklığa yol açabilir. *kar* ile *kâr*, *hala* ile *hâlâ*, *mütehassis* (uzman) ile *mütehassis* (duygulu), *kayıt* ile *kağıt* gibi kelimelerin imlâ ve telaffuzları iyi ayırt edilmezse kelimeleri kullanan kişi, neyi ifade etmek istediğini biliyor olsa bile bunu muhatabına aktarmasında sorunlar ortaya çıkacaktır.

Onun için kelime servetini artırma çalışmalarında telaffuz, imlâ ve anlam bir arada ele alınmalı, öğrencide dilin bir bütün olduğu şuuru uyandırılmalıdır. Öğretilecek kelimelerin imlâsı ve telaffuzu göz önünde tutulmalıdır. Öğrenci kelimeyi işiterek, görerek, anlayarak, yazmalı;

öğretmen tarafından bu kelimeleri kapsayan dikteler yaptırılarak kelime pekiştirilmeli ve benimsetilmeli, imlâ kurallarına uygun yazmanın, telaffuzuna uygun okumanın alışkanlık hâline gelmesi sağlanmalıdır. (H.Yılmaz,171)

SONUÇ

1. İlköğretim seviyesindeki öğrencilerimizin kelime hazineleri oldukça zayıftır. Bu zayıflık ve eksiklik Türkçe'nin zenginliğiyle uyuşmamaktadır. Batılı ülkelerdeki rakamlara göre ilköğretim öğrencilerinin söz varlıkları çok düşük kalmaktadır.

2. Öğrencilerin zaten çok kısır olan kelime hazineleri, dilin kısırlaştırılmasıyla daha da kısırlaşacaktır. O yüzden dile yerleşmiş ve kullanımı yaygınlaşmış kelimelerin Türk dili kaynaklı olup olmadığına bakılmadan Türkçe'nin söz varlığı içinde kalması ve öğretilmesi hedeflenen kelimeler arasında yer alması sağlanmalıdır. Öteden beri kullanılan kelimelerin atılması, yeni türetilen kelimeler dağarcığa hemen mal olamayacağı ve yerleşemeyeceği için dili basitleştirecektir.

3. Söz hazinesini zenginleştirme çalışmalarında, yeni kelimeler türetmenin yanında halk ağızlarında kullanılan kelimelerin ortak dile sokulmasına yer verilmelidir. Böyle yapıldığı takdirde dilin âhengi ve yapısı bozulmamış olacaktır. Bunun için de sözü edilen türden kelimelerin yer aldığı edebî eserlerin okutulmasına öncelik verilmelidir.

4. Kelime hazinesinin geliştirilmesi meselesi, eğitimin –özellikle de Türkçe eğitiminin- önemli bir gündem maddesi hâline getirilmelidir.

5. Okullarda düzenlenen dramatizasyon çalışması, oyun ve yarışma gibi faaliyetlerde kelime hazinesini zenginleştirme hedeflenmelidir.

6. Çocuklar için hazırlanan televizyon programlarında çocukların ahlâkî, ruhî ve zihinsel gelişimlerine dikkat edildiği gibi dil gelişimleri paralelinde kelime hazinesi gelişimi de göz önünde bulundurulmalıdır.

7. Öğrencilere tavsiye edilecek kitapların incelenmesi sırasında, kitapların söz hazinesinin genişliğine dikkat edilmelidir.

8. İlköğretim seviyesi için okul sözlükleri hazırlanırken 'Sözlükler' başlığı altında bahsedilen hususlara dikkat edilmeli ve maddeler hâlinde verilen türden sözlüklerin hazırlanması -kurullar oluşturularak- sağlanmalıdır.

KAYNAKLAR

Ağlönü, Zeynep Handan, 'Türk Dili Öğretiminde Okul Öncesi Eğitiminin Önemi', Türk Dilinin Öğretimi Toplantısı, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara 1988.

Akalın, L. Sami, 'Çocuk Oyunları ve Oyun Tekerlemeleri', Çocuk Edebiyatı Yıllığı 1987, Gökyüzü Yayınları, İstanbul 1987.

Aksan, Doğan, Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi, Engin Yayınevi, Ankara 1999.

_____, Şiir Dili ve Türk Şiir Dili, Engin Yayınevi, Ankara 1995.

_____, Türkçenin Söz Varlığı, Engin Yayınevi, Ankara 1996.

Akyüz, Yahya, 'Türkçe Okul Sözlüklerinin Değerlendirilmesi', Türk Dilinin Öğretimi Toplantısı, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara 1988.

Alperen, Nusret, Okuma Yazma Öğretimi Metotları ve Çözümleme Metodunun Türkçe Öğretimine Uygulanması, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara 1994.

_____, Türkçe Öğretim Rehberi, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1991.

Anadolu ve Fen Liselerine Hazırlık TÜRKÇE, Komisyon, Anafen Yayınları, İstanbul 1999.

Ateş, Kemal, Gülten Dayıoğlunun Çocuk Romanları, Kùltür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.

Avşar, Gülçin Vural, 'Ana Dil Nedir? Ana Dilin Amaçları Nelerdir?', TÖMER Ana Dili Dergisi, S.1, Mayıs 1996.

Banarlı, Nihâd Sami, Türkçenin Sırları, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1977.

Bektaş, İbrahim, ÖssÖys Hazırlık Türkçe Edebiyat, FEM Dersaneleri Yayınları, İstanbul 1992.

Beydeba, Kelile ve Dimne (haz. Sadık Yalsızuçanlar), Timaş Yayınları, İstanbul 2000.

Binbaşıoğlu, Cavit, Öğretim Metodu ve Uygulama, Binbaşıoğlu Yayınevi, Ankara 1972.

_____, 'Okuma Eylemi (Okumak Ne Yapmak Demektir)', Çağdaş Eğitim, S. 210, Mayıs 1995.

Casson, Herbert N., Söz Söyleme Sanatı (çev. Vedat Yılmaz), Kariyer Yayıncılık, İstanbul 2000.

Civelek, Selahattin, 'Okumanın Önemi', Çağdaş Eğitim, S. 203, Ekim 1994.

Condon, John C., Kelimelerin Büyülü Dünyası (çev. Murat Çiftkaya), İnsan Yayınları, İstanbul 2000.

Çetişli, İsmail, Cahit Külebi ve Şiiri, Akçağ Yayınları, Ankara 1998.

Çiftçi, Musa, Bir Grup Yükseköğrenim Öğrencisi Üzerinde Kelime Serveti Araştırması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara 1991.

Çiftlikçi, Ramazan, Yaşar Kemal Yazar-Eser-Üslup, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1997.

Çoruh, Selahattin, Okullarda Dramatizasyon, Işıl Matbaası, İstanbul 1950.

Dayıoğlu, Gülten, 'Çocuk Kitaplarında Eğitsellik', 1. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi ve TÖMER Dil Öğretim Merkezi Yayınları, Ankara 2000.

Demir, Sevim, 'Konuşma Becerisinin Önemi ve Geliştirme Yolları', TÖMER Ana Dili Dergisi, S.2, Ağustos 1996.

Demircan, Ömer, 'Sözcük Öğretimi ve Türkçe-İngilizce Sözcük Yapım Türleri Üzerine Bir Karşılaştırma', Türk Dili Dil Öğretim Özel Sayısı: S. 379-380, Temmuz-Ağustos 1983.

Demirel, Özcan, İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1999.

Derleme Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1993.

Dıranas, Ahmet Muhip, Şiirler, YKY, İstanbul 2000.

Ergenç, İclâl, 'Türkçenin Söyleyiş Sözlüğü Üzerine', Dilbilim Araştırmaları 1991.

Erten, Çağatay, Wais-R Kelime Alt Testi Ön Uyarılama Çalışması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir 1998.

Evcilioğlu, İsfendiyar, 'Okuma İlgileri Güdüsü ve Alışkanlığını Geliştirme', Çağdaş Eğitim, S. 216, Aralık 1995.

Fazıl, Necip, Çile, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 1995.

Göçgün, Önder, 'Türkçe'de Diksiyon Problemi Çerçevesinde Türk Dili Öğretimi', Türk Dilinin Öğretimi Toplantısı, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara 1988.

Göğüş, Beşir, 'Anadili Eğitim Programlarının Niteliği', Türk Dili Dil Öğretim Özel Sayısı: S. 379-380, Temmuz-Ağustos 1983.

Gönen, Mübeccel-Dalkılıç, Nursel Uyar, Çocuk Eğitiminde Drama, Epsilon Yayıncılık, İstanbul 2000.

Güneş, Firdevs, 'Çocuk Kitaplarının Okunabilirlik Ölçütleri Açısından İncelenmesi', 1. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi ve TÖMER Dil Öğretim Merkezi Yayınları, Ankara 2000.

Güntekin, Reşat Nuri, Acımak, İnkılap Kitabevi, 25. baskı.

Gür, Hakan, Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğrenenlere Yönelik Tek Dilli Sözlük Oluşturmada Ölçütler, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara 1999.

Gürkan, Tanju, 'Çocuğun Dil Gelişim ve Eğitiminde Ailenin Rolü', Türk Dilinin Öğretimi Toplantısı, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara 1988.

Hameau, Marie Anne, 'Söz Dağarcığı Öğretimi' (çev. Ramis Dara), Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakülteleri Dergisi, C. 3, S. 1, 1988.

Harit Ömer, Samsun ve Ankara İllerinin 6-7 Yaş Çocuklarında Kelime Hazinesi Araştırması, MEB Planlama-Araştırma ve Koordinasyon Dairesi Başkanlığı Yayınları, Ankara 1972.

Haşim, Ahmet, Üç Eser, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1988.

İlköğretim Kurumları Türkçe Eğitimi Programı (I. Kademe), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995.

Kaplan, Ayfer, 'Masallarda Dil ve Üslup', 1. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi ve TÖMER Dil Öğretim Merkezi Yayınları, Ankara 2000.

Karakuş, İdris, TürkçeTürk Dili ve Edebiyatı Öğretimi, Anıttepe Yayıncılık, Ankara 2002.

Karataş, Turan, Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü, Perşembe Kitapları, İstanbul 2001.

Kavcar, Cahit, 'Türkçe Öğretiminde Dramatizasyon Yöntemi', Türk Dilinin Öğretimi Toplantısı, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara 1988.

Kavcar, Cahit-Oğuzkan, Ferhan-Sever, Sedat, Türkçe Öğretimi, Engin Yayınevi, Ankara 1998.

Kemal, Yaşar, Demirciler Çarşısı Cinayeti, Akçasazın Ağaları 1, Toros Yayınları, İstanbul 1993.

Kısakürek, Mehmet Ali-Paykoç, Fersun, Sosyal Bilgiler Öğretimi, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 1989.

Korkmaz, Zeynep, Gramer Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1992.

Küçük, Salim, Şehirleşmenin İlköğretim 6. Sınıf Öğrencilerinin Okuma-Anlama Becerisine Etkileri, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara 1998.

Madencioğlu, Nuri, 'Ana Dili Olarak Türkçenin İlkokulda Öğretilmesi', TÖMER Ana Dili Dergisi, S.1, Mayıs 1996.

Marshall, Julia, Ana Dili ve Yazın Öğretimi (çev. Cahit Külebi), Başak Yayınları, Ankara 1994.

Oğuzkan, A. Ferhan, Çocuk Edebiyatı, Anı Yayıncılık, Ankara 2000.

Owens Jr., Robert E., Language Development, An Introduction, by Mcmillan Publishing Company 1988, 1992, Geneseo, New York

Oymak, Rifat, İlkokuma Kitaplarında Uygulanan İlkokuma Öğretim Yöntemleri', Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara 1999.

Örnekleriyle Türkçe Sözlük, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.

Pala, İskender, 'Kelime Hazinesi Zenginleştirilebilir mi?', 99 Soruda Türkçe Kültürü, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.

Polat, Yusuf, 'Tarihsel Süreç İçerisinde Ana Dili Olarak Türkçe Öğretimi', TÖMER Ana Dili Dergisi, S.1, Mayıs 1996.

Püsküllüoğlu, Ali, Yaşar Kemal Sözlüğü, Toros Yayınları, Ankara 1990.

Reich, Peter A., Language Development, PrenticeHall, Englewood Cliffs, New Jersey 1986.

Senih, Safvet, Kelimeler Armonisi, Nil Yayınları, İzmir 1993.

Shepherd, James F., College Vocabulary Skills, Houghton Mifflin Company, Boston 1987.

Söylemez, Mikail, Ailede Çocuk Eğitimi, İzmir 1997.

Şirin, Mustafa Ruhi, 99 Soruda Çocuk Edebiyatı, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.

Tan, Niyazi, Oyunlarla İlkokuma Yazma Öğretimi, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.

Taşdemir, Mehmet, 'Çocuğun Dil Gelişimi ve Dili Kullanması', Çağdaş Eğitim, S. 213, Eylül 1995.

Temel, Z. Fulya-Şimşek, Hatice Bekir, 'Erken Çocukluk Döneminde Anlam Bilgisinin Gelişimi', Türk Dili, S. 562, Ekim 1998.

Tercanlıoğlu, Leyla, 'Kelime ve Sözdizimi Hatalarının Kaynağı Olarak Eşanlamlılık', Çağdaş Türk Dili, S. 70, Aralık 1993.

Tezel, Naki, Türk Halk Bilmeceleri, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2000.

Tierney, Robert J. Readence, John E., Reading Strategies and Practices A Compendium Fifth Edition, Allyn & Bacon, A Pearson Education Company, MA, 2000.

Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1988.

Ünalın, Şükrü, Yeni Gelişmeler Işığında Türkçe Öğretimi, Çanakkale 1999.

Vardar, Berke, Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri, MULTILINGUAL, İstanbul 1998.

Vardar, Berke ve diğerleri, Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1980.

Yılmaz, Hayati, İlkokul Beşinci Sınıf Türkçe Ders Kitaplarının Kelime ve Cümle Kadrosu, C. 3, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara 1996.

Zülfikar, Hamza, Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları, TDK Yayınları, Ankara 1991.

TEMEL SÖZ HAZİNESİ

'Kelime Hazinesinin Gelişimiyle İlgili Sorunlar' bölümünde Türkçe'nin temel söz varlığının tespit edilmediği, bu durumun hedefsizliğe yol açtığı vurgulanmıştı. Kelime hazinesini zenginleştirme çalışmalarını desteklemek amacıyla 2657 kelimedenden oluşan aşağıdaki söz hazinesini sunuyoruz. Bu miktarda bir söz varlığı, hedeflediğimiz ölçülerin altındadır. Ancak bu kelimelerin verilişi sırasında öğrencilerin bunlarla beraber başka kelimeleri de kullanacakları, kendi kişisel ve sosyal durumlarına göre daha farklı kelimeleri de edinecekleri hesaba katılırsa söz dağarcıklarının şu an olduğundan çok yükseğe çıkması ihtimali güçlüdür.

Kelimelerin seçiminde Hakan Gür'ün, 'Tezcan'ın Temel Söz Varlığı Listesi'nden, 'Temel Türkçe Alıştırılmaları 1-2 Kitaplarının Sözcük Listesi'nden, 'Türkçe Öğreniyoruz 1: *Turkisch Aktiv* Ders Kitabının Sözcükleri'nden ve 'Sözcük Listesi'nden yararlandık. Ayrıca Türkçe'nin temel söz varlığını teşkil ettiğine inandığımız, günlük hayatta kullanılan bazı kelimeleri de listemize ekleme gereği duyduk.

aba	aç	adam	ağaç
abdest	açı	âdet	ağır
abla	açık	adım	ağırlamak
abone	açıklamak	âdi	ağız
acaba	açılış	adres	ağlamak
acayip	açılmak	aferin	ağrı
acele	açmak	affetmek	ağrırmak
acı	ad	afiyet	ağustos
acımak	ada	Afrika	ahlâk
acıkamak	adalet	ağabey	aile

aitlik	Almanya	ansızın	aşağı
ak	alt	apartman	aşçı
akciğer	altı	aptal	aşı
Akdeniz	altın	ara	âşık
akıl	altmış	araba	aşırı
akmak	ama	araç	aşk
akraba	amaç	aralık	aşmak
aksine	aman	aralık	at
akşam	amca	aramak	ata
aktarma	ameliyat	Arapça	ateş
akvaryum	Amerika	araştırmak	atık
alamet	ampul	arazi	atki
alan	an	arıza	atlamak
alarm	ana	arka	atmak
alay etmek	Anadolu	arkadaş	atom
alçak	anahtar	armağan	av
aldatmak	ancak	armut	avlanmak
aldırmamak	anı	arpa	avlu
alet	anımsamak	art	Avrupa
alfabe	anıt	artı	avukat
ahn	aniden	artık	ay
alışkanlık	anket	artmak	ayak
alışkın	anlam	arzu	ayakkabı
alışmak	anlamak	asansör	aydın
alıştırma	anlaşmak	asıl	aydınlık
alışveriş	anlaşılmak	asılı	ayet
alkış	anlatım	asistan	ay
alkol	anlatmak	asker	ayıp
Allah	anlayış	askı	ayırarak
almak	anmak	asla	ayırtmak
Alman	anne	asmak	aykırı
Almanca	anormal	Asya	ayna

aynen	baklava	batı	belli
aynı	bakmak	batmak	ben
ayran	bal	battaniye	bencil
ayrıca	balık	bavul	benimsemek
ayrı	bamya	bay	benzemek
ayrılmak	bana	bayacı	benzer
ayırım	banka	bayan	benzin
ayrıntı	bant	bayat	beraber
ayva	banyo	bayılmak	berber
az	baraj	bayrak	beri
azalmak	barbunya	bayram	besin
azar	bardak	bayramlık	beslemek
baba	barış	bazen	beş
Baca	basamak	bazı	bey
bacak	basılı	bebek	beyaz
bacanak	basımevi	becerikli	beyefendi
bagaj	basın	bedava	beyin
bağ	basınç	beden	bez
bağımlı	basit	beğeni	bezelye
bağırnak	baskı	beğenmek	bezemek
bağırsak	basmak	bekâr	bıçak
bağlaç	baş	bekçi	bıçkı
bağlantı	başarı	beklemek	bıkmak
bahar	başarmak	bel	bırakmak
bahçe	başka	belediye	bıyık
bahsetmek	başkan	belge	biber
bahşış	başkent	belirgin	biçim
bakan	başşehir	belirlemek	biçmek
bakım	başlamak	belirli	bilakis
bakır	başlangıç	belirti	bildirmek
bakış	başlıca	belirtme	bile
bakkal	başvurmak	belki	bilet

bilezik	biz	bulmaca	cevap
bilgi	bluz	bulmak	ceviz
bilgisayar	boğa	bulunmak	ceza
bilhassa	boğaz	buluş	ciddi
bilim	bol	buluşmak	cilt
bilinç	borç	bulut	cimri
bilmece	boş	bulvar	cinayet
bilmek	boşalmak	bura	cins
bin	boşamak	burun	cinsiyet
bina	boşanmak	buruşmak	cisim
binek	boşluk	buyruk	civciv
binmek	boy	buyurmak	coğrafya
bir	boya	buz	coşku
biraz	boyacı	büfe	coşmak
biri	boyamak	büro	Cuma
birbiri	boyun	bütçe	Cumartesi
birçok	bozmak	bütün	cumhurbaşka nı
birden	bozuk	büyük	cumhuriyet
birdenbire	böcek	büyüme	cümle
birer	bölge	cadde	cüzdan
birikmek	bölmek	cahil	çaba
birkaç	bölü	cam	çabuk
birleşik	bölüm	cami	çadır
birleşmek	börek	can	çağ
birlik	böyle	canlı	çağırma
birlikte	bu	ceket	çağrı
birtakım	buçuk	cemiyet	çakı
bisiklet	bugün	cennet	çakır
bisküvi	buğday	cep	çakmak
bitişik	buhar	cesaret	çalgı
bitki	bulanık	cesur	çalışkan
bitmek	bulaşık	cetvel	

çalışmak	çerçeve	çizme	dal
çalkalamak	çerez	çizmek	dalga
çalmak	çeşit	çocuk	dalmak
çam	çene	çoğalmak	damga
çamaşır	çeviri	çoğu	damla
çamur	çevirmek	çoğunluk	dana
çan	çevirmen	çok	danışmak
çanak	çevre	çorap	dans
çanta	çeyrek	çorba	dar
çare	çığlık	çökmek	dava
çarpı	çıkart	çöl	davet
çarpışmak	çıkarmak	çömlek	davranmak
çarpmak	çıkış	çöp	dayanmak
çarşaf	çıkmaq	çöpçü	dayı
Çarşamba	çıplak	çözmek	dede
çarşı	çırpmak	çözüm	dedikodu
çatal	çıyan	çukur	defa
çatı	çiçek	çul	define
çatlak	çift	çuval	defol
çatlamak	çiftçi	çünkü	defter
çay	çiftlik	çürük	değer
çaycı	çiğ	çürümek	değil
çaydanlık	çiğnemek	dağ	değın
çayır	çikolata	dağınık	değişik
çekingen	çilek	dağıtmak	değişmek
çekinmek	çim	daha	değiştirmek
çekirge	çimen	dahi	değmek
çekmece	çirkin	dahil	dehşet
çekmek	çiş	daima	dek
çelik	çit	daire	dekor
çelişki	çivi	dakika	deli
çene	çizgi	daktilo	delik

delikanlı	dış	doğa	döner
delil	dışarı	doğal	dönmek
dem	diğer	doğmak	dönüş
demek	dik	doğru	dört
demet	diken	doğu	dudak
demin	dikiş	doğum	duman
demir	dikkat	doğuş	durak
denemek	dikmek	doksan	durmak
denetim	dikte	doktor	durum
denetlemek	dil	dokumak	duş
deney	dilbilgisi	dokunmak	duvar
deneyim	dilek	dokuz	duygu
deniz	dilekçe	dolap	duymak
denizci	dilemek	dolar	duyurmak
denizyolu	dilenci	dolaşmak	duyuru
dere	dilim	dolayı	düğme
derece	din	doldurmak	düğüm
dergi	dinar	dolma	düğün
derhal	dinlemek	dolmak	dükân
deri	dinlenmek	dolmakalem	dün
derin	dip	dolmuş	dünya
dernek	diploma	dolu	dürüst
ders	direk	domates	düşman
dert	diri	dondurma	düşmek
desen	diş	donmak	düşünce
devam	dişçi	dost	düşünmek
devamlı	diyalog	dosya	düve
deve	diye	doymak	düz
devir	diz	doyum	düzelmek
devirmek	dize	dökmek	düzeltemek
devlet	dizi	dökülmek	düzen
deyim	dizmek	dönem	düzenlemek

düzenli	elbette	eski	ezgi
düzey	elbise	esmek	eziyet
düzgün	elçi	esnek	ezmek
düzine	eldiven	esnemek	faaliyet
eczane	elektrik	espri	fabrika
edebiyat	eleman	eş	faiz
eder	elemek	eşek	fakat
efendi	eleştiri	eşit	fakir
egemen	eleştirmek	eşkiya	fakülte
eğer	ellemek	eşya	falan
eğik	elli	et	fare
eğilim	elma	etek	fark
eğilmek	emanet	etki	fark etmek
eğitim	emek	etkinlik	farklı
eğitmek	emin	etmek	farzetmek
eğlence	emir	etraf	fasulye
eğlenmek	emniyet	ettirgen	foyda
eğmek	en	ev	foydalı
eğri	endişe	evet	fazla
ehliyet	endüstri	evlat	feci
ek	enerji	evlathk	fedakâr
ekim	engel	evlenmek	felaket
ekme	ense	evli	fen
ekmek	epey	evliya	fena
ekonomi	er	evvel	ferah
ekonomik	erik	eylem	feribot
ekran	erimek	eylül	festival
ekseriya	erkek	eyvah	fevkalade
eksi	erken	ezan	fıkra
eksik	ertesi	ezber	findık
ekşi	esas	ezbere	fırça
el	eser	ezberlemek	fırçalamak

fırın	gece	gevşek	görgü
fırlatmak	gecelik	gezdirmek	görmek
fırsat	gecikmek	gezi	görünmek
fırtına	geç	gezinmek	görüntü
fıstık	geçen	gezinti	görünüş
fil	geçerli	gezmek	görüş
fil	geçici	gıda	görüşmek
fikir	geçirmek	gibi	gösteri
film	geçit	gider	gösteriş
final	geçmek	gidiş	göstermek
fincan	geçmiş	giriş	götürmek
fiyat	gelecek	girmek	göz
fizik	gelenek	gişe	gözlemek
fotoğraf	gelir	gitar	gözlük
frank	geliş	gitmek	grafik
Fransa	gelişmek	giyinmek	gram
Fransız	gelmek	giymek	gramer
Fransızca	gemi	giysi	gri
fren	genç	gizlemek	grip
fuar	gençlik	gol	grup
futbol	gene	göç	gurbet
galiba	genel	göçmen	gurur
gar	genellikle	göğüs	güç
garaj	geniş	gök	gül
garanti	gerçek	göl	güldürmek
garip	gereç	gölge	güldürü
garson	gerek	gömlek	güle güle
gayet	gerekli	göndermek	gülmece
gayret	gerekmek	gönül	gülmek
gaz	gereksinim	göre	gülümsemek
gazete	geri	görev	gülünç
gazeteci	getirmek	görevli	gümrük

gümüş	halen	havaalanı	herkes
gün	halı	havagazı	her şey
günaydın	halk	havayolu	hesap
gündüz	halletmek	havlu	heves
güneş	ham	havuç	heybe
güney	hamal	havuz	heyecan
güneybatı	hangi	hayal	heykel
güneydoğu	hanım	hayat	hırsız
günlük	hani	haydi	hız
gürlemek	hap	hayır	hızlı
gürültü	hapis	hâyır	hiç
güven	hapşirmek	haylaz	hiçbir
güzel	haram	hayran	hikâye
haber	harcamak	hayret	his
hac	hareket	hayvan	hizmet
hacı	harf	hazır	hizmetçi
hademe	hariç	haziran	hoca
hadi	harika	hece	hoş
hadis	harita	hedef	hoşaf
hafif	harp	hediye	hoşçakal
hafta	hasır	hele	hoşgörü
hafta sonu	hasret	helikopter	hoşlanmak
hak	hasta	hem	hukuk
hakaret	hastalanmak	hemen	huni
hakikat	hastane	hemşire	hususî
hakiki	hat	henüz	huy
hakim	hata	hep	huzur
hakkında	hatır	hepsi	hüküm
hal	hatıra	her	hükümet
hala	hatırlamak	her gün	hür
hâlâ	hatta	herhalde	hürriyet
halbuki	hava	herhangi	ılık

Irak	ifade	imdat	İspanyolca
ırmak	iğne	imkân	ispat
ısı	ihmal	imtihan	istasyon
ısınmak	ihracat	imza	istek
ısırmak	ihtimal	inanç	istemek
ısıtıcı	ihtiyaç	inanmak	iş
ıslak	ihtiyar	ince	işaret
ıslanmak	ikaz	incelemek	işçi
ısmarlamak	iki	incinmek	işemek
ıspanak	iklim	incir	işitmek
ısrar	ikram etmek	indirim	işlem
ıssız	iktisat	indirmek	işlemek
ıstırap	ilaç	inek	işte
ışık	ilan	İngiliz	işyeri
iade	ilave	İngilizce	İtalya
ibrik	ile	İngiltere	İtalyan
icap	ileri	inkâr	İtalyanca
icat	ilgeç	inmek	itfaiye
iç	ilgi	iniş	ithal
içecek	ilginç	insan	itibaren
içeri	ilim	inşaat	itmek
içerik	ilişik	ip	iyelik
içermek	ilişki	iplik	iyi
için	ilişkin	iptal	iyileşmek
içki	ilk	İran	iyilik
içmek	ilkbahar	iri	iz
içten	ilke	is	izah
idam	ilkel	ise	izin
idare	ilkokul	isim	izlemek
ideal	iltifat	iskele	izlence
idman	imam	İspanya	izlenim
idrâr	iman	İspanyol	jandarma

Japon	kahverengi	kara	kaset
Japonca	kala	karaciğer	kasım
Japonya	kalabalık	Karadeniz	kasiyer
jeton	kaldıraç	karakol	kasten
jilet	kaldırım	karakter	kaşık
jimnastik	kaldırmak	karalamak	kaşımak
kaba	kale	karamsar	kat
kabahat	kalem	karanfil	katı
kabak	kalın	karanlık	katık
kabiliyet	kalite	karar	katılmak
kabir	kalkan	kararmak	kati
kabuk	kalkmak	karayolu	katil
kabul	kalmak	kardeş	kâtip
kaç	kalorifer	kare	katiyen
kaçak	kalp	kan	katkı
kaçamak	kamp	kanın	katlamak
kaçırmak	kamyon	karışık	katlanmak
kaçmak	kan	karışmak	kavak
kadar	kanat	karikatür	kavanoz
kadayıf	kanepe	karnabahar	kavga
kadeh	kanı	karpuz	kavram
kader	kanıt	karşı	kavramak
kadın	kantin	karşılama	kavşak
kafa	kanun	karşılaşmak	kavun
kafes	kapak	karşın	kavurmak
kafeterya	kapalı	karşıt	kaya
kâfi	kapanış	kart	kaybetmek
kağıt	kapanmak	kartopu	kaygı
kahkaha	kapatmak	kasa	kayık
kahvaltı	kapı	kasaba	kayıp
kahvaltılık	kar	kasap	kayısı
kahve	kâr	kâse	kayıt

kaynak	kez	kilometre	komik
kaynamak	Kıbrıs	kim	kompozisyon
kaypak	kılavuz	kimi	komşu
kaza	kılmak	kimlik	komut
kazak	kır	kimse	konferans
kazan	kırık	kimya	konser
kazanç	kırılmak	kip	konserve
kazanmak	kırk	kir	kontrol
kazımak	kırmak	kira	konu
kazmak	kırmızı	kiralamak	konuk
kebab	kırtasiye	kiralık	konuşkan
keçi	kısa	kiraz	konuşma
keder	kısım	kirli	konuşmak
keci	kıskanç	kişi	koparmak
kek	kıskanmak	kitap	kopmak
kelime	kismet	kitapçı	kopya
kemer	kış	kitaphık	koridor
kemik	kıyafet	klasik	korkak
kemirmek	kıyı	koca	korkmak
kenar	kıyma	kocaman	korku
kendi	kıymet	koklamak	korkunç
kent	kız	kokmak	koru
kere	kızarmak	koku	korumak
kesin	kızgın	kol	koruyucu
kesinlikle	kızmak	kola	koşmak
keskin	ki	kolalı	koşu
kesmek	kibar	kolay	koşul
keşfetmek	kibrit	kolej	kova
keşif	kilim	koleksiyon	kovalamak
keşke	kilise	koli	kovmak
kevgir	kilit	koltuk	koymak
keyif	kilo	kolye	koyu

koyun	kurtarmak	lahana	mağaza
kök	kuru	lahmacun	mahalle
kömür	kuruluş	lamba	mahkeme
köpek	kurum	lastik	mahkûm
köprü	kuruş	lavabo	mahmur
kör	kusmak	lavanta	mahsus
körfez	kusur	layık	mahvetmek
köşe	kuş	lâzım	mahzur
köşk	kuşak	leke	makale
kötü	kuşku	lezzet	makam
köy	kutlamak	Libya	makara
köylü	kutlu	liman	makarna
köz	kutsal	limon	makas
kral	kutu	lira	makine
kravat	Kuveyt	lisan	maksat
kriz	kuvvet	lise	mal
kuaför	kuyruk	liste	malzeme
kubbe	kuzey	litre	mânâ
kucak	kuzu	lokal	manav
kuduz	kuzgun	lokanta	mandalina
kulak	kuzu	lokum	manevi
kule	küçük	lüks	mani
kullanmak	küçümsemek	lütfen	manto
kulübe	kültür	lüzum	manzara
kum	küp	maalesef	marangoz
kumaş	küpe	maaş	mark
kumru	küre	macera	marka
kural	kürek	maç	Marmara
kurmak	kürk	madde	Mart
kurs	kütüphane	maddi	martı
kurşun	lacivert	mademki	masa
kurşun kalem	laf	maden	masal

masraf	mesela	moral	müjde
matbaa	mesele	motif	mükâfât
matbu	meslek	motor	mükemmel
matematik	meşgul	motosiklet	mümkün
mavi	meşhur	muamele	münasebet
maydanoz	metin	muavin	müracaat
mayın	metre	muayene	müsaade
mayıs	metrekare	muazzam	müşteri
mazeret	mevcut	mucize	müze
mecbur	mevki	muhafaza	müzik
mecburen	mevsim	muhakkak	nadir
mecburi	mevdan	muhallebi	nakarât
mecburiyet	meyve	muhtaç	nakış
meclis	mezar	muhtelif	nakil
mecmua	Mısır	muhtemel	naklen
meçhul	mide	mukayese	nakliyat
medeni	mikrop	mum	nal
medeniyet	miktar	muntazam	namus
mektep	milimetre	musluk	nankör
mektup	millet	mutfak	nar
memleket	milli	mutlaka	nasıl
memnun	milliyet	mutlu	nasihat
memnuniyet	milyon	mutsuz	nazik
memur	mimar	muz	ne
mendil	minare	mücadele	neden
menfaat	minibüs	müddet	nefes
merak	misafir	müdire	nefis
merdiven	mizah	müdür	nefret
merhaba	mobilya	müessese	nehir
merhamet	moda	müezzin	nem
merkez	modern	mühendis	nere
mesafe	mor	mühim	neşe

net	olağanüstü	oyun	önemli
netice	olanak	oyuncak	öneri
nezle	olası	ozan	önermek
niçin	olay	öbür	önlem
nihayet	oldukça	ödemek	önlemek
Nijerya	olmak	ödev	önlük
nine	olumlu	ödül	önsöz
nisan	oluşmak	ödünç	önyargı
nispeten	omuz	öfke	öpmek
nişan	on	öge	öpücük
nişanlı	onarım	öğle	ördek
nitekim	onarmak	öğrenci	örgü
nitelik	onay	öğrenim	örmek
niye	onur	öğrenmek	örneğin
nokta	ora	öğretim	örnek
normal	oran	öğretmek	örtmek
not	orman	öğretmen	örtü
nöbet	orta	öğüt	öte
numara	ortam	öksürmek	ötmek
nüfus	ortaokul	öksüz	övgü
o	ot	ölçmek	övmek
ocak	otel	ölçü	öykü
oda	otobüs	öldürmek	öyle
oğlak	otomobil	ölgün	öz
oğlan	oturmak	ölmek	özel
oğul	oturum	ölü	özellik
okşamak	otuz	ölüm	özellikle
okul	ova	ömür	özet
okumak	oy	ön	özgü
okuyucu	oynamak	önce	özgür
okyanus	oysa	önder	özlem
olağan	oyuk	önem	özlemek

özür	peki	poşet	sabır
özveri	pembe	pratik	sabun
pahalı	pencere	prensip	saç
paket	perde	problem	saçma
Pakistan	perişan	profesör	sadece
palet	Perşembe	program	saf
palto	peşin	puan	sağ
pamuk	petrol	pul	sağır
pantolon	peygamber	radyo	sağlam
para	peynir	raf	sağlamak
parazit	pırasa	rağmen	sağlık
parça	piknik	rahat	sağlıklı
pardon	pilav	rahatsız	sağol
park	pirinç	randevu	sahi
parlak	pis	rapor	sahici
parlamak	pislik	rastlamak	sahil
parmak	pişirmek	rastlantı	sahip
parola	pişman	reçel	sahne
parti	pişmek	reddetmek	sahte
pasaport	piyango	rehber	sakın
pasta	piyano	reklam	sakınca
pastane	plaj	renk	sakin
patates	plak	resim	saklamak
patlamak	plan	resmi	salata
pathcan	plastik	ressam	saldırmak
patron	polis	rica etmek	Salı
Pazar	politik	roman	salgın
pazar	politika	ruh	salık vermek
pazarlık	portakal	rüya	sallamak
Pazartesi	posta	rüzgâr	salon
pek	postacı	saat	samimi
pekâlâ	postane	sabah	samimiyet

sanat	sayısal	sevmek	sindirim
sanayi	saymak	sevimli	sinek
sandalye	sebeP	seviye	sinema
sandviç	sebze	seyahat	sinir
saniye	secde	seyirci	sinmek
sanki	seçenek	seyretmek	sis
sanmak	seçim	sıcak	sivri
santimetre	seçmek	sıçan	siyah
santral	sefer	sıçramak	siyasal
sap	sehpa	sıfır	siyaset
sapmak	sekiz	sığmak	siyasi
saptamak	sekreter	sıhhat	siz
sararmak	seksen	sık	soba
saray	selam	sıkı	soda
sarhoş	semt	sıkıcı	sofra
sarı	sen	sıklmak	soğan
sarımsak	sene	sıkıntı	soğuk
sarışın	sepet	sıkmak	soğumak
sarkmak	serbest	sınav	sohbet
sarmak	sergi	sınıf	sokak
satılmak	seri	sınır	sokmak
satır	serin	sır	sol
satış	sermaye	sıra	solmak
satmak	sermek	sırt	soluk
savaş	serpmek	sıvı	somut
savaşım	sert	sicim	son
savunmak	servis	sigara	sonbahar
savurmak	ses	sigorta	sonra
sayfa	sevgi	silah	sonuç
saygı	sevgili	silecek	sopa
sayı	sevinç	silgi	sormak
sayın	sevinmek	silmek	soru

sorumlu	Suriye	şehir	tabiat
sorun	susamak	şeker	tabii
sosyal	susmak	şekil	tahammül
soyadı	sümük	şemsiye	tahlil
soymak	sünger	şenlik	tahmin
soyunmak	süngü	şeref	tahrip
soyut	süpürge	şerit	tahsil
sökmek	süpürmek	şey	tahta
sömestr	sürat	şık	takdim
sönmek	süre	şımarık	takdir
söylemek	sürekli	şiddet	takım
söyleniş	sürmek	şiir	takip
söz	sürücü	şikâyet	taklit
sözcük	sürpriz	şimdi	takmak
sözel	süs	şimdilik	taksi
sözleşmek	süt	şimşek	taksit
sözlü	süzmek	şirin	takvim
sözlük	şah	şirket	talep
spor	şahane	şiş	tam
staj	şahıs	şişe	tamam
su	şahsi	şişman	tamamen
subay	şahsiyet	şoför	tamir
sucuk	şair	şöyle	tamlama
suç	şaka	şu	tamlayan
sulamak	şans	şubat	tane
sulu	şapka	şube	tanıdık
suluk	şarap	şüphe	tanık
suni	şarkı	taahhütlü	tanım
sunmak	şart	tabak	tanımak
surat	şaşırmak	tabaka	tanınmış
sûre	şaşkın	taban	tanışmak
suret	şeftali	tabela	Tanın

taraf	tedbir	tercih	toplamak
tarak	teferruat	tercüman	toplantı
taramak	tehlike	tercüme	topluluk
tarım	tek	tereddüt	toplum
tarif	tekerlek	tereyağı	toplumsal
tarife	tekil	terk etmek	toprak
tarih	teklif	terlik	torba
tarla	teknik	terminal	torun
tartışmak	tekrar	ters	tost
tartmak	telaffuz	tertip	toz
tarz	telaş	terzi	tören
tasarruf	telefon	tesadüf	trafik
tasdik	televizyon	tesir	traktör
taş	telgraf	tesis	tıraş
taşımak	temas	teslim etmek	tren
taşınmak	tembel	tespit etmek	tuhaf
taşıt	temel	teşekkür	Tunus
tat	temin etmek	teyp	turist
tatil	temiz	teyze	turizm
tatlı	temizlik	tıp	turp
tatmak	temmuz	tıpkı	turuncu
tatıl	tencere	tıraş	tutar
tatmin	teneffüs	tırmanmak	tutarlı
tava	teneke	tırnak	tutku
tavan	tenha	ticaret	tutmak
tavsiye	tenzilat	tip	tutucu
tavuk	tepe	tiyatro	tutuklamak
taze	teпки	titiz	tutum
tebeşir	tepsi	titremek	tutumlu
tebrik	ter	tok	tutunmak
tecrübe	terazi	top	tuvalet
tedavi	terbiye	toplam	tuz

tuzak	ummak	uzman	vapur
tüccar	umumi	uzun	var
tüfek	umumiyetle	ücret	varlık
tükenmek	umut	üç	varmak
tüketim	un	üfleme	vasıta
tüketmek	unsur	ülke	vatan
tüm	unutkan	ümit	vatandaş
tümce	unutmak	ün	vazgeçmek
tür	uslu	üniversite	vazife
Türk	usta	ünlü	vaziyet
Türkçe	usul	ünsüz	vazo
Türkiye	utanç	Ürdün	ve
türkü	utanmak	üretim	veda
tütün	uyanık	üretmek	vefat
tüy	uyanmak	ürün	vergi
ucuz	uyarı	üst	vermek
uç	uyarmak	üstelik	veya
uçak	uydurmak	üstün	vezne
uçmak	uygar	üşümek	vicdan
uçurtma	uygarlık	üşütmek	viraj
ufak	uygulamak	ütü	vişne
uğramak	uygun	üye	vitrin
uğraş	uyku	üzere	vize
uğraşmak	uymak	üzgün	vurmak
uğur	uyruk	üzmek	vücut
uğurlamak	uyum	üzüm	ya
ukala	uyumak	üzüntü	ya da
ulak	uzak	vade	yabancı
ulaşım	uzamak	vagon	yadırgamak
ulaşmak	uzanmak	vahşi	yağ
ulus	uzatmak	vakit	yağış
ulusal	uzay	valiz	yağmak

yağmur	yaralı	yaymak	yıldönümü
yaka	yaramak	yaz	yıldırım
yakalamak	yarar	yazar	yıldız
yakın	yaramaz	yazı	yırtık
yakınmak	yaratmak	yazıhane	yırtmak
yakışıklı	yardım	yazık	yine
yakışmak	yardımsever	yazın	yinelemek
yakıt	yargı	yazmak	yirmi
yaklaşmak	yargıç	yedek	yitik
yaklaşık	yarı	yedi	yitirmek
yakmak	yarıyıl	yelek	yiyecek
yalan	yarım	yeğen	yoğurt
yalın	yarın	yeğlemek	yok
yalnız	yarış	yem	yokluk
yalnızca	yarışmak	yemek	yoksa
yalnızlık	yasa	yemekhane	yoksul
yalvarmak	yasak	yeni	yokuş
yan	yasal	yeniden	yol
yanak	yastık	yenmek	yolcu
yangın	yaş	yer	yolculuk
yanılmak	yaşam	yerleşmek	yollamak
yanıt	yaşamak	yeşil	yorgan
yani	yaşantı	yeter	yorgun
yanlış	yaşlı	yeterli	yormak
yanmak	yat	yetişmek	yorulmak
yapay	yatak	yetmek	yön
yapı	yatmak	yetmiş	yönelmek
yapışmak	yavaş	yıkamak	yönetim
yapıt	yavru	yıkmak	yönetmek
yapmak	yay	yıl	yöntem
yaprak	yaya	yılan	yöre
yara	yaygın	yılbaşı	yudum

yukarı	zarf
yumurta	zaruri
yumuşak	zaten
yurt	zavallı
yurttaş	zayıf
yutmak	zehir
yuva	zekâ
yuvarlak	zeki
yük	zemin
yüklemek	zengin
yüksek	zevk
yüklemek	zevкли
yüksek	zeytin
yükselmek	zıt
yün	zihin
yürek	zihniyet
yürümek	zil
yürüyüş	zincir
yüz	ziraat
yüzde	ziyafet
yüzey	ziyan
yüzme	ziyaret
yüzmek	zor
yüzük	zorla
yüzyıl	zorunlu
zafer	
zahmet	
zam	
zaman	
zamir	
zannetmek	
zarar	

